

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ  
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА  
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА  
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

# **Правозастосування законодавчих новел господарського права та господарського процесу**

Збірник матеріалів  
Науково-практичного круглого столу  
(м. Київ, 27 березня 2026 року)

Київ – 2026

*Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (протокол № 6 від 24 червня 2026 р.)*

Правозастосування законодавчих новел господарського права та господарського процесу [Електронний ресурс]: збірник матеріалів Науково-практичного круглого столу (м. Київ, 27 березня 2026 р.) / упорядник Полюхович В.І. К.: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2026. 160 с.

У збірнику представлені наукові доповіді учасників Науково-практичного круглого столу - першого форуму «Лабіринт кредиторів. Всеспільність банкрутства: господарські, цивільні, адміністративні та кримінальні аспекти», який відбувся 27 березня 2026 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем правового забезпечення господарської діяльності в умовах набрання чинності Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX та змін в правозастосуванні та юрисдикційній діяльності господарських судів. Учасники обговорили особливості діяльності суб'єктів господарювання в нових умовах правового регулювання. Запропоновано нові напрями розвитку господарського законодавства.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, які вивчають актуальні проблеми господарського права та процесу, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за порушення авторських прав.

ISBN 978-617-8084-61-5

© Автори, 2026

© Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака  
НАПрН України, 2026

## ЗМІСТ

*Полюхович Валерій Іванович, завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

**Висновок експерта в галузі права та науково-правова експертиза: можливості й межі застосування у господарському судочинстві .....8**

*Поляков Борис Мусійович, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор*

**Проблематика відшкодування витрат на послуги адвоката у процедурі банкрутства (неплатоспроможності).....17**

*Бірке Райнер, голова Німецько-українського об'єднання юристів, доктор права, адвокат, сертифікований спеціаліст з кримінального права*

**Кримінальна відповідальність за «корпоративні поховання» згідно з німецьким законодавством (англійською мовою).....22**

*Бутирський Андрій Анатолійович, суддя Господарського суду Чернівецької області, доктор юридичних наук, професор*

**Окремі аспекти участі арбітражного керуючого у справі про неплатоспроможність фізичної особи.....31**

*Гевко Володимир Львович, старший науковий співробітник Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, викладач Національної школи суддів України, доцент кафедри правознавства Міжрегіональної Академії управління персоналом, доктор філософії в галузі права*

**Правовий статус уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника у справі про банкрутство .....34**

*Грабован Лілія Іванівна, суддя-спікер Господарського суду Одеської області, кандидат юридичних наук*

**Принципи судового нагляду та контролю у процедурі ліквідації юридичної особи.....49**

*Крат Василь Іванович, суддя Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент*

**Вступ до фраздаторності правочину в позаконкурсному оспорюванні: сучасні виміри.....61**

*Аврамова Ольга Євгенівна, головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент*

**Перспективи правового регулювання цифрового підприємництва за участю дітей-інфлюенсерів.....72**

*Гончаренко Олена Миколаївна, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент*

**Проблеми застосування нового визначення терміну «підприємство».....77**

*Деревянко Богдан Володимирович, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», доктор юридичних наук, професор*

**Про потенційну підтримку банків і ЗСУ за рахунок фінансових ресурсів внутрішньо переміщених осіб у контексті партнерства держави та бізнесу.....83**

*Поляков Родіон Борисович, старший науковий співробітник відділу приватного права і процесу НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук*

**Щодо української моделі кримінальної відповідальності у сфері неспроможності.....87**

*Теремецький Владислав Іванович, провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та держави НДІ ППіП ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор*

**Соціальна відповідальність бізнесу у сфері забезпечення реабілітаційної допомоги в Україні.....93**

*Вечірко Ігор Олександрович, доцент кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кандидат юридичних наук*

**Проблеми запровадження спрощених процедур неспроможності (банкрутства).....101**

*Хоменко Михайло Михайлович, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент*

**Фраудаторний правочин і банкрутство: перспективи оновлення цивільного законодавства.....109**

*Цветков Андрій Михайлович, старший науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і держави НДІ приватного права та підприємництва імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук*

**Основні заходи впливу Національного банку України щодо порушення банками банківського законодавства України.....114**

*Верхогляд Вячеслав Миколайович, аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

**Правові засади телемедицини в умовах війни.....119**

*Зимненко Євгеній Віталійович, аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

**Приватний продаж майна в процедурі банкрутства США: досвід для України.....125**

*Остапенко Дмитро Миколайович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

**Концепції good leaver та bad leaver у вестингових програмах інноваційних підприємств: проблеми імплементації в господарському законодавстві України.....131**

*Рудик Данило Артемович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України*

**Господарсько-правове регулювання непрямой реклами азартних ігор: новели та проблеми правозастосування.....137**

*Тимчук Віталій Олександрович, аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України*

**Саморегулювання у сфері реклами: австрійський досвід та українські реалії.....144**

*Бакалінська Ольга Олегівна, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор*

**Стратегія розвитку господарського законодавства та імплементація права ЄС.....149**

*Безух Олександр Васильович, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук*

**Особливості механізму правового регулювання приватних економічних відносин.....156**

***Полюхович Валерій Іванович***

*завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави*

*НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака*

*Національної академії правових наук України,*

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

## **ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА В ГАЛУЗІ ПРАВА ТА НАУКОВО-ПРАВОВА ЕКСПЕРТИЗА: МОЖЛИВОСТІ Й МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Висновок експерта є одним із основних засобів доказування в господарському судочинстві. Загальні вимоги до висновку експерта закріплені в ст. 98 Господарсько-процесуального кодексу України: «1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. 2. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права» [1]. Останнє положення є достатньо суперечливим, адже Господарсько-процесуальний кодекс України в його чинній редакції передбачає три види правових експертних досліджень. Це висновок експерта з питань права відповідно до ст. 70 ГПК, висновок експерта у галузі права відповідно до ст. 108, 109 ГПК, а також передбачений виключно в межах касаційної інстанції науковий висновок щодо застосування норми права, що готується членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді відповідно до п. 7 ст. 303 ГПК, а також відповідно до ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді [3].

Всі ці висновки часто мають схожий алгоритм підготовки та способи тлумачення норм права і саме тому їх – особливо висновки експерта з питань права та висновки експерта у галузі права – ототожнюють навіть у рішеннях вищих судових інстанцій (Ухвала Верховного Суду від 26 лютого 2021 року у справі № 757/7499/17-ц, провадження № 61-9313св20 [4]). Проте якщо здійснювати детальний аналіз змісту норм ГПК, якими вони передбачені, то ми маємо три різні процесуальні документи з різним змістом та правовим статусом.

Перш за все розглянемо відмінності правового статусу та вимог до особи експерта, змісту висновку експерта з питань права та висновку експерта у галузі права.

Відповідно ст. 70 ГПК як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Щодо висновку експерта у галузі права, то в ст.ст. 108-109 ГПК визначено наступне: Учасники справи мають право подати до суду висновки експерта у галузі права щодо: 1) застосування аналогії закону, аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. 2. Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за

результатами розгляду справи. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Базуючись на вищевикладеному проведемо порівняльну характеристику вищенаведених норм ГПК України.

Так, експертом з питань права може бути особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Водночас до особи експерта у галузі права кваліфікаційні вимоги не встановлено.

Експерт з питань права є учасником судового процесу, в той час як у експерта у галузі права такий процесуальний статус відсутній.

Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Щодо експерта у галузі права, то він не є учасником судового процесу, відповідно відсутні і норми щодо його участі. В ст. 108 ГПК йде мова лише про підготовлений ним висновок, який учасники справи мають право подати до суду.

Залучення експерта з питань права здійснюється за ініціативою суду. висновок експерта у галузі права готується та подається до суду за ініціативою учасників справи.

Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення, а у експерта у галузі права такі обов'язки відсутні.

Експерт з питань права може давати висновок з будь-яких правових питань, в яких він є компетентним. обмеженням є лише відсутність спеціальних знань. Експерт з питань права має право відмовитися від участі у судовому процесі лише, якщо він не володіє відповідними знаннями.

Експерт у галузі права готує висновок лише в двох випадках щодо:

- 1) застосування аналогії закону, аналогії права;

2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта з питань права є засобом доказування. Відхилення судом висновку експерта з питань права повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Тому відхилення судом висновку експерта у галузі права не потребує мотивованого обґрунтування в судовому рішенні.

Хоча остання нормативна позиція викликає певний подив щодо її наявності («висновок експерта у галузі права не є доказом» відповідно до ч.1 ст.109 ГПК), адже відповідно до ст. 73 ГПК:

«1. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. 2. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків.»

Таким чином виходячи із змісту наведеної норми по-перше, доказами є будь-які дані, по-друге, висновки експертів є засобами, якими встановлюються ці дані. Відтоді будь-які висновки експертів (не тільки висновок експерта в галузі права) не є доказами, а лише засобами їх встановлення.

До того ж відповідно до ч. 2 ст. 86 ГПК «1. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. 2. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. 3. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних

доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).»

Можемо лише висловити припущення, що наявність такої правової норми зумовлено бажанням спростити для судді можливість відхилення висновку експерта в галузі права без мотивації, що неможливо, наприклад, з іншими висновками експертів відповідно до ст. 104 ГПК. Оцінка висновку експерта судом «1. Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 86 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.»

Розглянемо також науковий висновок щодо застосування норми права, що готується членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді відповідно до п. 7 ст. 303 ГПК, ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді.

По-перше, в зазначених трьох нормативних актах науковий висновок має дещо різні назви. Так, в п. 7 ст. 303 ГПК мова йде саме про підготовку наукового висновку щодо застосування норми права, в ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено підготовку наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення, а в Положенні про Науково-консультативну раду при Верховному Суді йдеться про підготовку наукових висновків щодо тлумачення та застосування норм права. Дійсно, на наш погляд, зміст такого висновку полягає в доктринальному тлумаченні та застосуванні норм права, а відмінності в назвах в різних нормативних актах пояснюються неузгодженістю в законотворчій роботі.

Суб'єктом підготовки наукового висновку щодо тлумачення та застосування норми права є член Науково-консультативної ради при Верховному суді, який має науковий ступінь доктора юридичних наук або кандидата юридичних наук (доктора філософії) чи інших галузей знань, що є по суті аналогічними вимогами як і до експерта з питань права.

Член Науково-консультативної ради, надаючи висновок щодо тлумачення та застосування норми права, не виступає як експерт з питань права у розумінні статті 70 ГПК України, член Науково-консультативної ради не є учасником судового процесу відповідно до правил глави 4 розділу I ГПК України і відповідно не має процесуальних прав і обов'язків і йому не може бути заявлено відвід, отже, такий відвід не може бути розглянутий та задоволений судом [4].

Залучення фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права здійснюється за ініціативи судді-доповідача після передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду.

Відсутні обмеження щодо предмету, змісту та напрямів дослідження при підготовці наукового висновку щодо тлумачення та застосування норми права. Таким чином член Науково-консультативної ради при Верховному суді може давати висновок з будь-яких правових питань, в яких він є компетентним, що є аналогічним змісту повноважень експерта з питань права.

Також необхідно відзначити, що відсутні обмеження щодо визнання наукового висновку щодо тлумачення та застосування норми права засобом доказування та джерелом відомостей.

Доцільним в межах нашого дослідження є розгляд такого засобу доказування, який безпосередньо не передбачений в ГПК, але використовується в різних сферах як господарської діяльності. Мова йде про науково-правову експертизу як про джерело доказів.

Висновок експерта з питань права та науковий висновок щодо тлумачення та застосування норми права за певними ознаками – змістом та суб'єктом їх підготовки можуть визначатись видами науково-правової експертизи, яка проте має інший правовий і процесуальний статус, адже проводиться в порядку визначеному Законом України «Про наукову та науково-технічну експертизу», Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2004 р. №12 «Про проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право

проведення наукової та науково-технічної експертизи», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.01.2004 р. № 110/8709.

В рамках науково-правової експертизи здійснюється дослідження і доктринальне тлумачення норм права та їх застосування в конкретних ситуаціях. Науково-правова експертиза як правило проводиться в межах наукових установ фахівцями, які мають науковий ступінь доктора наук, кандидата наук, доктора філософії в галузі права.

Серед основних завдань, які вирішує науково-правова експертиза можна визначити:

- доктринальне тлумачення норм права з метою їх належного застосування до відносин, що є предметом судового розгляду;

- визначення норм права, що підлягають застосуванню для врегулювання господарських відносин, в тому числі з урахуванням аналогії закону та аналогії права;

- визначення відповідності вимогам законодавства правочинів, дій та актів органів державної влади та місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб;

- дослідження та аналіз проєктів та чинних нормативно-правових актів, рішень органів управління юридичних осіб тощо.

Виникає питання про можливість застосування та використання науково-правової експертизи в господарському судочинстві.

Безумовно висновок експерта з питань права, висновок експерта в галузі права та науковий висновок щодо тлумачення та застосування норми права передбачені ГПК та відповідно можуть набувати процесуального статусу. Водночас науково-правова експертиза не має свого визначення в межах господарського процесу.

Проте як вже зазначалося вище відповідно до ст. 73 ГПК доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших

обставин, які мають значення для вирішення справи, а висновки експертів є засобами встановлення доказів.

Тому цілком логічним та нормативно обґрунтованим буде твердження про те, що науково-правова експертиза може бути використана в якості засобу встановлення доказів та бути джерелом відомостей для прийняття судового рішення.

Відтоді використання науково-правової експертизи, її результатів в господарському судочинстві не має нормативних заборон, а тому є цілком можливим та доцільним в процесі підготовки судового рішення.

В якості загального висновку проведеного огляду існуючих правових експертних досліджень в господарському процесі зазначимо:

по-перше, всі розглянуті види правових експертних досліджень мають однакове спрямування на тлумачення змісту та порядку застосування норм права;

по-друге, для всіх видів експертиз, окрім висновку експерта в галузі права, обов'язковим нормативно закріпленим критерієм є наукова складова процесу підготовки, що проявляється як в особі експерта, так і у засобах проведення дослідження. Звичайно, такий підхід часто використовується і при підготовці висновку експерта в галузі права, хоча нормативно не є обов'язковим;

по-третє, незважаючи на певні нормативні перепони для застосування правових експертних досліджень в господарському процесі є достатні можливості для використання цього правового інституту при доказуванні позиції сторін в судовому розгляді справ.

### **Список використаних джерел**

1. Господарсько-процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді» від 2 лютого 2018 року № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001780-18#n10>.

4. Ухвала Верховного Суду від 26 лютого 2021 року у справі № 757/7499/17-ц, № 61-9313св20. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C017560>.

*Поляков Борис Мусійович,  
головний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і  
держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка  
Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,  
доктор юридичних наук, професор, [orcid.org/0009-0006-7243-4344](https://orcid.org/0009-0006-7243-4344)*

## **ПРОБЛЕМАТИКА ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ НА ПОСЛУГИ АДВОКАТА У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА (НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ)**

Процедура банкрутства складається з комплексу судових проваджень, завдяки яким рухається справа про банкрутство для досягнення своєї головної мети: задоволення вимог кредиторів або врегулювання боргових зобов'язань.

Умовами відкриття справи про банкрутство є неплатоспроможність чи її загроза у боржника, які свідчать про недостатність у нього активів для задоволення вимог кредиторів (неоплатність).

Саме неоплатність, наче гравітація, накладає певні риси на саму процедуру та її учасників.

Це стосується, зокрема, характеру та суті поведінки учасників справи про банкрутство.

При цьому каркасом процедури банкрутства виступає принцип всеспільності, суттю якого є колективне задоволення вимог кредиторів за рахунок майна боржника та за допомогою арбітражного керуючого, під наглядом і контролем суду.

Існування цього принципу зумовлено недостатністю майна боржника для оплати всіх вимог кредиторів.

Через призму принципу всеспільності проходять норми інших нормативно-правових актів, які субсидіарно застосовуються у процедурі банкрутства.

Виключно цей принцип відображає особливість такої процедури, яку слід враховувати при застосуванні зазначених норм [1, с. 206].

Отже, застосування норм Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [2] у справах про банкрутство не може відбуватися механічно. Це стосується також інституту відшкодування судових витрат, який регулюється главою 8 ГПК України.

У процедурі банкрутства (неплатоспроможності) судові витрати для юридичних осіб задовольняються відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 64 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КзПБ) [3] у першу чергу, а для фізичних осіб – позачергово (ч. 2 ст. 133 КзПБ).

З огляду на те, що в боржника і так не вистачає майна на оплату всіх вимог кредиторів, зайві судові витрати «ляжуть на плечі» кредиторів.

На відміну від ГПК України в КзПБ відсутні норми, які регулюють відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, тому виникає резонне запитання стосовно можливості застосування положень п. 1 ч. 3 ст. 123 ГПК України щодо віднесення зазначених витрат до витрат, пов'язаних із розглядом справи про банкрутство (неплатоспроможність).

Верховний Суд у п.п. 110, 111 постанови від 22.10.2020 у справі № 904/4387/19 зазначив, що таке можливо, зокрема, при розгляді судом грошових вимог кредиторів. Такі витрати відносяться згідно із п. 1 ч. 1 ст. 64 КУзПБ до першої черги задоволення вимог кредиторів [4].

Тобто Верховний Суд вважає, що витрати кредитора щодо відшкодування витрат на професійну правничу допомогу з доведення в суді власних грошових вимог підлягають розподілу у справі про банкрутство та мають погашатися в першу чергу.

З моменту відкриття справи про банкрутство майно боржника набуває характеру спільного майна кредиторів. Водночас спільнота кредиторів має право розпоряджатися цим майном через арбітражного керуючого під наглядом та контролем суду.

Задоволення вимог кредиторів відбувається згідно з їх пріоритетом та привілейованістю [1, с. 204].

Для того щоб кредитори могли отримати задоволення із цього майна, вони зобов'язані під страхом втрати майнового права заявити свої грошові вимоги. При цьому разом із поданням відповідної заяви кредитори зобов'язані також надати документи, які їх підтверджують. Тобто доведення в суді власних вимог покладається на самих кредиторів.

Додаткові вимоги у вигляді відшкодування витрат на професійну правничу допомогу належать до елементів позовного провадження як результат реалізації принципу змагальності. Іншими словами, у позовному провадженні має місце змагальність між позивачем і відповідачем, наслідком чого є задоволення позову чи відмова в його задоволенні.

У процедурі банкрутства на етапі перевірки заявлених вимог кредиторів відбувається доведення кредитором своїх вимог не тільки перед боржником та перед арбітражним керуючим, судом, а й перед іншими кредиторами. Водночас розмір витрат на професійну правничу допомогу залежить безпосередньо від спірності вимоги кредитора. Відповідно до позиції Верховного Суду вони підлягають відшкодуванню в першу чергу, тобто за рахунок спільного майна всіх кредиторів.

Передбачається, що витрати на професійну правничу допомогу з доведення кредитором власних грошових вимог повинні покриватися за рахунок самого кредитора. У протилежному випадку конкурсна маса буде «обтяжена» додатковими витратами. Майна боржника і так не вистачає на всіх кредиторів. Якщо кожний кредитор почне вимагати відшкодування адвокатських послуг із доведення власних вимог, то все майно боржника піде на це відшкодування.

Унаслідок цього інші кредитори, зокрема орган стягнення, будуть позбавлені можливості задовольнити свої вимоги.

А хто потім оплачуватиме послуги арбітражного керуючого?

Що стосується самої процедури банкрутства, то в її існуванні буде втрачено сенс.

Процедура банкрутства не передбачає оплати виключно послуг адвокатів, вона призначена для погашення вимог усіх кредиторів.

З огляду на наведене адвокатські послуги мають сенс тоді, коли їх використовують у спільних інтересах.

Тільки спільнота кредиторів чи арбітражний керуючий, а не індивідуальний кредитор, має право вимагати відшкодування витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство [5, с. 93].

Іншими словами, право на відшкодування зазначених дій має конкурсна маса, в інтересах якої діють спільнота кредиторів та арбітражний керуючий.

Цей висновок підтверджується досвідом Німеччини та Англії, де витрати кредитора на доведення боргу покладаються на самого кредитора. Водночас дії арбітражного керуючого чи кредитора щодо спростування вимог іншого кредитора компенсуються з конкурсної маси [6, с. 302, 310].

Тобто, якщо кредитор діє індивідуально, він не може розраховувати на відшкодування своїх витрат із конкурсної маси. І навпаки, якщо кредитор діє на користь спільноти кредиторів, то всі його витрати, у тому числі на професійну правничу допомогу, покриваються конкурсною масою.

У КзПБ передбачено випадки, коли кредитор діє в інтересах конкурсної (ліквідаційної) маси. Це передусім оспорювання вимог кредиторів на етапі перевірки грошових вимог кредиторів (ч. 6 ст. 45 КзПБ), ініціювання визнання правочину недійсним чи спростування майнових дій (ст. 42 КзПБ) тощо.

Крім того, у випадках, коли арбітражний керуючий не виконує обов'язків щодо витребування майна боржника, кредитор може за власною ініціативою подати в'єндикаційний позов до суду.

У цих випадках витрати кредитора, пов'язані зі справою про банкрутство, погашатимуться в першу чергу.

Все це свідчить про необхідність розмежовувати витрати конкурсної (ліквідаційної) маси та витрати індивідуального кредитора. При цьому витрати конкурсної (ліквідаційної) маси за своєю суттю якраз і є витратами на провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

У зв'язку із цим необхідно внести зміни до ч. 8 ст. 39, ч. 3 ст. 47, ч. 4 ст. 64, ст. 123 КзПБ, які стосуватимуться порядку відшкодування витрат на професійну правничу допомогу у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) [5, с. 94].

### Список використаних джерел:

1. Поляков Р. Б. Принцип всеспільності як основоположний (базисний) принцип відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 202–210. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/47>
2. Господарський процесуальний кодекс України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/stru#Stru>
3. Кодекс України з процедур банкрутства. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22 жовтня 2020 р. у справі № 904/4387/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92556229>
5. Поляков Б. М. Mille-feuille, або Відшкодування витрат на професійну правничу допомогу у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2026. № 7. С. 89–96. DOI:<https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc79/20.pdf>
6. Поляков Р. Б. Порівняльно-правовий аналіз процедури банкрутства (неспроможності) в Україні, Англії, Німеччині та Франції : моногр. Київ : Юрид. вид-во «Право України», 2024.

***Rainer Birke / Райнер Бирке***

*Chairman of Deutsch-Ukrainische Juristenvereinigung e.V. (Hamburg)*

*Dr. jur., Rechtsanwalt, Fachanwalt für Strafrecht*

*(Düsseldorf, Germany)*

## **CRIMINAL LIABILITY FOR “CORPORATE BURIALS” UNDER GERMAN LAW**

### **I. Introduction**

When companies become insolvent, the public prosecutor’s office almost invariably launches investigations into typical insolvency offences. These include actual bankruptcy offences and, very frequently, fraud, breach of trust and evasion of social security contributions. Managing directors or board members of ailing companies sometimes attempt to avoid criminal investigations into such offences by carrying out a silent liquidation with the help of so-called “corporate undertakers” instead of the statutory insolvency proceedings. In doing so, the insolvency is often concealed by replacing the company’s governing bodies and shareholders and relocating the company’s registered office. In many cases, attempts are also made to misappropriate the remaining company assets.

It goes without saying that such actions may themselves give rise to suspicion of criminal offences.

This presentation focuses less on the criminal liability of those who commission such irregular company liquidations. Instead, it centers on the risks of criminal liability faced by company liquidators. At the same time, however, it also examines the risks of criminal liability faced by other parties involved, such as the insolvency administrator or the company’s professional legal or tax advisers, who assist the company during a crisis or liquidation. Under certain circumstances, neutral advisory services – such as legal advice provided by lawyers – may constitute insolvency offences committed by officers of the affected companies, or at the very least acts of aiding and abetting such offences.

With the aim described above, I would also like to provide you with a brief comparative legal insight into the practice of German case law regarding the criminal investigation of so-called corporate burials. To this end, I will present two recent decisions of Germany's highest criminal court, the Bundesgerichtshof.

I hope that this will also help you gain an understanding that can be useful in bilateral cooperation with German legal professionals in insolvency matters.

## **II. Case law**

### **1. Bundesgerichtshof, judgment of 27 February 2025 – 5 StR 287/24: Criminal liability of the 'company undertaker' through de facto management**

This judgment examines whether an irregular corporate liquidator who operates behind the scenes is personally liable under criminal law. Specifically, the case in question concerns a corporate liquidator who was not himself the managing director of the distressed company, but who ran the business through a 'front man' who had been formally appointed as managing director.

In this specific case, the Bundesgerichtshof regards the corporate liquidator as a so-called de facto managing director, i.e., a person who, although not appointed by the shareholders' meeting and not entered in the commercial register, nevertheless makes all key decisions as if he were actually the managing director.

In the proceedings at first instance, the company liquidator had been sentenced by the Leipzig Regional Court to two years and four months' imprisonment for aiding and abetting intentional bankruptcy, aiding and abetting the intentional delay of insolvency proceedings, and fraud. He had used a Bulgarian single-member limited liability company ("EOOD") to carry out his actions. He had indeed managed this company as its managing director. The Bulgarian EOOD acquired shares in the distressed companies that were to be liquidated outside the statutory insolvency proceedings. Subsidiaries of the distressed company were also brought under the accused's control in this manner. Once the liquidator was able to exercise control over the companies in question in this way, he organised the immediate dismissal of the former managing directors. He arranged for the appointment of new managing

directors, who, however, held these positions only in name. In fact, it was always the same person, who was himself working full-time as a nurse. This person had no business experience. As remuneration, he received favours such as invitations to meals or small sums of money. He was neither capable of nor willing to make business decisions. His main role was to provide blank signatures or, in some cases, to procure food and drink for employees. The appointment of this managing director served to conceal the fact that the accused was determining the fate of the companies. Meanwhile, the nominal managing director took no interest in the companies' affairs.

The companies became insolvent after control was taken over by the accused's one-man company. Any remaining assets, such as receivables, bank balances or motor vehicles, were stripped from them at the accused's instigation.

Despite insolvency, no insolvency petitions were filed and payments to the companies' creditors were thwarted.

In the opinion of the Bundesgerichtshof, both the accused company liquidator, who actually made the decisions, and the nominal managing director, who did not perform his duties at all, are liable to prosecution:

The liability of the nominal managing director, despite his lack of involvement, can be legally justified without difficulty.

The situation is different for the company liquidator, who was not an officer of the insolvent company in this case. It is obvious that he acted as an accomplice, and this was also established by the court of first instance. However, this was not sufficient for the Bundesgerichtshof. It established the accused's culpability on the basis of so-called de facto management, treating him criminally as a genuine managing director or as an organ of a legal person to whom the company's status as a debtor – necessary for bankruptcy offences under Section 14(1)(1) of the German Criminal Code (StGB) – can be attributed under criminal law<sup>1</sup>.

The key provision governing the criminal classification of acts committed by natural persons within the legal framework of legal entities is Section 14 of the

---

<sup>1</sup> Federal Court of Justice, op. cit., para. II.2.a.

German Criminal Code (StGB), which extends criminal liability to the group of persons described therein<sup>2</sup>. However, the extension of criminal liability to de facto officers – such as the de facto managing director – is not provided for at all under the wording of Section 14 StGB. The justification of criminal liability despite the absence of a formal legal basis continues to pose problems for German legal scholarship to this day, even though case law has been overcoming this hurdle for decades through the recognition of de facto management. Surprisingly, legal practice has largely come to terms with this situation. Nor has the call for legislative correction to address this anomaly under positive law gained traction. The highest German court, the Bundesgerichtshof itself, has pursued judicial development of the law in this regard and also examines a catalogue of conditions that must be met if a person is to be held criminally liable, even though no appointment as managing director or corporate body has taken place<sup>3</sup>. These efforts in the case law of the Bundesgerichtshof may be welcomed from a criminal policy perspective, as they appear necessary and sensible. However, this does not allay concerns that such judicial development outside the written law could violate fundamental principles of the rule of law, particularly in the field of criminal law.

In the case under consideration here, the court of first instance – the Leipzig Regional Court – had indeed examined whether de facto management existed, but found that this was not the case with regard to the company liquidator. In the Regional Court's view, he could therefore only be held criminally liable for aiding and abetting. In this respect, the Regional Court had merely applied the concept of de facto management within the established framework.

The Bundesgerichtshof, which had to rule on the appeal brought by the public prosecutor's office, criticised this approach taken by the Regional Court. Admittedly, the Bundesgerichtshof cannot itself identify that the requisite number of conditions

---

<sup>2</sup> See Fischer, StGB, Commentary, § 14, para. 1b.

<sup>3</sup> See in this regard the well-known catalogue in Dierlamm, NStZ 1996, 153: determination of corporate policy, corporate organization, recruitment and dismissal of staff, determination of salary levels, structuring of business relationships with contractual partners, negotiations with lenders, tax decisions and management of finance and accounting; if six of the eight characteristics are present, de facto management is to be affirmed.

for de facto management, as recognised by the Court, are present. For this reason, the Bundesgerichtshof further develops these conditions in accordance with the requirements of the case and in the interests of expediency. It criticises the Regional Court in principle and explains its reasoning as follows:

In the words of the Bundesgerichtshof, it is fundamentally misguided to replace the application of the specific circumstances of the individual case to a statutory offence by mechanically working through a catalogue of criteria. Furthermore, the Regional Court had lost sight of the fact that the acquired companies had ceased their business activities and that the accused's sole aim was to extract any remaining assets from them by means of a 'company liquidation' and to 'shake off' their creditors. It would therefore be irrelevant to the assessment of his position that, for example, he did not hire any staff or establish business relationships with contractual partners. Such matters no longer arose within the companies at all. Whether the accused had in fact taken over the management of the company can, according to the Bundesgerichtshof, only be assessed here by the extent to which he assumed the tasks typical of a corporate body that actually needed to be carried out within the company.

This line of reasoning and the watering down of de facto management – which is not provided for by law in the first place – is remarkable. It follows from the Bundesgerichtshof's own explanations that the accused was no longer conducting any typical business activities of the company, but had in fact merely assumed the – illegal – role of a liquidator not provided for by law, and that, as such, he made significant decisions for which he was not authorised. Since, according to the findings, the company had become insolvent, a managing director, as the representative body, should have filed for insolvency<sup>4</sup> in order to enable the insolvency court to take all measures deemed necessary to prevent any change in the debtor's financial position that would be detrimental to the creditors until a decision on the application had been made<sup>5</sup>. This includes, in particular, the appointment of a

---

<sup>4</sup> Section 15a (1) sentence 1 InsO.

<sup>5</sup> See Section 21(1) InsO.

provisional insolvency administrator<sup>6</sup> and the imposition of a general prohibition on disposal<sup>7</sup>. Furthermore, the insolvency court would have had to decide whether to refuse to open the actual insolvency proceedings due to lack of assets<sup>8</sup> or, alternatively, to open the insolvency proceedings by court order<sup>9</sup> and appoint an insolvency administrator<sup>10</sup>. The administrator would then have been granted the power to manage and dispose of the assets of the insolvent company<sup>11</sup>, which the liquidator had, however, appropriated here without appointment or legal basis and to the detriment of the creditors, not in order to continue business operations despite the company being insolvent, but to liquidate the company. Had insolvency proceedings been opened, the insolvency administrator would have had the right of administration and disposal, which would have entitled him to take all measures relating to the insolvency estate and serving the purpose of the insolvency<sup>12</sup>. Is it not rather this sphere of responsibility within which the accused operated – albeit in complete conflict with the interests of the creditors?

The extension of the legal concept of de facto management set out in this decision of the Bundesgerichtshof is on a collision course with the constitutional requirement of legal certainty laid down in Article 103(2) of the Basic Law. The very purpose of this requirement of legal certainty in criminal law is to provide predictability regarding the criminal liability of acts and the penalties imposed for them. There is a risk that this certainty will be undermined if, through case law, criminal liability is established or extended beyond the wording of the Criminal Code.

If one takes the direction adopted by the Bundesgerichtshof further, de facto management could also be sought in other areas related to crises or restructuring, for example where consultants or other third parties dictate, execute or participate in

---

<sup>6</sup> Pursuant to section 21(2)(1) of the Insolvency Act.

<sup>7</sup> Section 21(2)(2) InsO.

<sup>8</sup> Section 26 InsO.

<sup>9</sup> Section 27 InsO.

<sup>10</sup> Section 56 InsO.

<sup>11</sup> See Ries, in Karsten Schmidt, Insolvency Code, Commentary, § 56, para. 57.

<sup>12</sup> Kroth, in Braun, Insolvency Code, Commentary, § 80, para. 21.

significant decisions. In cases of criminal suspicion, however, one should rather consider incitement or aiding and abetting (see the next case, section II.2.).

The Bundesverfassungsgericht, the German Federal Constitutional Court, guardian of fundamental rights in Germany, indicated – albeit cautiously – in a constitutional complaint proceeding in 2021 – also concerning the issue of de facto management – that the literal scope of the law in the application of de facto management could well constitute grounds for the Constitutional Court to overturn a criminal conviction<sup>13</sup>. To date, however, the Bundesverfassungsgericht has been cautious in its assessment of de facto management. In the case decided here, I would have recommended bringing a constitutional complaint at least on the grounds of a breach of the requirement of legal certainty under Article 103(2) of the Basic Law. I am not aware of whether this was actually attempted.

## **2. Criminal bankruptcy: Distinction between criminal aiding and abetting of ‘company liquidation’ and a lawyer’s professional advisory services (Bundesgerichtshof, decision of 9 June 2022 – 5 StR 407/21)**

The second German court ruling I wish to present here does not address such a fundamental legal issue as the first. I would like to present it to you to enhance your understanding of the risk of criminal liability for legal advisers in insolvency cases.

The facts of the case are structurally similar, but in this instance the ‘company undertaker’ had actually become the formal managing director, meaning that his liability as the perpetrator can be clearly established. The facts are as follows:

A commercial company liquidator used a limited liability company (GmbH) established specifically for this particular case – which was still in the process of being incorporated at the time the offence was committed – to acquire the shares in a group of travel companies. He thereby became the indirect sole shareholder. Unlike in the previous case, the company liquidator also appointed himself as the formal sole managing director of the travel companies. The registered offices had already been

---

<sup>13</sup> See Federal Constitutional Court, decision not to accept the case of 16 August 2021 – 2 BvR 972/21 –, juris.

relocated. Management was carried out from a location other than the company's registered office. The former managing director, who had commissioned the winding-up of the company, retained a say in the matter. The aim was to feign a corporate restructuring, suggesting to the creditors that their interests were being taken into account. In reality, however, the intention was merely to wind up the companies quietly and at minimal cost to the former managing director.

The Bundesgerichtshof ruled that there had been criminal insolvency aimed at deceiving creditors by concealing the intended liquidation, and that there had never been any intention to satisfy the creditors. This explains the criminal liability of the company liquidator.

However, the travel company's insolvency administrator, who was appointed later, was also charged. Among other things, this administrator had advised the company liquidator even before the subsequent insolvency proceedings were opened. During these discussions, the failure to file the insolvency application within the three-week deadline following the onset of insolvency had also been raised. The subsequent insolvency administrator had held out the prospect of a 'gentle' or 'lenient' insolvency. In doing so, he had encouraged the parties involved to file the insolvency application late.

The Bundesgerichtshof held that the subsequent insolvency administrator had acquired sufficient knowledge to be able to assess that the company was insolvent and that the creditors were to be deceived regarding the purported restructuring. As a result, his advisory services had departed from their neutral, profession-specific nature as a solicitor. He had also demonstrated how it was possible to prevent other individuals from being appointed as insolvency administrators. In doing so, he had made himself liable to prosecution for aiding and abetting fraudulent insolvency.

It is certainly not typical for the future insolvency administrator to act in an advisory capacity in the run-up to insolvency proceedings. However, the advisory professions of lawyers, tax advisers and auditors frequently encounter comparable situations in their day-to-day practice. It goes without saying that thorough documentation of advisory meetings and a clear direction in the advice provided are

essential in order to protect oneself against subsequent allegations of complicity and the resulting criminal and professional disciplinary consequences.

### **III. Conclusion**

Advising distressed companies facing insolvency or potential insolvency is a particularly high-risk area of practice for the advisory professions. This applies not only to the potential aiding and abetting of criminal offences committed by the executive bodies of these companies. Here, the adviser is required to anticipate potential wrong decisions by clients and, where possible, to prevent or counteract them. If they even make themselves a tool of the company's governing bodies and the latter are able to shift the responsibility for their desired, legally incorrect decisions onto them, there is a risk that they themselves will be regarded as the responsible perpetrator and punished accordingly.

*Бутирський Андрій Анатолійович*  
*суддя Господарського суду Чернівецької області,*  
*доктор юридичних наук, професор*

## **ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВІ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ**

Арбітражний керуючий у справі про неплатоспроможність діє в якості керуючого реструктуризацією або керуючого реалізацією. Діяльність арбітражного керуючого прирівнюється до діяльності приватного виконавця, приватного нотаріуса, адвоката тощо. Саме ці міркування варто зауважувати під час вирішення питання щодо того, хто має оплачувати роботу арбітражного керуючого [1, с. 27]. Враховуючи, що справа про неплатоспроможність відкривається лише за заявою боржника, оплату послуг здійснює також боржник, то цілком логічним є те, що арбітражний керуючий буде діяти в інтересах саме боржника.

За змістом п. 12 ч. 3 ст. 116 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність додаються докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень.

Відповідно до абз. 3 ч. 2 ст. 30 КУЗПБ розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реструктуризацією становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень.

Згідно з п. 1-6 Прикінцевих та Перехідних положень КУЗПБ, стосовно боржника справу про банкрутство (неплатоспроможність) може бути відкрито без здійснення авансування передбаченої цим Кодексом винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду. У такому разі до заяви

про відкриття справи про банкрутство (неплатоспроможність) додається копія укладеної заявником угоди з обраним ним арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) до її закриття з виплатою на умовах, визначених цією угодою, винагороди в розмірі, що не має перевищувати розмір, встановлений цим Кодексом. Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до цього пункту, призначає розпорядником майна або керуючим реструктуризацією арбітражного керуючого, з яким заявником укладено угоду.

Отже, така угода має подвійне призначення: відстрочує сплату винагороди арбітражному керуючому та визначає обов'язок останнього працювати до закриття провадження у справі про неплатоспроможність. Останній аспект є надзвичайно важливим, оскільки має на меті убезпечити від ситуації, коли арбітражний керуючий пропрацює три місяці, отримає всю проавансовану винагороду і після цього звільниться за власним бажанням, не довівши справу до кінця.

Укладена заявником угода з обраним ним арбітражним керуючим про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі про банкрутство (неплатоспроможність) по своїй суті є цивільно-правовою і, очевидно, мала би встановлювати обов'язки для її учасників.

Так, заявник зобов'язується сплатити винагороду на умовах відстрочення (розстрочення) арбітражному керуючому, а останній бере на себе обов'язок працювати до закриття провадження у справі про неплатоспроможність. З іншого боку, арбітражний керуючий завжди може подати заяву про відсторонення від виконання своїх повноважень згідно положень КУЗПБ, у зв'язку з чим виникає колізія щодо того, який обов'язок (право) має перевагу.

На нашу думку, норми КУЗПБ мають переважну дію перед іншими нормами права, оскільки є спеціальними, а відтак положення п. 1-6 Прикінцевих та Перехідних положень КУЗПБ щодо виконання повноважень

арбітражним керуючим до закриття провадження у справі є, в певних випадках, декларативним.

У випадку відсторонення арбітражного керуючого від виконання своїх повноважень у справі про неплатоспроможність за власним бажанням, обов'язок щодо пошуку кандидатури нового керуючого реструктуризацією або керуючого реалізацією варто покласти на боржника, який ініціював справу про неплатоспроможність.

Якщо ж боржник не забезпечить участь нового керуючого реструктуризацією або керуючого реалізацією, а дії суду щодо самостійного пошуку арбітражного керуючого шляхом автоматизованого відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, не принесли результату, то провадження у справі про неплатоспроможність підлягає закриттю. Такий висновок обумовлений тим, що справа про неплатоспроможність не може слухатись без керуючого реструктуризацією або керуючого реалізацією.

### **Література:**

1. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.02.025>

***Гевко Володимир Львович,***

*доктор філософії у галузі права, старший науковий співробітник  
Лабораторії корпоративного права імені академіка Володимира Луця Науково-  
дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка  
Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, викладач  
Національної школи суддів України, доцент кафедри правознавства  
Міжрегіональної Академії управління персоналом,  
ORCID: 0000-0003-2716-8113*

## **ПРАВОВИЙ СТАТУС УПОВНОВАЖЕНОЇ ОСОБИ ЗАСНОВНИКІВ (УЧАСНИКІВ, АКЦІОНЕРІВ) БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО**

*«Найбільший банкрут у цьому світі людина,  
котра втратила свій життєвий ентузіазм»*

*Метью Арнолд*

У сучасний період у науковій доктрині та правозастосовній практиці спостерігається підвищена увага до дослідження й нормативного вдосконалення правового статусу такої специфічної фігури у процедурі банкрутства, як «уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів)» боржника.

У науковій літературі та правозастосовній практиці здійснюється комплексний аналіз і тривають дискусії щодо низки проблемних питань, пов'язаних із процесуальним становищем уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника у справах про банкрутство. Зокрема, предметом наукового осмислення є питання щодо характеру та підстав її участі у відповідних провадженнях, у тому числі в межах позовного провадження, пов'язаного зі справою про банкрутство. Особливої уваги набуває з'ясування того, чи виступає така особа як фізична особа та/або адвокат (представник), який діє в інтересах засновника (учасника, акціонера) боржника у розумінні статті 58 Господарського процесуального кодексу України, чи ж вона наділена

самостійним процесуальним статусом як окремий суб'єкт провадження у справі про банкрутство як учасник у справі, визначений абз. 30 ч. 1 статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства. Окремим дискусійним аспектом є трансформація її процесуального статусу у випадку, коли вона бере участь у спірних правовідносинах як сторона у справі, зокрема позивач, у спорі, що розглядається за правилами позовного провадження відповідно до ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства в межах справи про банкрутство.

Відповідно до статті 1 КузПБ уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника - особа, уповноважена вищим органом управління боржника представляти інтереси засновників під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу; уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника – особа, уповноважена вищим органом управління боржника представляти інтереси засновників під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу або у процедурі превентивної реструктуризації [1].

Як правило, Верховний Суд дотримується позиції, за якої уповноважена особа вправі представляти інтереси засновників (учасників, акціонерів) у справі про банкрутство. Так, у справі 910/2217/23 (постанова від 09.07.2024) суд зазначає таке [2].

У справах про банкрутство склад учасників справи визначається КУзПБ, яким замінено Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (частина п'ята статті 41 ГПК України).

Засновники (учасники, акціонери) боржника як власники корпоративних прав (частки у статутному капіталі (майні), акцій, права на вклад до статутного капіталу) з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство за загальним правилом не беруть у ній безпосередньої участі, проте не втрачають корпоративних прав та інтересів у цій справі, в тому рахунку через субсидіарну відповідальність, а також, зокрема стосовно відновлення платоспроможності боржника або отримання майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів та ліквідації банкрута. Тобто, корпоративні права засновників

(учасників, акціонерів) боржника внаслідок відкриття провадження у справі про банкрутство не припиняються, а лише набувають окремих обмежень у реалізації, а їх інтереси у такій справі в силу приписів КУзПБ представляє спеціальний суб'єкт - уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, питання щодо статусу якого детально досліджено нижче.

Справи про банкрутство характеризуються особливим складом учасників, кожен з яких, вступаючи в провадження у такій справі, на різних процедурах, наділяється специфічним обсягом прав і обов'язків, зумовленим характером відносин неспроможності/банкрутства та спрямованістю інтересів (юридичною заінтересованістю) учасника у такому провадженні.

З огляду на те, що правове регулювання статусу учасників у справі про банкрутство регламентовано як нормами ГПК України, так і спеціальним законом - КУзПБ, зміст правосуб'єктності та особливості процесуального статусу конкретного учасника справи розкриваються шляхом системного тлумачення норм цих законодавчих актів з урахуванням особливостей певної стадії процедури банкрутства.

Також Верховний Суд враховує, що процедура банкрутства за своєю суттю є конкурсним процесом, основною метою якого є пропорційне і справедливе задоволення вимог всієї сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника з дотриманням балансу інтересів боржника, кредиторів та інших учасників справи про банкрутство.

У цьому процесі можливість ефективного захисту інтересів власників частки у статутному капіталі боржника пов'язана із своєчасним, у правомірний спосіб визначенням представника їх спільних інтересів у справі про банкрутство - уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника.

Право на уповноваження такої особи може бути реалізовано вищим органом управління боржника на будь-якій стадії справи про банкрутство, позаяк така правомочність за змістом є спеціальною, виникає саме у зв'язку з відкриттям провадження у справі про банкрутство, безпосередньо не пов'язана

з управління боржником чи розпорядженням його майном, тому не зазнає змін через обмеження (зупинення/припинення) корпоративних прав та повноважень органів управління боржника, що застосовуються у такій справі поетапно відповідно до приписів частин п'ятої, сьомої статті 44, частини четвертої статті 50, частини першої статті 59 КУзПБ.

КУзПБ не регламентує відбору такого представника за суб'єктною ознакою або зв'язками з боржником, тому, за загальними нормами про представництво, усяка наділена повною правосуб'єктністю особа може бути уповноважена рішенням вищого органу управління боржника на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) у справі про банкрутство.

Стаття 1 КУзПБ в частині уповноваження особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) має бланкетний характер, оскільки відсилає до спеціальних норм, що регламентують прийняття рішень органами управління підприємницьких товариств.

При цьому, в частині першій статті 1 КУзПБ не конкретизовано умови повноважності загальних зборів боржника та не розкрито процесуального статусу уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника. Тому з'ясування поставлених у цій справі питань потребує тлумачення норм спеціального закону, яким є КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями ГПК України, нормами цивільного, господарського в тому числі корпоративного, права.

Разом з тим, зазначена норма КузПБ пов'язує уповноваження особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника саме з рішенням його вищого органу управління, що має визначену нормами корпоративного законодавства форму, зміст та процедуру прийняття.

Так, за змістом статті 34 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" рішення про уповноваження особи на представництво інтересів учасників (засновників) товариства у справі про банкрутство приймається більшістю голосів усіх учасників товариства, які

мають право голосу з відповідних питань, якщо статутом товариства не встановлена більша кількість голосів для прийняття такого рішення.

На загальних зборах учасників товариства, що проводяться відповідно до частини третьої цієї статті, ведеться протокол, у якому фіксуються перебіг загальних зборів учасників та прийняті рішення. Протокол підписує голова загальних зборів учасників або інша уповноважена зборами особа. Кожен учасник товариства, який взяв участь у загальних зборах учасників, може підписати протокол (частина четверта статті 33 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю").

Статтею 37 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" визначено, що у товаристві, що має одного учасника, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника.

Отже, системний аналіз зазначених норм дає підстави для висновку, що таке рішення вищого органу управління боржника, прийняте в регламентованому законом та статутом порядку і оформлене протоколом, є доказом уповноваження особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника перед третіми особами у справі про банкрутство.

Окремо було зауважено, що не існує жодних обмежень у виборі вищим органом управління боржника уповноваженої особи (учасників, акціонерів) боржника ані за суб'єктною ознакою (тільки учасник товариства тощо), ані за процедурою, на якій перебуває справа про банкрутство (розпорядження, санація, ліквідація). При цьому, враховуючи відсутність жодних відповідних обмежень, правомірним є проведення загальних зборів учасників з метою визначення уповноваженої особи учасників під час ліквідаційної процедури.

За наявності у боржника одного учасника (акціонера) він може самостійно здійснювати представництво своїх інтересів у справі про банкрутство або відповідно до приписів статті 37 Закону України "Про товариства з обмеженою

та додатковою відповідальністю" своїм письмовим рішенням уповноважити іншу особу представляти його інтереси в розумінні статті 1 КУзПБ.

Ураховуючи правовий зміст інституту представництва та положення параграфу 2 глави 4 ГПК України, у документі (протоколі, рішенні), яким оформлено рішення вищого органу управління боржника, має бути ідентифіковано особу, уповноважену на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів); зазначено реквізити справи про банкрутство, у якій надано такі повноваження, та застереження щодо обмеження повноважень за умови їх встановлення таким рішенням.

Припинення (втрата) повноважень уповноваженою особою засновників (учасників, акціонерів) боржника відбувається у тих самих формах, що і його набуття: за рішенням вищого органу управління боржника або в разі втрати юридичної сили рішенням про уповноваження цієї особи внаслідок визнання його недійсним (скасування) - за рішенням суду.

Хоч КУзПБ не регламентує особливостей вступу уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) у справу, в частині першій статті 47 КУзПБ законодавець зазначає стосовно інших учасників провадження у справі про банкрутство про визнання їх такими відповідно до цього Кодексу, отже, передбачає певну процесуальну фіксацію статусу учасника справи про банкрутство та моменту його набуття.

Зі змісту господарських процесуальних правовідносин в цілому і у справах про банкрутство зокрема видається правильним, що за загальним правилом набуття процесуального статусу заінтересованими суб'єктами схвалюється судом за наслідками перевірки підстав його набуття.

З таким підходом погодився Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство в постанові від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19 [3], а також у постанові від 20.05.2021 у справі № 910/24368/14 [4], наголосивши, що було б доцільно формалізувати статус наведених учасників у справі про банкрутство шляхом прийняття господарським судом відповідного

судового рішення (ухвали) задля впорядкування процесу здійснення провадження у справі.

У розвиток цієї позиції Верховний Суд (у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство) зазначив, що вступ у справу про банкрутство уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника має відбуватися шляхом подання заяв із процесуальних питань відповідно до статей 169, 170 ГПК України. При цьому уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника має підтвердити підстави представництва доказами в порядку статей 74-79 ГПК України, надавши, зокрема, відповідне рішення, оформлене протоколом вищого органу управління боржника.

Обсяг процесуальних прав уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника у справі про банкрутство, визначений КУЗПБ від 21.10.2019, залежить від змісту рішення вищого органу управління боржника.

Рішення вищого органу управління боржника, яке, зокрема, може мати форму протоколу загальних зборів учасників товариства боржника, є єдиним можливим доказом підтвердження повноважень уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника. Тому суд, здійснюючи легітимацію відповідного учасника у справі про банкрутство, зобов'язаний надати оцінку відповідному рішення вищого органу управління боржника щодо його належності (з'ясувати склад учасників та розмір їх часток на момент прийняття відповідного рішення, здійснити перевірку наявності необхідного кворуму під час прийняття відповідного рішення тощо).

Розглядаючи заяву такої особи про вступ у справу, господарський суд перевіряє повноваження представника (уповноваженої особи) засновників (учасників, акціонерів) боржника на участь у справі оформлені протоколом загальних зборів, не вирішуючи питання щодо дійсності/недійсності рішення органу управління товариством в цілому або у відповідній частині.

Отже, набуття уповноваженою особою засновників (учасників, акціонерів) статусу учасника справи про банкрутство має ґрунтуватися на ухвалі суду про залучення такої особи до участі у справі, постановленій в порядку статті 234

ГПК України. Саме з набранням законної сили такою ухвалою уповноважена особа, окрім належних їй спеціальних прав - брати участь з правом дорадчого голосу у зборах кредиторів та роботі комітету кредиторів боржника, наділяється процесуальними правомочностями учасника справи за статтею 42 ГПК України. Таким чином, можливість реалізації повного обсягу процесуальної дієздатності уповноваженою особою засновників (учасників, акціонерів) боржника пов'язана з фактом набуття такою особою статусу учасника справи про банкрутство шляхом постановлення судом ухвали про її залучення до участі у справі за результатами розгляду відповідної заяви такої особи.

Зазначене також дає підстави для висновку, що уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника має право на оскарження судових рішень, постановлених у справі про банкрутство, та у справах, які розглядалися в межах справи про банкрутство, незалежно від того, чи постановлені відповідні судові рішення до чи після призначення такої особи уповноваженою особою, однак за наявності доведення відповідного правового зв'язку між оскаржуваними судовими рішеннями та порушенням інтересів такої особи.

У разі уповноваження особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника після прийняття оскаржуваних цією особою судових рішень остання, як виняток, набуває статусу учасника справи про банкрутство шляхом його схвалення (легітимізації) за наслідком участі цієї особи в судовому засіданні в суді відповідної інстанції.

Слід відмітити, що щодо уповноваженої особи на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) та її повноважень, а також їх реалізації, виникає ряд актуальних питань у випадку, коли у товаристві існує корпоративний конфлікт між учасниками, акціонерами. Чи буде у такому випадку уповноважена особа добросовісним представником усіх учасників, акціонерів, а чи лише того хто володіє більшим пакетом (мажоритарник) та фактично обрав цю уповноважену особу своїми переважними голосами? Як міноритарним учасникам (акціонерам) запобігти такому «представництву»? Чи

можуть вони самотійно, в окремих випадках, представляти свої інтереси у справі про банкрутство ?

Відповідаючи на дані питання, у даному випадку, слід звернути увагу на іншу справу Верховного Суду № 918/116/23 (постанова від 09.07.2025) [5]

Як зазначено судом, і вбачалось із матеріалів справи, ТОВ у суді доводило, що ухвала Господарського суду першої інстанції у справі порушувала його права, оскільки:

- планом санації передбачалося збільшення статутного капіталу ПАТ шляхом додаткової емісії акцій, в які будуть переведені грошові зобов'язання товариства без здійснення публічної пропозиції, у зв'язку з чим акції товариства будуть отримані кредиторами ПАТ;

- збільшення статутного капіталу ПАТ та емісія акцій порушить інтереси скаржника, як акціонера, що реалізуються через статутний капітал, а саме: інтерес у розподілі акцій відповідно до дійсної вартості вкладів, внесених до капіталу; інтерес у збереженні частки в статутному капіталі (захист частки від розмивання, тобто зменшення її розміру); інтерес у збереженні первісно інвестованого до товариства капіталу, його прирості та отриманні дивідендів;

- збільшення статутного капіталу боржника та емісія акцій зумовить зменшення частки ТОВ і як наслідок зменшення його ролі в управлінні товариством.

Також, і за змістом оскаржуваної ухвали апеляційного суду не вбачалось дослідження судом наведених скаржником доводів та надання їм відповідної правової оцінки.

Так, в оскаржуваній ухвалі судом апеляційної інстанції було наведено порядок, згідно з яким вищий орган управління боржника уповноважує особу на представництво інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника перед третіми особами у справі про банкрутство. При цьому, з посиланням на відповідну практику Верховного Суду, зазначено про відсутність будь-яких обмежень у виборі вищим органом управління боржника такої особи як за

суб'єктною ознакою (тільки учасник товариства тощо), так і за процедурою, на якій перебуває справа про банкрутство (розпорядження, санація, ліквідація).

За висновком апеляційного господарського суду, сам лише факт звернення акціонера товариства боржника не є передумовою для його обов'язкового залучення до участі у справі про банкрутство, оскільки КУзПБ визначено спеціального суб'єкта для здійснення представництва інтересів засновників (учасників, акціонерів) боржника перед третіми особами у справі про банкрутство.

Як вбачалось з матеріалів справи, ТОВ звернулося з апеляційною скаргою на ухвалу місцевого Господарського суду у справі не як уповноважена особа акціонерів ПАТ, а загальні збори акціонерів вказаного товариства не приймали рішення про уповноваження конкретної особи представляти інтереси акціонерів під час здійснення провадження у справі.

У той же час, поза увагою суду апеляційної інстанції залишено аргументи апеляційної скарги про те, що метою її подання та оскарження ухвали місцевого господарського суду є захист власних корпоративних прав скажника як акціонера ПАТ, а не юридичної особи загалом чи інтересів всіх акціонерів товариства, оскільки передбачений у плані санації перерозподіл часток у статутному капіталі боржника порушить інтереси ТОВ, що реалізуються ним як акціонером через участь у статутному капіталі ПАТ.

Суд апеляційної інстанції в оскаржуваній ухвалі вірно зазначив про те, що після відкриття провадження у справі про банкрутство боржник перебуває в особливому правовому режимі і норми КУзПБ мають пріоритет у застосуванні у порівнянні з іншими нормами чинного законодавства.

Стаття 1 КУзПБ визначає власників (учасників, акціонерів) боржника як заінтересованих осіб стосовно боржника. Згідно з частиною чотирнадцятою статті 39 КУзПБ з моменту відкриття провадження у справі корпоративні права засновників (учасників, акціонерів) боржника реалізуються з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом. Крім того, наведена норма статті 1 КУзПБ передбачає, що до учасників у справі про банкрутство

належить уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, тобто особа, уповноважена вищим органом управління боржника представляти інтереси засновників під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу.

За висновком суду апеляційної інстанції саме через уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника засновники (акціонери) боржника можуть реалізувати право на оскарження відповідних судових рішень.

Однак при цьому судом апеляційної інстанції не враховано, що вказаний у КУЗПБ порядок визначення уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника не передбачає можливості і способу захисту окремим учасником (акціонером) свого корпоративного права на належну йому частку у разі виникнення у справі про банкрутство відповідного корпоративного спору щодо цієї частки.

У даному конкретному випадку, оскаржуючи ухвалу про введення процедури санації та затвердження плану санації боржника, скаржник заперечує ті умови цього плану, які передбачають зміну (зменшення) розміру його (скаржника) частки, тому Суд доходить висновку про те, що скаржник у такий спосіб звернувся за вирішенням корпоративного спору щодо захисту належної йому частки у статутному капіталі боржника.

Наведене не було враховано судом апеляційної інстанції під час розгляду апеляційної скарги ТОВ.

З урахуванням вищевикладеного, колегія суддів вважала передчасним та таким, що не узгоджується з встановленими у цій справі обставинами посилення в оскаржуваній ухвалі суду апеляційної інстанції на практику Верховного Суду, зокрема щодо неможливості акціонеру боржника у справі про банкрутство оскаржувати в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції, якщо такий акціонер не є уповноваженою особою акціонерів боржника (постанови від 16.07.2021 у справі №908/570/20 [3], від 31.08.2021 у справі №916/3619/19 [6], від 09.11.2021 у справі №908/2472/20[7]).

Наведені судові рішення хоча й прийнято судом касаційної інстанції за подібним суб'єктним складом учасників, але за інших фактичних обставин та предмету спору, а також за інших поданих сторонами й оцінених судами доказів, у залежності від яких (обставин і доказів) прийнято відповідне судове рішення.

Також, колегія суддів вважала необґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про те, що мотивувальна та резолютивна частини ухвали місцевого Господарського суду у справі не містить жодних вказівок або висновків про права, інтереси та (або) обов'язки акціонера ПАТ - ТОВ, оскільки поза увагою апеляційного господарського суду залишено суть стверджуваного ТОВ порушення його прав та інтересів, яке полягає у тому, що ухвалою місцевого господарського суду про введення процедури санації ПАТ і затвердження плану санації було вирішено питання стосовно власності скаржника та обсягу належних йому корпоративних прав.

Як вбачається з матеріалів справи, ТОВ в апеляційній скарзі зазначало про те, що планом санації передбачається збільшення статутного капіталу ПАТ шляхом додаткової емісії акцій, в які будуть переведені грошові зобов'язання товариства, без здійснення публічної пропозиції. Емітовані акції ПАТ будуть отримані його трьома кредиторами, тоді як частка ТОВ підлягатиме зменшенню (так званому "розмиттю"), що матиме безпосередній вплив на корпоративні права ТОВ, зокрема у вигляді втрати ТОВ статусу акціонера зі значним пакетом акцій та пов'язаних з таким статусом прав, в тому числі зменшенням ролі в управлінні товариством та мирне володіння майном (належною часткою у статутному капіталі).

Однак наведені аргументи ТОВ судом апеляційної інстанції не перевірені належним чином, про що слушно зазначено в касаційній скарзі та заявах про приєднання до скарги.

Зі змісту оскаржуваної ухвали слідує, що апеляційним господарським судом по суті досліджувалося питання щодо порядку прийняття рішення про збільшення статутного капіталу боржника та емісії акцій, натомість не

перевірялися аргументи апеляційної скарги стосовно настання відповідних правових наслідків запровадження процедури санації у справі про банкрутство ПАТ та реалізації затвердженого плану санації безпосередньо для скажника, як акціонера ПАТ, про які зазначалося вище.

*З аналізу наведеного випадку можна дійти висновку, що захист корпоративних прав та інтересів засновників (учасників, акціонерів) у справі про банкрутство не обмежується лише участю уповноваженої ними особи, але можуть траплятися випадки, коли засновники (учасники, акціонери) вправі самотійно захищати свої корпоративні права в суді.*

Щодо статусу уповноваженої особи, коли вона виступає у спірних правовідносинах стороною – позивачем у спорі, який вирішується за правилами позовного провадження згідно зі ст. 7 КУЗПБ в межах справи про банкрутство. То у даному випадку Верховний Суд у справі № 911/2794/21 (911/2037/23) (постанова від 27 січня 2026) аналізуючи статус уповноваженої особи засновника (учасника) боржника, зазначив що він діє у цій справі не як фізична особа та/або адвокат/представник в інтересах засновника (учасника) боржника у розумінні статті 58 ГПК України, а безпосередньо як самотійний суб'єкт провадження у цій справі, учасник у справі про банкрутство боржника - уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника (абзац тридцятий частини першої статті 1 КУЗПБ), що виступає у спірних правовідносинах як сторона - позивач у спорі, який вирішується за правилами позовного провадження згідно зі статтею 7 КУЗПБ у межах справи про банкрутство. Подібні висновки викладено Верховним Судом також у постановках від 28.05.2024 у справі № 916/100/20(916/2423/22) (пункт 8.16), від 12.06.2025 у справі № 904/1926/23 (пункти 161, 162) [8].

*Підсумовуючи сказане можемо констатувати, що захист корпоративних прав та інтересів засновників (учасників, акціонерів) у справі про банкрутство можливий шляхом делегування повноважень уповноваженій особі засновника (учасника, акціонера) боржника, але в окремих випадках не виключена можливість самотійної участі засновників (учасників, акціонерів).*

*У свою чергу, уповноважена особа засновника (учасника, акціонера) боржника діє у справах не як фізична особа та/або адвокат/представник в інтересах засновника (учасника) боржника у розумінні статті 58 ГПК України, а безпосередньо як самостійний суб'єкт провадження у цій справі, учасник у справі про банкрутство боржника - уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника (абзац тридцятий частини першої статті 1 КУзПБ), що виступає у спірних правовідносинах як сторона - позивач у спорі, який вирішується за правилами позовного провадження згідно зі статтею 7 КУзПБ у межах справи про банкрутство.*

### **Список використаних джерел**

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 26.09.2025).
2. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 09.07.2024 у справі 910/2217/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121072539> (дата звернення 26.03.2026).
3. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 19.16.2020 у справі 910/4475/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553> (дата звернення 26.03.2026).
4. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.05.2021 у справі № 910/24368/14 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97806435> (дата звернення 26.03.2026).
5. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 09.07.2024 у справі № 918/1116/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313347> (дата звернення 26.03.2026).
6. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 31.08.2021 у справі № 916/3619/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99510497> (дата звернення 26.03.2026).

7. Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 09.11.2021 у справі № 908/2472/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240256> (дата звернення 26.03.2026).

8. Постанова КГС ВС від 27.01.2026 року у справі № 911/2794/21 (911/2037/23) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133908565>

*Грабован Лілія Іванівна*  
*суддя-спікер Господарського суду Одеської області,*  
*кандидат юридичних наук*

## **ПРИНЦИПИ СУДОВОГО НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ У ПРОЦЕДУРІ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ**

Значення конкурсного права та провадження у справах про банкрутство для економіки країни складно переоцінити, адже це не просто процедура для ліквідації, а фундаментальний інструмент фінансової стабільності та інвестиційної привабливості, оскільки направлений на відновлення платоспроможності підприємств або їх ліквідацію під наглядом суду із задоволенням вимог кредиторів.

Ефективна процедура дозволяє швидко виводити з ринку нежиттєздатні підприємства, які лише накопичують борги та споживають ресурси, не створюючи доданої вартості; стимулює інвестиційну активність; забезпечує захист прав власності (конкурсне право гарантує, що активи не будуть розкрадені в хаосі неплатоспроможності, а будуть реалізовані за найвищою ціною на прозорих аукціонах); сприяє подоланню кризи платежів (банкрутство одного великого підприємства може спровокувати «ефект доміно» для десятків його контрагентів).

Стрімкий розвиток законодавства про банкрутство, складність та багатогранність відносин неплатоспроможності викликають необхідність поглиблення взаємозв'язку наукової думки та судової практики.

Розглядаючи справи про банкрутство, суди акумулюють проблемні питання, які виникають при застосуванні законодавства та очікують від науковців напрямків їх вирішення. Це відбувається через тлумачення понять, визначення критеріїв цих понять на підставі принципів права та використання зарубіжного досвіду.

Висновки вчених допомагають практикам побачити системний вплив рішення на всю економіку, а не лише на конкретні правовідносини у справі.

Слід відмітити, що більшість справ про банкрутство завершуються ліквідаційною процедурою, в якій і вирішується доля боржника та його кредиторів, оскільки іноді їх фінансовий стан залежить від повноти задоволення вимог.

У справі про банкрутство обсяг діяльності господарського суду значно ширший порівняно з іншими видами проваджень у господарському судочинстві.

І. Бутирська вказує, що у справах про банкрутство роль господарського суду значно відрізняється від його ролі у позовному провадженні, оскільки тут суд наділений широким колом повноважень, які він управі реалізовувати незалежно від процесуальної активності сторін. Господарський суд у справі про банкрутство, діючи на підставі Закону про банкрутство, здійснює, крім загальних, спеціальні функції. До останніх слід віднести контрольну та організаційну. Зміст цих функцій полягає у контролі за діями учасників у справі про банкрутство та реалізації організаційних повноважень, які здійснюють суттєвий вплив на хід справи про банкрутство [1].

Звернемо увагу на принципи конкурсного провадження, які сформулював і використовує у своїх постановках Верховний Суд, це принципи: судового нагляду у відносинах неплатоспроможності та банкрутства; судового контролю; процесуальної економії у справі про банкрутство; безсумнівної повноти дій ліквідатора в ліквідаційній процедурі; незмінності складу суду у справах про банкрутство; концентрації в межах справи про банкрутство всіх спорів; конкурсного імунітету кредиторів.

Ряд принципів сформульовані науковцями. І основним з принципів вчені Б. Поляков та Р. Поляков визначають принцип всеспільності, запроваджений ще у 17 столітті іспанським вченим Д. Франциско Сальгадо де Самоза. Р. Поляков зазначає, що за своє суттю принцип всеспільності – це свого роду правовий

зв'язок, який охоплює кредиторів, боржника та його майно (рухоме, нерухоме, права та обов'язки), а також судове провадження [2].

Принципи правового регулювання відносин неспроможності не діють окремо один від одного. Як зазначав Поляков Б., вони взаємодіють, переплітаються, взаємозумовлюють один одного. Окремі риси того чи іншого принципу можуть знаходити свої відображення в іншому. Тільки вся сукупність принципів може виражати сутність усіх відносин неспроможності [3].

Надважливим є визначення всього переліку принципів конкурсного провадження та визначення мети, суті та правил застосування кожного з них для підвищення рівня провозастосовної діяльності.

Розглянемо принципи контролю та нагляду суду які є суто практичними та пов'язані безпосередньо із процесуальною діяльністю суду у справах про банкрутство.

Принцип судового контролю у відносинах неспроможності та банкрутства, як зазначено у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 21.12.2022 у справі №914/2350/18 (914/608/20), полягає у судовому контролі за дотриманням інтересів кредиторів стосовно збереження об'єктів конкурсної маси та інтересів боржника щодо обґрунтованості грошових вимог кредиторів, а також збереження балансу інтересів сторін, у тому числі під час продажу майна банкрута з метою реалізації за найвищу ціну та відповідно до встановленої КУЗПБ процедури також забезпечує досягнення мети процедури банкрутства паралельно із принципом концентрації спорів.

Щодо принципу судового нагляду у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, то його реалізація розпочинається з призначення розпорядника майна чи ліквідатора банкрута і полягає у здійсненні нагляду за дотриманням інтересів кредиторів стосовно збереження об'єктів конкурсної маси, а також інтересів боржника щодо обґрунтованості грошових претензій кредиторів тощо. Суд у справі про банкрутство повинен сам приймати рішення стосовно виду та інтенсивності нагляду з урахуванням процедури провадження, особи боржника

та арбітражного керуючого, а також інших обставин справи (Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 7 грудня 2021 у справі № 923/1222/1672).

Верховний суд зазначає, що основною умовою виконання завдання процедури банкрутства щодо забезпечення рівномірного розподілу майна неспроможного боржника між кредиторами є встановлення процедури судового визнання боржника неспроможним та організації такого розподілу.

Так, за умови порушення провадження у справі про банкрутство боржника особливістю вирішення таких спорів є те, що вони розглядаються господарським судом без порушення нових справ, що узгоджується із загальною спрямованістю Кодексу, який передбачає концентрацію всіх спорів у межах справи про банкрутство задля судового контролю у межах цього провадження за діяльністю боржника, залучення всього майна боржника до ліквідаційної маси та проведення інших заходів, метою яких є повне або часткове задоволення вимог кредиторів.

З моменту порушення стосовно боржника справи про банкрутство він перебуває в особливому правовому режимі, який змінює весь комплекс юридичних правовідносин боржника.

Такого змісту висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 12.03.2019 у справі № 918/420/16, у постановах Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.06.2018 у справі № 908/4057/14, від 11.07.2018 у справі № 922/3040/17, від 29.11.2019 у справах № 908/130/15-Г і № 923/1194/17, від 05.02.2020 у справі № 921/557/15-Г/10 та в низці інших постанов Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справах про банкрутство.

Розмежування понять «судовий нагляд» та «судовий контроль» у справах про банкрутство є головним для розуміння ролі господарського суду. Хоча в юридичній літературі та практиці ці терміни часто вживаються як синоніми, у процедурах неплатоспроможності вони мають різне функціональне навантаження.

Порівняємо ці категорії крізь призму Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ).

Судовий нагляд - це постійна, триваюча функція суду, яка розпочинається з моменту відкриття провадження і триває до його закриття. Суть такого нагляду - забезпечення загальної законності процедури. Суд стежить за дотриманням строків та порядком проведення процедур. Роль суду активна, суд не просто очікує клопотань, а здійснює системний нагляд за діяльністю ліквідатора: зобов'язує надавати звіти про виконану роботу, перевіряє їх; контролює дотримання строків подання звітів, клопотань, заяв учасниками справи; перевіряє законність та обґрунтованість рішень зборів кредиторів, комітету кредиторів.

Разом з цим існують межі такого втручання. Судовий нагляд не повинен перетворюватися на підміну функцій ліквідатора, суд слідкує, щоб ліквідаційна процедура не затягувалась і не використовувалась для виведення активів, діяльність суду направлена на недопущення неправомірних дій з боку учасників справи та забезпечення ефективності процедури.

Судовий контроль - це точкова функція суду, яка активується у відповідь на конкретну конфліктну ситуацію або процедурну необхідність. Його суть – вирішення спорів та прийняття юридично значущих рішень, що змінюють правовий статус учасників або майна боржника. Контроль спрямований на захист прав конкретних суб'єктів (кредиторів, боржника, третіх осіб). В межах судового контролю суд розглядає скарги на дії або бездіяльність арбітражного керуючого; клопотання про відсторонення арбітражного керуючого; розглядає мирову угоду, план санації, звіти керуючого санацією, ліквідатора.

Прикладом активного судового контролю є розгляд спорів за участю боржника, визнання недійсними правочинів боржника, позовів ліквідатора про застосування субсидіарної відповідальності, інших спорів.

Отже метою судового контролю можна визначити легітимізацію ключових етапів справи та відновлення порушених прав осіб.

Одним з інструментів реалізації судового нагляду є принцип концентрації спорів в межах справи про банкрутство. Стаття 7 КУЗПБ визначає, що всі майнові спори, стороною в яких є боржник, розглядаються в межах справи про банкрутство. Тобто традиційний поділ на цивільні, господарські та адміністративні аспекти в процедурах неплатоспроможності поступово витісняється цим принципом, а справа про банкрутство перестає бути лише процесом розрахунку з кредиторами, вона стає центром тяжіння для всіх майнових спорів боржника.

Мета застосування принципу концентрації - забезпечення цілісності ліквідаційної маси та недопущення розпорошення активів через різні юрисдикції. В результаті його застосування усувається ризик суперечливих судових рішень та скорочуються строки ліквідації. Концентрація дозволяє суду бачити повну картину фінансового стану боржника, що посилює якість судового нагляду. Тільки в межах однієї справи можна забезпечити баланс інтересів держави, працівників, кредиторів та боржника.

В цьому і полягає принцип процесуальної економії: суддя, який здійснює нагляд за справою, найкраще розуміє фінансовий стан боржника, тому контроль над майновими спорами в межах цієї ж справи є логічним та ефективним.

Відмітимо ключові відмінності судового нагляду та судового контролю: за характером нагляд - превентивний, системний, а контроль - реактивний, правовідновлювальний; за ініціативою нагляд може здійснюватися судом самостійно, а контроль переважно за ініціативою учасників (скарга, заява, клопотання, позов); за об'єктом при нагляді - процедура в цілому, а при контролі - конкретне правопорушення або юридичний факт; за результатом при нагляді - процесуальні ухвали про хід справи, а при контролі – рішення, ухвали по суті спору.

Отже, у справах про банкрутство суддя перестає бути пасивним спостерігачем. Судовий нагляд забезпечує дотримання процесу, тоді як судовий контроль є інструментом прямого втручання для захисту справедливості та

балансу інтересів учасників справи та держави. Успіх ліквідаційної процедури залежить від того, наскільки гармонійно суд поєднує ці дві ролі, не перебираючи на себе повноваження арбітражного керуючого.

Слід зупинитись на принципі концентрації та проблемах його застосування. Існування позовних проваджень стосовно боржника здатне унеможливити цілісний розгляд справи про його банкрутство та врегулювання боргових відносин із сукупністю кредиторів. Адже будь-яке провадження щодо розгляду майнових та інших вимог до боржника, або вимог самого боржника може призводити до прийняття рішень, які суперечитимуть конкурсному процесу та утворюватимуть дисбаланс у відносинах боржника із кредиторами.

Коли розгляд позовів відбувається в судах інших юрисдикцій, процедура ліквідації заблокована, права кредиторів порушуються.

Задля вирішення цього питання у статті 7 КУЗПБ запропоновано порядок розгляду спорів, стороною в яких є боржник та передбачено розгляд таких спорів у межах справи про банкрутство, тобто введений принцип концентрації розгляду в межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною в яких є боржник за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України.

Перелік спорів, вказаний у цій нормі виглядає таким чином. Частина 1 статті 7 КУЗПБ вказує, що спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом. Частина 2 статті 7 КУЗПБ перелічує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про відшкодування шкоди та/або збитків, завданих боржнику; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника, у тому числі спори про визначення та сплату (стягнення) грошових

зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України.

Незважаючи на досі чітке визначення норми, існують проблеми у розмежування спорів між судами господарської, адміністративної та загальної юрисдикції за участю боржника, відносно якого відкрита справа про банкрутство

До того ж перелік спорів за участю боржника, які виникають, значно ширший та різноманітніший. І справа не тільки у розмежуванні спорів як майнових і немайнових та тих, які впливають, або можуть вплинути на майновий стан боржника та формування ліквідаційної маси банкрута. На наш погляд, це дуже умовний критерій.

Можна зазначити про віндикаційні та негаторні позови; позови про стягнення дебіторської заборгованості на користь боржника; спори, які витікають з орендних, земельних правовідносин; спори з постачальниками електроенергії; щодо штрафів за порушення антимонопольного законодавства та їх оскарження; спори щодо авторських прав, ліцензування; корпоративні спори між засновниками боржника, інші спори.

Як свідчить практика через вирішення немайнових спорів можна вийти на майнові, тому ми можемо говорити про майже весь перелік справ позовного провадження, визначений у частині 1 статті 20 ГПК України. Отже їх визначення має важливе значення та здійснюється судом у кожній справі окремо.

Акцентуємо увагу на правових позиціях Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо застосування статті 7 КУЗПБ, оскільки саме вони зараз формують реальний ландшафт «всеспільності» банкрутства.

Як зазначається у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 15.01.2020 у справі №607/6254/15ц критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктній склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних

відносин. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в Законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Особливість вирішення таких спорів полягає в тому, що вони розглядаються та вирішуються господарським судом, який розглядає справу про банкрутство, з метою судового контролю у межах цього провадження за діяльністю боржника, залучення всього майна та коштів боржника до ліквідаційної маси і проведення інших заходів, метою яких є повне або часткове задоволення вимог кредиторів.

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 916/585/18 (916/1051/20) зазначено, що розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і лише господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи. Якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу слід розглядати у межах справи про банкрутство на підставі статті 7 КУзПБ, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

У Постанові судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 27.06.2023 у справі № 911/4706/15 (911/1626/11) зроблено висновок про те, що стаття 7 КУзПБ є ключовою для методологічного і практичного розмежування категорій «справа про банкрутство» і «спір у межах справи про банкрутство» та вирішення юрисдикційних питань. Стаття 7 КУзПБ по суті є спеціальною у відносинах неплатоспроможності і розширює (коригує) правове регулювання кола питань, які відносяться як до предметної та суб'єктної юрисдикції, так і до територіальної (виключної) (статті 20, 30 ГПК України) спорів у справах про банкрутство.

Це очевидно у порівнянні норми пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України з частиною другою статті 7 КУзПБ, де законодавець розширив предметну підсудність майнових спорів у справах про банкрутство від "вимоги до боржника" до "всі майнові спори, стороною в яких є боржник".

Тому з набуттям чинності КУзПБ до господарської юрисдикції віднесено як позовні вимоги до боржника, так і вимоги боржника до інших осіб щодо його майна (майнових прав). Дана норма саме так, тобто відповідно до статті 7 КУзПБ, і застосовується, що відображено в численних судових актах, у тому числі і Верховного Суду. Частина друга статті 7 КУзПБ містить спеціальне правило, яке прямо вирішує питання територіальної (виключної) підсудності спорів у справах про банкрутство. На відміну від ГПК України, в якому за критерій розгляду справи взято місцезнаходження суду або особи, КУзПБ встановлює самостійний універсальний критерій підсудності справ, стороною в яких є боржник: в межах справи про банкрутство. Судова палата дійшла висновку про те, що у визначенні виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не стаття 30 ГПК України, як загальна процесуальна норма, а саме стаття 7 КУзПБ, яка у даному випадку є спеціальною.

У постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду в постанові від 13 квітня 2023 року у справі № 910/21981/16 зазначено, що вирішуючи питання, пов'язані з оскарженням рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу ДВС або приватного виконавця щодо примусового виконання (звернення стягнення на кошти та інше майно) за рішеннями у спорах (правовідносинах), стороною яких є боржник у справі про банкрутство, які були вирішені поза межами справи про банкрутство до введення в дію КУзПБ або з інших причин, господарським судам слід урахувати в системному взаємозв'язку статті 339, 340 ГПК України та статтю 7 КУзПБ, керуючись пріоритетом приписів спеціального закону – КУзПБ, а також закріпленими в цьому законі принципами концентрації всіх спорів, стороною яких є боржник, у межах справи про банкрутство та судового контролю у відносинах банкрутства (неплатоспроможності); за приписами КУзПБ зміст судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства полягає у тому, що рішення чи дії боржника та третіх осіб, що можуть вплинути на майнові активи боржника, мають бути підконтрольні суду, що здійснює провадження у справі про банкрутство; системне тлумачення

пункту 8 частини 1 статті 20 ГПК України, статті 7 КУзПБ приводить до висновку, що у межах справи про банкрутство підлягають вирішенню питання судового контролю у виконавчих провадженнях за рішеннями стосовно боржника, виконання яких є можливим шляхом звернення стягнення на кошти чи інше його майно, незалежно від процесуальної форми звернення (скарга, заява, позов) заінтересованої особи щодо здійснення такого контролю.

Отже, можемо говорити, що до критеріїв визначення, чи підлягає розгляду в межах справи про банкрутство спір, стороною в якій є боржник, відносяться умови, за яких вирішення спору: наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника; стосується питання щодо формування активів боржника (майно, майнові права); впливає на суб'єктний склад сторін та учасників у справі про банкрутство, їхні права, інтереси та (або) обов'язки.

Тож актуальним є питання чіткого визначення критеріїв розподілу категорій справ, які розглядаються у межах справ про банкрутство з врахуванням не тільки суб'єктного складу сторін, предмета спору та характеру спірних відносин сторін позову, а і об'єктивного впливу результату вирішення спору на фінансовий стан боржника та проведення процедур банкрутства.

А для цього необхідне ясне розуміння природи, мети, порядку проведення процедур банкрутства. Вказаний критерій є основоположним, оскільки якість судового контролю і нагляду за проведенням процедур банкрутства і за діяльністю боржника та арбітражного керуючого, та відповідно концентрація всіх спорів, які можуть вплинути на їх проведення, надає можливість досягнути мети конкурсного провадження та захисту прав кредитора і боржника.

Відмічу і проблеми організаційного характеру, пов'язані із введенням принципу концентрації спорів: розширення категорій спорів, що передаються судді, який розглядає справу про банкрутство з інших юрисдикцій викликає необхідність вивчення практики адміністративних та цивільних судів та підвищення рівня кваліфікації суддів, арбітражних керуючих та адвокатів;

необхідність спеціалізації суддів, які розглядають справи про банкрутство; вжиття заходів щодо недопущення надмірного навантаження на суддів (кількість позовів, які подаються в межах однієї справи про банкрутство одночасно сягають значних обсягів, що не враховується в основному навантаженні та ускладнює їх своєчасне вирішення).

### **Література:**

1. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство: Монографія.-Чернівці: Технодрук, 2017.-184.
2. Поляков Б.М. право неспроможності (банкрутства) в Україні: підручн. для студ. вищ. навч. закладів/ Б.М. Поляков – К.: Ін Юре, 2011.
3. Поляков Р. Принцип всепільності як основоположний (базисний) принцип відносин банкрутства (неплатоспроможності)/Юридичний науковий електронний журнал, №10/2023.

*Крат Василь Іванович,  
суддя Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент*

## **ВСТУП      ДО      ФРАУДАТОРНОСТІ      ПРАВОЧИНУ      В ПОЗАКОНКУРСНОМУ ОСПОРЮВАННІ: СУЧАСНІ ВИМІРИ**

Прообразом сучасної моделі фраздаторного правочину стала конструкція *fraus creditorum*, що була був сконструйована в преторському праві Риму. Це стало можливим після того як примусове виконання судових рішень стало відбуватися шляхом звернення стягнення на майно боржника. В різні періоди розвитку цієї конструкції кредитори могли вимагати застосування таких заходів як: *interdictum fraudatorium*, *actio Pauliana*, *restitutio in integrum ob fraudem*. В часи Юстиніана оспорювання правочинів на шкоду кредиторів стало відбуватися за допомогою *actio Pauliana*.<sup>14</sup>

Фраздаторним<sup>15</sup> є правочин, що вчиняється на шкоду кредиторам, тобто задля уникнення чи унеможливлення сплати боргів та/або створення переваг для інших кредиторів<sup>16</sup>.

Залежно від впливу правових наслідків недійсності правочину на цивільно-правову відповідальність та виконання цивільних обов'язків можливо вести

---

<sup>14</sup> Див. детальніше: Крат В.І. Прояви римських ідей в сучасній судовій практиці / Римське право крізь призму традиції і судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ЕКУС, 2022. – С. 150 – 163.

<sup>15</sup> Термін «фраздаторний правочин» вже закріплений в на рівні норми закону та міститься в абзаці 6 статті 1 Кодексу України з процедур банкрутства (див. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації» від 19 вересня 2024 року № 3985-ІХ, опублікований в «Голос України» 23 жовтня 2024 року. URL: <http://www.golos.com.ua/documents/z-3985-ix.pdf>).

<sup>16</sup> Крат В. І. § 4 глави 5 Недійсність правочинів // Цивільне право України : підруч. Частина загальна / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2024. – С. 256.

мову недійсність з «позитивним» та «негативним»<sup>17</sup> ефектом (тобто «добру» та «погану» недійсність)<sup>18</sup>.

Недійсність правочину з «позитивним» ефектом спрямована на захист прав та інтересів. «Добра» недійсність правочину охоплює собою конструкції, які стабілізують цивільний оборот (зокрема, фраздаторний правочин) та забезпечують виконання цивільних обов'язків. Недійсність з «негативним» ефектом направлена на те, щоб «знищити» правочин, аби навпаки не виконувати права і обов'язки, які він породив. «Погана» недійсність правочину виступає свого роду дестабілізуючим фактором в цивільному обороті.

В українському законодавстві фраздаторні правочини регулюються тільки в певних сферах. При цьому потрібно розмежовувати конкурсне оспорювання та позаконкурсне оспорювання фраздаторних правочинів. Конкурсне оспорювання має досить детальну регламентацію: у банкрутстві (ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства); при неплатоспроможності банків (ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»).

Окремі згадки є про позаконкурсне оспорювання правочинів є в ЦК України. Відповідно до статті 605 ЦК України прощення боргу можливе лише за умови, коли звільнення кредитором боржника від його обов'язків не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора. Тобто, при прощенні боргу мають враховуватися прав та інтереси третіх осіб (які є кредиторами кредитора, який здійснює прощення боргу). Це важлива умова, що може позначитися на дійсності прощення боргу. Законодавець, по суті, врегулював певні фраздаторні прояви, тобто недопустимість вчиняти прощення боргу на шкоду кредиторам.

За такого правового регулювання у ЦК України, в сучасному приватному праві універсального характеру для кваліфікації правочину як вчиненого на

---

<sup>17</sup> Крат В. Недійсність правочину як приватна конструкція має бути спрямована на захист прав та інтересів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1210401/>

<sup>18</sup> Крат В. І. § 10 глави 1 Фраздаторні правочини та цивільно-правова відповідальність // Вчення про цивільно-правову відповідальність : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2025. –С. 191 – 204

шкоду кредитору набула така «формула»: п. 6 ст. 3 ЦК України + ст. 13 ЦК України = фраздаторність правочину. Тобто правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом. У постанові ВП ВС від 4 лютого 2026 року у справі № 910/6654/24 сприйнято «формулу»: п. 6 ст. 3 ЦК України + ст. 13 ЦК України = фраздаторність правочину, та вказано, що правочин не може бути кваліфікований як фраздаторний на підставі норми про фіктивність (ст. 234 ЦК України).

Тому в кожному випадку це потребує з'ясування чи може відповідний правочин як фраздаторний. Наприклад, чи може бути кваліфікованим як фраздаторний договір позики, якщо він вчинений після стягнення боргу, між боржником (позичальником), з якого стягнуто борг судовим рішенням, та позикодавцем («своїм кредитором»).

Договір позики належить до договірної типу, який опосередковує передання майна у власність. Якщо позичальником за договором позики є боржник, то не виключається визнання договору позики недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК), якщо учасники цивільного обороту використовують такий договір з метою унеможливлення звернення стягнення на майно боржника та/або для створення переваг одного кредитора перед іншим чи створення «свого забезпеченого кредитора» для боржника. Правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які, хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Належність договору позики до договірної типу, який опосередковує передання майна у власність безумовно «позначається» на тих обставинах, що дозволяють кваліфікувати договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. Застосування конструкції «фраздаторності» щодо договору позики, якщо він вчинений після стягнення боргу, між боржником (позичальником), з якого стягнуто борг судовим рішенням, та позикодавцем («своїм кредитором»), має

певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. Очевидно, що для мотивування кваліфікації такого правочину як фраздаторного недостатньо ствердження про наявність зловживання правом і наявність права вимоги. Таке мотивування має відбуватися через обґрунтування наявності/відсутності тих обставин, які дозволяють кваліфікувати договір позики як вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься: створення переваг одного кредитора перед іншим чи створення «свого забезпеченого кредитора» для боржника; момент укладення договору (наприклад, після пред'явлення позову про стягнення коштів); контрагент, з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника (зокрема, син, онук, мати, батько), дружина чи колишня дружина боржника, чоловік чи колишній чоловік боржника, пасинок боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа, інший кредитор. Тобто пов'язаність осіб, які вчиняють фраздаторний правочин може бути досить різноманітною. Зокрема, між особами, які вчиняють фраздаторний правочин можуть бути родинні, квазіродинні відносини, інші цивільні відносини, навіть трудові чи «товариські»).

Застосування «формули»: п. 6 ст. 3 ЦК України + ст. 13 ЦК України = фраздаторність правочину, зумовлює потреба зважати й на те, що існують межі застосування позаконкурсного оспорювання:

(а) мета позаконкурсного оспорювання фраздаторного правочину досягається для того, щоб кредитор міг задовольнити своє право вимоги, тобто щоб відбулося погашення боргу боржником. Очевидно, що коли кредитор вже звернув стягнення на майно для задоволення свого права вимоги і погашення боргу боржника, то конструкція фраздаторного правочину не може бути застосована (див., зокрема, постанову Верховного Суду від 14 серпня 2024 року в справі № 504/112/22)<sup>19</sup>;

---

<sup>19</sup> Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121075211>

(б) конструкція фrawdаторного правочину (*actio Pauliana*) спрямована на захист прав та інтересів кредитора, на шкоду якому вчинений правочин. Цю конструкцію під час позаконкурсного оспорювання правочину не можна застосувати тоді, коли особа сама вчинила відповідний правочин для уникнення чи унеможливлення виконання її обов'язку (сплатити кошти, повернути майно, відшкодувати збитки тощо), зокрема на виконання судового рішення, що набрало законної сили, а згодом вона (чи її правонаступник) намагається оспорити такий правочин на тій підставі, що він був фrawdаторним. Таке оспорення суперечить конструкції фrawdаторного правочину та за змістом є зловживанням правом. Тому така сторона чи її правонаступник не може вимагати визнання договору недійсним як фrawdаторного (див. постанову Верховного Суду від 26 березня 2025 року в справі № 544/1116/22)<sup>20</sup>;

(в) конструкція фrawdаторного правочину (*actio Pauliana*) не може бути застосована незабезпеченим кредитором, якщо спірне майно було предметом іпотеки для забезпечення виконання зобов'язання іншого забезпеченого кредитора, та було відчужене без зловживання та для задоволення вимог іншого забезпеченого кредитора (див. постанову Верховного Суду від 15 жовтня 2025 року в справі № 344/3489/24)<sup>21</sup>.

Також позаконкурсне оспорювання регулюється у виконавчому провадженні (ч. 4 ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження»). Відповідно до ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження» правочин кваліфікується як фrawdаторний, якщо він вчинений боржником, котрий внесений до Єдиного реєстру боржників, на майно якого накладений арешт, і такий правочин призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна. Фrawdаторність правочину, яка унормована у ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження», відрізняється, зокрема, від

---

<sup>20</sup> Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127050165>

<sup>21</sup> Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131282070>

кваліфікації фраздаторного правочину в позаконкурсному оспорюванні як такого, що вчинений всупереч принципу добросовісності та недопустимості зловживання правом (ст. 3, 13 ЦК України). Для кваліфікації правочину як фраздаторного на підставі статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» необхідно встановити, що: (1) боржник внесений до Єдиного реєстру боржників; (2) на майно такого боржника накладений арешт; (3) правочин призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна.

Парламентом в ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження» не визначає переліку правочинів, які можуть бути кваліфіковані як фраздаторні. В статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» міститься критерій, який має враховуватися при кваліфікації того чи іншого правочину як фраздаторного на підставі цієї норми. Таким критерієм є те, що відповідний правочин зумовив неможливість задовольнити вимоги стягувача за рахунок певного майна. Тому на підставі статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» можлива кваліфікація як фраздаторного і договору про задоволення вимог іпотекодержателя, якщо він призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна.

Недійсність фраздаторного правочину в позаконкурсному оспорюванні має гарантувати інтереси кредитора (кредиторів) «через можливість доступу до майна боржника», навіть і того, що знаходиться в інших осіб. Метою позаконкурсного оспорювання є повернення майна боржнику задля звернення на нього стягнення, тобто, щоб кредитор опинився в тому положенні, яке він мав до вчинення фраздаторного правочину [3, 4]. Як наслідок недійсність фраздаторного правочину по своїй суті є засобом забезпечення виконання цивільних обов'язків майнового характеру, коли боржник унеможлиблює звернення стягнення на його майно або зменшує його кількість та/або якість<sup>22</sup>.

---

<sup>22</sup> Крат В. І. Фраздаторні правочини як засіб недопущення уникнення від виконання зобов'язань //Сучасні проблеми цивільно-правової відповідальності : матеріали XXI-ІІ наук.-практ. конф., присвяч. 103-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР,

У зарубіжних правопорядках існують різні моделі захисту інтересів кредитора. Наприклад, у Франції кредитор має право на виконання зобов'язання; він може примусити боржника його виконати на умовах, визначених законом. Коли нездійснення боржником своїх прав та засобів правового захисту сімейного характеру шкодить правам його кредитора, останній може їх здійснювати від імені боржника, за винятком тих, що винятково пов'язані з його особою. Кредитор може також позиватися від свого власного імені, щоби визнати недійсними щодо нього правочини, вчинені боржником на шкоду його правам, за умови що доведе, в разі оплатного правочину, що третя особа-контрагент боржника знала про шкоду. У випадках, визначених законом, кредитор може позиватися щодо оплати своєї вимоги напряду до боржника свого боржника (ст. 1341 – 1341-3 ЦК Франції)<sup>23</sup>.

Цікавий кейс про *Actio Pauliana* розглянув Касаційний суд Франції в рішенні від 29 січня 2025 року. Компанія *La Brasserie*, керівником якої був пан [N], доручила пану [O], дипломованому бухгалтеру, вести та контролювати свої рахунки, який був відкликаний 31 грудня 2016 року. Пан [O] звернувся до *La Brasserie* з вимогою про виплату та стверджував, що йому не виплатили належні йому гонорари. 15 червня 2018 року *La Brasserie* продала свій бізнес компанії *LBR*, яка була створена з метою поглинання бізнесу і належала пану та пані [N]. 6 лютого 2019 року компанію *La Brasserie* зобов'язали сплатити пану [O] певну суму як гонорар. Згодом компанія була піддана примусовій ліквідації, а Депре був призначений ліквідатором. Пан [O] подав позов проти *LBR*, пана [N] та ліквідатора *La Brasserie*, та вимагав визнати, що передача бізнесу не може бути використана проти нього. Апеляційний суд в позові відмовив.

---

ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 pp.) В. П. Маслова (Харків, 7 лют. 2025 р.). – Харків : ЕКУС, 2025. – С. 127 – 130.

<sup>23</sup>URL:

[https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section\\_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000032035223/#LEGISCTA000032035223](https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000032035223/#LEGISCTA000032035223)

Пан [О] оскаржив рішення апеляційного суду про відхилення його вимог щодо недійсності передачі комерційного підприємства та стверджував, «l'action paulienne, що стосується акту, який має на меті уникнути відповідальності перед кредиторами, замінивши майно на кошти, які легше приховати, не залежить від доведення очевидної неплатоспроможності боржника; пан [О] обґрунтував свій l'action paulienne тим, що передача комерційного підприємства замінила легко стягуваний актив на інший актив, який легше приховати; апеляційний суд, констатувавши, що передача комерційного підприємства замінила зазначене підприємство на грошову суму, цінність якої легше приховати, відхилив l'action paulienne на підставі відсутності доказів очевидної неплатоспроможності компанії «La Brasserie»; ухвалюючи таке рішення, він порушив статтю 1341-2 ЦК Франції.

Касаційний суд задовольнив касаційну скаргу та передав справу до апеляційного суду і зокрема, вказав, що: відповідно 1341-2 ЦК Франції кредитор може також позиватися від свого власного імені, щоби визнати недійсними щодо нього правочини, вчинені боржником на шкоду його правам, за умови що доведе, в разі оплатного правочину, що третя особа-контрагент боржника знала про шкоду; кредитор має право подати l'action paulienne, коли відчуження, хоча й здійснене за звичайною ціною, призводить до виведення майна з-під можливого стягнення, і відбувається його заміна грошовими коштами, які легше приховати. Оскільки шкода для кредитора таким чином доведена, успіх l'action paulienne не залежить від доказів об'єктивної неспроможності боржника на момент вчинення оспорюваного правочину; апеляційний суд при відхиленні l'action paulienne, поданого паном [О], вважав що, пан [О] не надав доказів неплатоспроможності, принаймні очевидної, компанії La Brasserie на момент відчуження її торгового підприємства. Втім відчуживши належне їй торгове підприємство, компанія La Brasserie замінила його грошовою сумою, що є цінністю, яке легше приховується від звернення

стягнення. При ухваленні такого рішення апеляційний суд, який додав до закону умову, яку він не передбачає.<sup>24</sup>

У частині перші статті 2901 ЦК Італії<sup>25</sup> передбачено, що кредитор, навіть якщо право вимоги підпорядковане умові чи строку, може вимагати, щоб були оголошені недійсними щодо нього акти з розпорядження майном, якими боржник завдає шкоди його інтересам, у разі якщо мають місце такі умови: боржник знав про шкоду, яку акт завдає інтересам кредитора, або, якщо йдеться про акт, що передуює виникненню права вимоги, і цей акт був вчинений зловмисно, з метою перешкодити задоволенню права вимоги; якщо йдеться про оплатний акт, третя особа знала про шкоду, а у випадку з актом, що передуює виникненню права вимоги, була співучасником зловмисного вчинення.

Ревокаторний позов (*azione revocatoria*) в італійському приватному праві по своїй суті є аналогом римського *actio Pauliana* для оспорювання фraudаторних правочинів.

Цікавий кейс розглядав Касаційний суд Італії<sup>26</sup> про ревокаторний позов і оспорювання банком (кредитором) договорів дарування, вчинених між поручителем (дарувальником) та її дітьми (обдаровуваними). Відповідачка, при запереченні проти позову, посилалася на відсутність *scientia damni* (обізнаності про шкоду), як необхідної передумови *actio Pauliana*, оскільки на момент вчинення дарування зобов'язання виконувалося основним боржником належним чином, а тому дарувальник не могла знати, що цими договорами завдає якихось збитків кредитору. З урахуванням того, що йдеться про договори, які передували виникненню права вимоги з договору поруки відсутня й інша передумова *actio Pauliana* – *consilium fraudis* («злий» намір). Також відсутня і третя передумова позову – *eventus damni* (реальна шкода), оскільки у

---

<sup>24</sup> URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000051151346/>

<sup>25</sup> URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codiceCivile>

<sup>26</sup> URL: <https://www.puntodidiritto.it/azione-revocatoria-legittima-contro-atti-dispositivi-fideiussore-se-depauperano-patrimonio/>

відповідачки є інше майно, яке може гарантувати виконання нею свого зобов'язання.

Суди попередніх інстанцій та Касаційний суд, зокрема, погодилися з тим, що: про *scientia damni* свідчить ряд обставин: обдаровувані є близькими родичами (дітьми) дарувальника, які проживають разом з нею; тому відсутні інші підстави вчинення дарування, крім бажання відповідачки вивести своє майно з-під можливого стягнення із сторони кредитора; афілійованість дарувальника-поручителя з товариством – основним боржником; момент виникнення права вимоги з договору поруки, а також вимоги, забезпеченої порукою, пов'язується з видачею кредиту, а не з порушенням основним боржником своїх зобов'язань. Як наслідок договори дарування слід визнати вчиненими вже після виникнення боргу з поруки, а отже, *consilium fraudis* не вимагається, а достатньою є лише суб'єктивна умова (*scientia damni*); *eventus damni* має місце для кредитора не тільки у випадку, коли боржник, здійснивши розпорядчий акт, повністю позбавляється свого майна, але і тоді, коли здійснення права вимоги стає для кредитора взагалі складним чи обтяжливим. При цьому, на боржнику лежить тягар доведення того, що майна, яке залишилося у боржника, достатньо для задоволення вимог кредитора.

В 2015 році в Італії на рівні Цивільного кодексу закріплено норму (Art 2929-bis)<sup>27</sup>, що *fraus creditorum* застосовується без недійсності. Зокрема, кредитор з виконавчим титулом може звернути стягнення на майно, передане боржником іншій особі, без попереднього визнання такого правочину на підставі рішення суду недійсним, якщо відповідний правочин завдає шкоди з огляду на його безоплатність<sup>28</sup>.

Цікава підхід щодо подільних фраздаторних правочинів існує в ЦК Японії. Якщо кредитор вимагає визнання недійсним фраздаторного правочину, і

---

<sup>27</sup> URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/dettaglio/codici/codiceCivile>

<sup>28</sup> Art 2929-bis викликала жваві дискусії і навіть зумовила появу цікавих дисертаційних досліджень. Див. <https://iris.unito.it/retrieve/610f4a96-5c34-40a3-8a33-0298ed4a2293/Tesi%20dottorato%20-%20Giulio%20Fanciaresi%2C%20XXXII%20ciclo.pdf>

предмет правочину, вчиненого боржником, є подільним, кредитор може вимагати визнання цього правочину лише в межах суми своєї власної вимоги (стаття 424-8 (1) ЦК Японії)<sup>29</sup>.

Іноземні правові системи передбачають різноманітні механізми забезпечення прав та інтересів кредиторів: здійснення кредитором «чужого» права; кредитор може звернути стягнення на майно, передане боржником іншій особі, без попереднього визнання такого правочину недійсним; визнання правочину, вчиненого боржником, повністю недійсним; визнання правочину, вчиненого боржником, при подільності предмета, частково недійсним. Окрім того можливі й інші моделі захисту інтересів кредитора, зокрема шляхом «досягнення» різниці між ціною, сплаченою контрагентом боржника, та ринковою вартістю певного об'єкта.

Тому, видається, що й в українському правопорядку варто вести мову про запровадження правила, що кредитор, за заявою якого відкрито виконавче провадження, для захисту своїх інтересів може звернути стягнення на майно, передане боржником іншій особі, без попереднього визнання договору на підставі рішення суду недійсним, якщо відповідний договір є безоплатним. Якщо нездійснення боржником своїх прав шкодить правам та/або інтересам кредитора, то кредитор може їх здійснювати від імені боржника та використовувати всі засоби судового захисту (позови), за винятком тих, що винятково пов'язані з особою боржника.

---

<sup>29</sup> 日本の民法. Civil Code of Japan. Japanese Law Translation Database System (Ministry of Justice Web Sites). Харків : ЕКУС, 2026. 592 с.

*Аврамова Ольга Євгенівна,*

*доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу*

*правової взаємодії бізнесу та держави Науково-дослідного інституту*

*приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака*

*Національної академії правових наук України,*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1941-9894>*

## **ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА УЧАСТЮ ДІТЕЙ-ІНФЛЮЕНСЕРІВ**

Розвиток цифрового середовища безпосередньо впливає на еволюцію суспільних відносин. Вже достатньо звичними стали комерціалізовані дитячі медіа-канали, що формуються навколо життя дитини, її пригод та захоплень. В Україні діти-блогери є популярними. При цьому, більшість дітей-інфлюенсерів, що мають громадянство України, постійно проживають в інших країнах. За відкритими українськими рейтингами окремої системи щодо статичного спостереження, офіційного моніторингу їх діяльності поки не встановлено. Адже в списках найбільших блогерів України регулярно фігурують такі дитячі або сімейно-дитячі акаунти як: Катя Федорук (Miss Katy) (з аудиторією понад 14 млн); Максим Федорук (Mister Max) (понад 13 млн підписників); Lady Diana; тощо Nikol CrazyFamily [1]. Водночас, їхня діяльність викликає змішані почуття: від радості від перегляду їхніх відео до занепокоєння щодо свого фізичного та психічного добробуту, а також потенційної можливості експлуатації [2, с. 74]. Складність ситуації посилюється тим, що діти втягуються у підприємницьку діяльність дорослих, а українське законодавство не визначає правову регламентацію таких відносин. Так, норми Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України та Закону України «Про охорону дитинства» не містять окремого визначення дітей-інфлюенсерів, засад здійснення їх цифрового підприємництва, захист їх прав. Все це вказує на

актуальність та нагальність встановлення законодавчої регламентації відносин цифрового підприємництва за участю таких дітей.

Варто підкреслити, що ця проблематика є актуальною не лише для української юридичної науки. Так, до її дослідження звертаються також правники, соціологи, філософи та педагоги в різних країнах світу. Сучасним фундаментальним дослідженням цієї теми є наукова робота Д. Р. Кларк, А. Б. Джно-Чарльз «The Child Labor in Social Media: Kidfluencers, Ethics of Care, and Exploitation», у якій автори виокремлюють термін «кідфлюенсинг». Вони вказують, що внаслідок того, що YouTube (та інші соціальні мережі) не дозволяють малолітнім дітям володіти акаунтами, що генерують дохід, фінансові надходження безпосередньо отримують опікуни, які одночасно виступають як роботодавці та довірені особи дітей. Таким чином, з огляду на те, що кідфлюенсинг передбачає працю неповнолітньої дитини під керівництвом дорослого-батька, ця бізнес-модель формує нову форму дитячої праці [3, с. 37]. Поява дітей у соціальних мережах як кідфлюенсерів створила новий виклик для етики дитячої праці, який раніше не розглядався. Цей виклик зумовлений двома унікальними особливостями кідфлюенсингу: по-перше, він виникає у привілейованому середовищі, де дитяча гра монетизується як праця; по-друге, батьки не просто мають конфлікт інтересів, а самі є джерелом цього конфлікту, оскільки виступають роботодавцями власної дитини [3, с. 56]. Вони також виокремлюють шість прав дітей, що перебувають під загрозою: право на захист від шкоди, свободу від економічної експлуатації, право на приватність, свободу вираження поглядів та право на згоду [3, с. 58]. Отже, можна виокремлювати працю-дітей у цифровому середовищі та нагальність захисту їх прав. Тобто, формується модель батьків – замовників праці власної діти. Такий підхід можливий лише при збереженні найкращих інтересів дитини.

Ще одним дослідженням цієї проблематики є праця К. Дж. Арчер, К.М. Дельмо «Children's 'playbour' as influencers on social media», в якій дослідниці розвивають концепцію «playbour» (поєднання гри та праці). Вони підкреслюють, що діяльність дітей-інфлюенсерів часто ховається під

розважальною активністю батьків, хоча фактично є комерційною працею дітей. Авторки вказують на серйозні правові прогалини щодо регулювання рекламної діяльності, участі батьків як менеджерів та відсутності механізмів контролю за розподілом доходів дітей. У дослідженні акцентовано увагу на необхідності спеціалізованого моніторингу щодо діяльності таких дітей, оскільки відбувається феномен гри та праці, в яких дорослі виступають менеджерами. При цьому, можна констатувати порушення приватності дитини [4]. З огляду на це можна визначити, що більшість авторів характеризують діяльність дітей-інфлюенсерів як працю на замовлення батьків.

Соціологічне дослідження вже правоздатних дітей-інфлюенсерів було зроблено С. Шомай, П. Анвіном, К. Сілі. Результати дослідження були викладені в статті «Kidfluencers' lived experiences of influencer culture: a time for regulation?». Так, ними було зроблено висновок, що участь дітей в цифровому бізнесі впливає на їх освіту, психічне здоров'я, соціалізацію та фізичну безпеку. Вони наголошують і на тому, що відсутність правового регулювання створює ризики комерційної експлуатації та порушення найкращих інтересів дитини [5, с. 1120]. Дійсно, правове регулювання має стати базисом для захисту таких дітей. При цьому їх права є комплексними, що поєднують загальні права дитина, сімейні, соціальні, фінансові, цифрові тощо.

Враховуючи наведені наукові дослідження, можна констатувати, що у сфері діяльності дітей-інфлюенсерів відбувається використання праці дитини з метою отримання прибутку як самою дитиною, так і її батьками або сім'єю загалом. Одночасно спостерігається активне використання персональних даних дитини, її зовнішності, вікових природних характеристик, голосу та інших індивідуальних ознак, а також втручання у її приватне життя. При цьому у національному законодавстві відсутній чіткий порядок надання згоди дитини на участь у такій діяльності та ефективний механізм контролю за правилами використання її праці й цифрового контенту. Водночас слід враховувати, що існує категорія дітей-підприємців віком від 16 до 18 років, які можуть набувати відповідного статусу, тоді як молодші діти фактично позбавлені можливості

здійснювати підприємницьку діяльність. Отже, з огляду на необхідність забезпечення належного захисту прав дитини в цифровому середовищі, доцільним є розроблення спеціального законодавства, спрямованого на системне врегулювання відносин у сфері діяльності дітей-інфлюенсерів із урахуванням принципу найкращих інтересів дитини.

Одним із перспективних шляхів врегулювання відносин щодо цифрового підприємництва за участю дітей-інфлюенсерів є прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» щодо врегулювання діяльності дітей-інфлюенсерів у цифровому середовищі». Іншою моделлю може бути прийняття окремого Закону України «Про захист прав дітей у цифровому середовищі та діяльності дітей-інфлюенсерів» з такими розділами: загальні положення; сфера дії закону; засади захисту прав дітей у цифровому середовищі та діяльності дітей-інфлюенсерів; соціальні гарантії захисту прав дітей у цифровому середовищі та діяльності дітей-інфлюенсерів; фінансові захисту прав дітей у цифровому середовищі та діяльності дітей-інфлюенсерів; захист прав дітей, що здійснюють діяльність у цифровому середовищі та діяльності дітей-інфлюенсерів; обов'язки платформ та рекламодавців; контроль за діяльністю дітей-інфлюенсерів тощо. Прийняття будь-якої моделі правового регулювання означених відносин буде сприяти: підвищенню рівня захисту прав дітей у цифровому середовищі; запобігання їх економічній експлуатації; формуванню правових відносин у сфері цифрового підприємництва за участю дітей; гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами; створенню безпечного середовища для розвитку творчого потенціалу дітей. Крім того, нагальним є наукове обґрунтування правосуб'єктності дитини при здійсненні діяльності у сфері цифрового підприємництва. Потребує також визначення ролі батьків, які, окрім загальних прав та обов'язків щодо виховання дитини, фактично виконують функції менеджменту та управління результатами її цифрової підприємницької діяльності, зокрема щодо немайнових і майнових благ, що виникають у процесі такої діяльності.

### Список використаних джерел:

1. Давиденко М. Топ-100 блогерів України. URL: <https://engage.org.ua/top-100-bloggeriv-ukrayiny/>.
2. Абдель Фатах А.С., Гранкіна В.І. Захист дітей-інфлюенсерів: міжнародний досвід і шляхи регулювання в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 85: ч. 2. С. 73-78. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.10>.
3. Clark D. R., Jno-Charles A. B. The Child Labor in Social Media: Kidfluencers, Ethics of Care, and Exploitation. *Journal of Business Ethics*. 2025. Vol. 201. P. 35–62. DOI: 10.1007/s10551-025-05953-7.
4. Archer C. J., Delmo K. M. Children's 'playbour' as influencers on social media: an investigation into the legal and ethical issues surrounding kidfluencers. *Journal of Children and Media*. 2025. Accepted 17 Jun 2025, Published online: 01 Jul P. 401–416. DOI: <https://doi.org/10.1080/22041451.2025.2523654>.
5. Shomai S., Unwin P., Sealey C. Kidfluencers' lived experiences of influencer culture: a time for regulation? *International Journal of Social Science and Public Policy*. 2024. Vol. 44, Issue 1112. P. 1109.-112. DOI: 10.1108/IJSSP-03-2024-0109.

*Гончаренко Олена Миколаївна,  
провідний науковий співробітник  
відділу правової взаємодії бізнесу та держави  
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені  
академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,  
доктор юридичних наук, доцент*

## **ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ПІДПРИЄМСТВО»**

Прийняття Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» (далі - Закон) штучно породило численні неузгодженості та правові лакуни у законодавстві України. Значних ускладнень при правозастосуванні набули концептуальні зміни щодо поняття «підприємство», а також заборона організаційно-правової форми державного підприємства (державного комерційного підприємства, державного некомерційного підприємства, казенного підприємства). Такі зміни торкнулися усіх сфер правозастосування, включно з законопроектною роботою та застосування положень законів на практиці. Важливо звернути увагу на термінологічні проблеми вжиття означених термінів. Як слушно зазначають, В. Рєзнікова та В.Щербина «Правотворчість сфері господарської діяльності має ґрунтуватися на обов'язковому обговоренні нормативно-правових актів із зацікавленими сторонами, оцінюванні регуляторного впливу, запровадженні механізмів правової стабільності (наприклад, застереження про незворотній або тимчасове збереження старого режиму). Зміна правил гри без перехідного періоду є інституційно деструктивною [1, с.25]».

Згідно з п. 3 ст. 17 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, з моменту введення його в дію Господарський кодекс України (далі - ГК) втратив чинність. У ст. 62 ГК були врегульовані основні питання щодо правового

статусу підприємства: 1) підприємство - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами; 2) підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності; підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту або модельного статуту. 3) підприємства незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки; підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом; 4) підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Натомість відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону надано таке визначення «підприємство - *юридична особа, яка на день введення в дію цього Закону зареєстрована в організаційно-правовій формі державного підприємства (державного комерційного підприємства, державного некомерційного підприємства, казенного підприємства), комунального підприємства (комунального комерційного підприємства, комунального некомерційного підприємства), спільного комунального підприємства, приватного підприємства, дочірнього підприємства, іноземного підприємства, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації*». Тобто, у вказаній дефініції визначення поняття «підприємство» надається через перелік організаційно-правових форм, а не через означення правового статусу підприємства. Також у цій дефініції не враховано те, що у структурі власності юридичної особи може бути частка як державної, комунальної так і приватної власності. Крім того, згідно із ч. 1 ст. 13 цього закону «створення юридичних осіб в організаційно-правових формах

державного підприємства (державного комерційного підприємства, державного некомерційного підприємства, казенного підприємства), комунального підприємства (комунального комерційного підприємства, комунального некомерційного підприємства), спільного комунального підприємства, приватного підприємства, іноземного підприємства, дочірнього підприємства, підприємства об'єднання громадян (релігійної організації, профспілки), підприємства споживчої кооперації забороняється». Слід зазначити, що Закон визначає правові та організаційні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм та об'єднань юридичних осіб у *перехідний період* (перехідний період - *трирічний строк, що починається з дня введення в дію зазначеного закону*). Тому, і визначення поняття «підприємство» залишиться легальним тільки на три роки з *дня введення в дію зазначеного Закону*.

Крім того, надане у Законі визначення «підприємство» не охоплює усіх ознак підприємства, яке було у ГК, що уже породило правову невизначеність як у законопроектній роботі, так і при роботі з чинним законодавством.

У розрізі Конституції тепер актуальним є питання тлумачення низки положень, зокрема ч. 3 ст. 38 Основного закону. Згідно з цим положенням «не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на *державних підприємствах*, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях». Отже, виходить, що на державних підприємства, які були перетворені на господарські товариства відповідно до Закону тепер можна створювати організаційні структури політичних партій, що навряд чи сприятиме забезпечення економічних функцій держави. Або ж ч. 2 ст. 46 Конституції України щодо права на соціальний захист, яке «гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, *підприємств*, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення». Застосовуючи буквально можна дійти висновку, що у підприємницьких та непідприємницьких

товариствах таке право уже не гарантується Основним законом. Крім того, показовою є ч. 1 ст. 78 Конституції України, згідно із якою народні депутати України не можуть входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку». Тобто, якщо протлумачити цю норму відповідно до положень Закону, то тепер народні обранці можуть входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємницького товариства.

Наразі для заповнення правового вакууму внаслідок скасування ГК, доцільно визначати поняття «підприємство» в кожному конкретному законі, оскільки без такого зазначення не буде зрозуміло, що мається на увазі під поняттям «підприємство». Наприклад, у змінах до проекту Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» реєстр. № 13233 вживається термін «підприємство», однак визначення його не надається. Водночас слід зауважити, що у зазначеному законі цей термін широко вживається, і тепер при його тлумаченні слід застосовувати розуміння, яке встановлено у Законі, що значно звужує сферу його дії. Наприклад, уже по іншому може трактуватися положення ч. 8 ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», відповідно до якого «Посадові особи та інші працівники суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій не несуть дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за надання спеціально уповноваженому органу інформації згідно з вимогами цього Закону». Суб'єкти правозастосування можуть тлумачити слово «підприємство» неоднозначно, а також згідно із положень Закону. У самому ж законі зазначено, що «у цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні», тобто вказується, що вжиття терміну «підприємство» є актуальним у разі застосування положень Закону.

У законопроектній роботі залишається сталою практику вжиття терміну «підприємство», «державне підприємство», що показує усталеність застосування цієї термінології у практичній та теоретичній діяльності, а також не врахування положень Закону. Зокрема, у проекті Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» реєстр. № 15040 вживається термін «підприємство» (п.п. 1,7 ч. 1 ст. 54, ст. 61 проекту Закону), а у проекті Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеного провадження у справах про банкрутство (неплатоспроможність) для суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва та особливостей застосування процедур банкрутства для державних підприємств та/або господарських товариств щодо яких прийнято рішення про приватизацію» реєстр. № 15024 застосовується дефініція «державне підприємство».

Важливо акцентувати увагу і на усталеність застосування правової конструкції «підприємство, установа організація» у значній кількості законів та підзаконних актів. Тепер стабільність, сталість та передбачуваність вжиття положень з цією конструкцією зазнала глибоких змін. Одним з вирішень цієї проблеми стала пропозиція заміни терміну «підприємство» на «товариство».

Дотримання при розробці проекту принципу верховенства права, який досягається завдяки критеріям чіткості, точності, недвозначності, стабільності (передбачуваності) та простоти мови, допомагає створювати відповідний дизайн акту, що вкрай важливий для визначення його місця в системі законодавства [2, с. 326].

У практиці Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України практикуються такі шляхи вирішення законодавчих прогалин щодо зміни підходів до вжиття терміну «підприємство», «державне підприємство» залежно від правової ситуації, яка вирішується: 1) звертається увага на потребі надати легальне визначення цим дефініціям; 2) пропонується можливість заміни слово «підприємство» терміном «юридична особа»; 3) при застосуванні правової конструкції «підприємство, установа організація»

рекомендується заміна на терміну «підприємство» на «товариство»; 4) звертається увага на законодавчих змінах без відповідних рекомендацій, з метою надати суб'єкту право законодавчої ініціативи можливості оптимального пошуку підходящого варіанту. Не дивлячись на конституційність терміну «підприємство», його зміст наразі не має усталеного закріплення на рівні закону, що впливає на забезпечення законодавчого процесу. Перспективними змінами слід заповнити законодавчий вакуум щодо дефініції «підприємство» поки наслідки щодо зміни цього терміну (скасування цього терміну) не призвели до більших деструктивних проблем у правозастосуванні.

### **Список використаних джерел:**

1. Резнікова, в., Щербина, В. (2025). Реформування законодавства щодо суб'єктів господарювання та його вплив на інвестиційний клімат в Україні. *Economics and Law*, 78(3), 21–34. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.03.021>
2. Гончаренко О. (2023). Якість законопроектів у сфері господарювання: євроінтеграційний вектор. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 6. С. 324-329.

*Дерев'янко Богдан Володимирович,*  
*провідний науковий співробітник Науково-дослідний інститут приватного*  
*права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії*  
*правових наук України, доктор юридичних наук, професор*

## **ПРО ПОТЕНЦІЙНУ ПІДТРИМКУ БАНКІВ І ЗСУ ЗА РАХУНОК ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У КОНТЕКСТІ ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ<sup>30</sup>**

Здійснення будь-якого виду господарської діяльності потребує перманентних інвестицій. Останні можуть бути внутрішніми, зовнішніми (іноземними); можуть надаватися державою, іншими державами, міжнародними і внутрішніми організаціями, окремими суб'єктами господарювання та їх об'єднаннями, окремими приватними особами. У випадку відсутності інвестицій із названих джерел вкладення повинен буде здійснювати сам власник (власники) майна певного суб'єкта господарювання незалежно від країни, місця, сфери чи виду діяльності. Через конкуренцію у ринкових відносинах на ринку будь-якого товару, роботи чи послуги дуже нечасто суб'єкт підприємницької діяльності може залишатися приблизно на одному економічному рівні, не отримуючи значних прибутків та не зазнаючи значних збитків. Зрозуміло, що кращим є перший варіант із названих – розвиток, отримання додаткових доходів, укрупнення, вихід на нові ринки. Проте у будь-якому варіанті без інвестиційних впливів у бізнес не обійтися.

Статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями названо «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект» [1]. В абзаці другому частини другої статті 1 цього Закону такими

---

<sup>30</sup> Тези доповіді підготовлено у межах виконання наукової теми «Правове забезпечення ринкових відносин в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0123U100002).

цінностями названо кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів) [1]. Тобто одним із видів інвестицій визнано цільові банківські вклади. У цьому зв'язку цікавою виглядає відсутність цього визначення поняття у Законі України «Про банки і банківську діяльність». Найбільш дотичним є визначення поняття вклад (депозит) як «кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [2]. Виходячи із наведеного, доходимо висновку, що вклади (депозити) можна вважати інвестиціями у банківську діяльність. У результаті здійснення банківської діяльності із залученням вкладів (депозитів) створюється прибуток (дохід), як це написано у процитованому вище визначенні поняття інвестицій.

Комерційні банки зацікавлені у залученні значних інвестицій. Особливо гостро це питання піднімається в умовах дії правового режиму воєнного стану, захоплення, знищення і пошкодження відділень та інших приміщень, зменшення кількості клієнтів та інших негативних явищ воєнного часу. У такій ситуації для банків важливим є залучення не лише фінансів суб'єктів господарювання, але і грошей громадян, певна частина з яких має можливості заощаджувати, зокрема і через відкриття вкладів (депозитів) у банках. А враховуючи, що сьогодні уже кілька тисяч громадян України мають статус внутрішньо-переміщених осіб (ВПО), то і залучення їх накопичень у вклади (депозити) є цікавим українським банкам. Та українське соціальне законодавство не сприяє цим процесам. Ще у 2017 році нами ставилося питання стосовно позбавлення ВПО державної допомоги у випадку наявності у будь-кого із членів сім'ї ВПО станом на грудень 2017 року депозиту на суму трохи більше ніж 1600 євро [3, р. 214-215]. З того часу до сьогодні кількість ВПО зросла у кілька разів, а критичний розмір депозиту підвищився не на багато.

У постанові КМУ від 11 липня 2023 року № 709 встановлено, що виплата допомоги ВПО припиняється, якщо буде встановлено, що ВПО має на

депозитному банківському рахунку (рахунках) кошти у сумі, що перевищує 100 тисяч гривень, або облігації внутрішньої державної позики у розмірі, що перевищує наведену суму [4]. Аналогічне положення міститься у Порядку надання допомоги на проживання ВПО стосовно непризначення допомоги на сім'ю, в якій уповноважена особа або отримувач на 1 число місяця, з якого призначається допомога, має на депозитному банківському рахунку (рахунках) кошти в загальній сумі, що перевищує 100 тис. гривень, або облігації внутрішньої державної позики вище названої суми [4]. Тобто державою не було зроблено висновків із попередніх редакцій Порядку надання допомоги на проживання ВПО. І це, як вказувалося, при значному збільшенні кількості ВПО. Вважаємо за доцільне відкоригувати економічну та соціальну політику держави у напрямі узгодження партнерства держави та бізнесу. Підтримка банківської діяльності потребує скасування вимоги у відсутності у ВПО, яка звертається за отриманням державної допомоги, депозитів на суму, більшу 100 тисяч гривень. Зрозуміло, що у першу чергу повинна бути скасована відповідна вимога про відсутність у ВПО облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Наявність такої вимоги у названих вище нормативно-правових актах виглядає зовсім недоречно, оскільки сучасні ОВДП найчастіше покликані отримати державою, а не банком, фінансові ресурси, вкрай необхідні для забезпечення потреб армії. Крім цього, відмова у наданні державної підтримки ВПО, які мають вклади (депозити) та/або ОВДП на суму, більшу 100 тисяч гривень, виглядає певною дискредитацією сумлінних ВПО. Стосовно останніх ситуація нагадує процеси колективізації українського села 1929-1933 років, коли найбільш працелюбні і працездатні селяни були названі «кулаками» і репресовані, а м'яко кажучи, невдалі господарі були підтримані та отримали владу. А отже, потреба у забезпеченні банків фінансовими ресурсами, у підвищенні ступеня забезпечення потреб армії через ОВДП, у підтримці соціально та економічно активних ВПО вимагає зняття обмеження в наявності вкладів (депозитів) та/або ОВДП на суму, що перевищує 100 тисяч гривень.

### Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст. 30.
3. Bogdan Derevyanko, Yevhen Zozulia and Liudmyla Rudenko (2017). Money assets of internally displaced persons as financial resources of commercial banks. *Banks and Bank Systems*, 12(4), 211-217. DOI: [http://doi.org/10.21511/bbs.12\(4-1\).2017.09](http://doi.org/10.21511/bbs.12(4-1).2017.09)
4. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2023 року № 709). *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2023-%D0%BF?find=1&text=%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8#w1\\_2](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2023-%D0%BF?find=1&text=%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8#w1_2)

*Поляков Родіон Борисович,  
старший науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу і  
держави НДІ приватного права і підприємництва імені академіка  
Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,  
доктор юридичних наук, <https://orcid.org/0000-0001-5266-224X>*

## **ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ НЕСПРОМОЖНОСТІ**

Стосовно задекларованої в назві проблематики на гадку мимоволі чомусь приходить метафоричне порівняння зі зворотною стороною Місяця. Можливо, воно навіяне нещодавною історично визначною космічною місією Artemis II, метою якої став проліт над зворотною стороною нашого природнього супутника, а отже, перше за понад 50 років наближення людини до цього небесного тіла [1].

Передбачаючи справедливий скепсис щодо популізму, принагідно мусимо зазначити, що, попри літературний лоск і відверту помпезність, наведене метафоричне порівняння в жодному разі не позбавлене юридично-наукового підґрунтя. Справа в тому, що кримінальна відповідальність у сфері неспроможності є невід’ємною частиною комплексної галузі права банкрутства. Простий, однак такий красномовний приклад: **що таке «банкрутство»?**

Конкурсний процес? Процедура неспроможності? Спосіб розв’язання фінансових проблем боржника? Соціальний інструмент другого шансу?

А може, це... злочин?..

Принаймні саме так сприймають його в Німеччині та Франції (§ 283 Strafgesetzbuch (далі – КК Німеччини) [2] та ст. L654-2 Code de commerce (далі – Комерційний кодекс Франції) [3]). І йдеться не про якісь давні історичні часи, коли кредитори, серед іншого, керувалися гнівом і бажанням помсти, а про сучасність – епоху небувалого розвитку людства.

Станом на сьогодні у двох країнах, які безумовно стоять біля витоків романо-германської правової системи, терміном «банкрутство» (ориг. нім. «Bankrott», франц. «banqueroute») називають протиправне діяння, пов'язане з неспроможністю (наприклад, розтрата майбутньої конкурсної маси, шахрайське введення фіктивних кредиторів або ж знищення бухгалтерії тощо). Навіть більше, якщо процедура неспроможності в Німеччині цілковито характеризується прокредиторським характером, то у Франції ситуація протилежна – наявна там модель беззастережно тяжіє до продебіторського підходу. Але, як бачимо, у цьому аспекті підхід однозначний, універсальний і безкомпромісний.

Таким чином, ми послідовно доходимо висновку про нерозривність поняття «банкрутство» із кримінальною складовою.

Однак, якщо певне здивування українського юриста від такого семантичного навантаження звичного нам іноземного терміна легко пояснюється побудовою української процедури банкрутства на основі американського відповідника [4, с. 11], де термін «банкрутство» (ориг. англ. “bankruptcy”) використовується вже у звичному для нас значенні – як назва конкурсного процесу (процедури неспроможності), то питання щодо обґрунтування фактичної «невидимості» кримінальної відповідальності в Україні у сфері неспроможності залишається, на жаль, відкритим.

Потрібно наголосити, що необхідність існування такого роду санкцій є вимушеним кроком не стільки через прагнення відтворити європейську модель, скільки через середовище даного юридично-економічного феномену, як неспроможність. В умовах нестачі активів для повного задоволення кредиторських вимог виникає чи не найсприятливіші умови для зловживань.

У Кримінальному кодексі України в редакції від 1 січня 2012 року [5] існували наступні статті, присвячені встановленню відповідальності за злочини у сфері банкрутства: ст. 218 (фіктивне банкрутство), ст. 219 (доведення до банкрутства), ст. 220 (приховування стійкої фінансової неспроможності)

та ст. 221 (незаконні дії у разі банкрутства).

Однак Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [6] зазначені статті кримінального закону (крім ст. 219) було ліквідовано та «перенесено» до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [7].

Насправді такий підхід є доволі сумнівним. Спробуємо змодельовати практичну ситуацію та надати правову кваліфікацію діям винної особи в різних юрисдикціях для підтвердження нашої позиції.

**Особа 1, яка є керівником неоплатного боржника – юридичної особи, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, із корисливою метою передає 1 000 000 (один мільйон) євро готівкових коштів своєму спільнику.**

**Франція.** Злочин банкрутства. Особа 1 є належним суб'єктом у розумінні ст. L654-1 Комерційного кодексу Франції. Санкція передбачена ст. L654-3 Комерційного кодексу Франції та становить 5 років ув'язнення і штраф у розмірі 75 000 (сімдесят п'ять тисяч) євро.

**Німеччина.** І знову це злочин банкрутства. Положення § 14 КК Німеччини дозволяють покласти відповідальність на керівника боржника, ким є Особа 1. Ураховуючи його корисливу мету, настає санкція за особливо тяжкий випадок банкрутства (ориг. нім. «Besonders schwerer Fall des Bankrotts», § 283a КК Німеччини), яка становить від 6 місяців до 10 років ув'язнення.

**Україна.** Незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166-16 КУпАП). Санкція? Штраф у розмірі 8500 (вісім тисяч п'ятсот) – 17 000 (сімнадцять тисяч) гривень (тобто орієнтовно 170–340 євро).

І тут необхідно наголосити, що у випадку, якби мова йшла про те саме діяння, але вчинене фізичною особою – підприємцем, то в Україні воно залишилося б абсолютно безкарним, адже КУпАП визначає суб'єктом правопорушення засновника чи службову особу боржника – юридичної особи,

про що безумовно «натякає» прив'язка в назві до процедури банкрутства, а не неплатоспроможності. Як то кажуть, *nullum crimen sine lege*.

Аналогічно сталося би й у випадку, якби Особа 1 вчинила змодельоване діяння до відкриття провадження у справі про банкрутство, адже вказана норма КУпАП, логічно, застосовується саме у випадку існування відкритого провадження.

Хтось згадає про ст. 219 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) [8] (доведення до банкрутства)? Боржник уже перебуває у стані неоплатності, тобто неможливо спричинити стійку фінансову неспроможність, тому що вона вже наявна...

Гаразд, а як же ст. 190 КК України (шахрайство)? Боржник розпоряджається власним майном, а отже, заволодіння чужим майном не відбувається...

І це все при тому, що наведені вище санкції, які застосовуються у Франції та Німеччині, актуальні в усіх випадках.

Дозволяючи собі відвертість, зазначаємо, що, певно, було б можливо навести безліч інших аналогічних за суттю прикладів, адже кількість способів зловживань рівнопропорційна межам людської уяви. Однак для доведення висловленої нами «сміливої» метафори про невидимість української моделі кримінальної відповідальності у сфері неспроможності нам не залишається нічого, крім як розвіяти остаточні надії щодо функціонування ст. 219 КК України, тому що саме ця стаття чинного кримінального закону є єдиною, яка належить до потрібної нам сфери, оскільки інші його норми щодо неплатоспроможності стосуються банків (фінансових установ), які, звісно, виходять за межі предмета права банкрутства (неплатоспроможності) в його класичному розумінні.

Свого часу Тарасевич Т. Ю. та Лазаренко В. В. зазначали, що у відповідності до Єдиного державного реєстру судових рішень України у 2016–2020 роках не було жодного обвинувального вироку щодо доведення до банкрутства [9, с. 380].

Отже, згідно з даними цього судового реєстру в період із 01.01.2016 до 01.01.2026 наявний лише один обвинувальний вирок. Це вирок Печерського районного суду міста Києва від 19.11.2025 у справі № 757/8158/25-к [10], який, як не дивно, пов'язаний із затвердженням угоди про визнання винуватості.

Таким чином, констатуємо, що наявна нині єдина норма КК України, якою встановлено відповідальність за злочини у сфері неспроможності, є, без перебільшення, **недієвою**.

І якщо кримінальний складник банкрутства (неспроможності) є його (її) невід'ємною частиною, яку неможливо побачити, знаходячись в Україні, то чи можна краще охарактеризувати таку ситуацію, ніж красномовною метафорою про зворотну сторону Місяця? [11]

Список використаних джерел:

1. Britannica. Artemis II. United States space mission.  
URL: <https://www.britannica.com/topic/Artemis-II>
2. Strafgesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
3. Code de commerce. URL:  
[https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte\\_lc/LEGITEXT000005634379/](https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/)
4. Поляков Б. М., Поляков Р. Б. Актуальні проблеми захисту майнових прав та інтересів кредиторів у процедурі банкрутства (неспроможності) в Україні та деяких країнах Європи : монографія [Електронний ресурс] / за редакцією  
Б. М. Полякова. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 252 с.  
1 електрон. опт. диск (CD-R).
5. Кримінальний кодекс України в редакції станом на 1 січня 2012 р.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20120101#Text>

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

8. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

9. Тарасевич Т. Ю., Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності. Часопис Київського університету права. 2020/2. С. 378–382.

10. Вирок Печерського районного суду міста Києва від 19 листопада 2025 р. у справі № 757/8158/25-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131987116>

11. Поляков Р. Б., Поляков Б. М. Зворотна сторона процедури банкрутства (неплатоспроможності) в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 10. С. 357–363. URL: [http://lsey.org.ua/10\\_2025/82.pdf](http://lsey.org.ua/10_2025/82.pdf)

*Теремецький Владислав Іванович,*  
*провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та*  
*держави НДІ ППіП ім. акад. Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук*  
*України, доктор юридичних наук, професор*

## **СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

В умовах воєнного стану проблема забезпечення реабілітаційної допомоги в Україні набула не лише медичного, а й особливого соціально-економічного та господарсько-правового значення. Зростання кількості осіб, які потребують фізичної, психологічної, професійної та соціальної реабілітації, актуалізує питання про розподіл відповідальності та форми участі держави, територіальних громад, суб'єктів господарювання, благодійних організацій, міжнародних організацій і донорів. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» визначає правові, організаційні та економічні засади проведення реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування у сфері охорони здоров'я [1]. Водночас Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» закріплює ширший соціально-правовий контекст підтримки осіб, які потребують відновлення або компенсації порушених чи втрачених функцій, а також сприяння їхній соціальній і матеріальній незалежності [2].

Пропонуємо соціальну відповідальність бізнесу у сфері реабілітації розуміти як добровільну та договірно оформлену участь суб'єктів господарювання у створенні умов для доступного, якісного, безпечного та сталого надання реабілітаційної допомоги. Таке розуміння дозволяє відійти від сприйняття бізнесу лише як благодійника чи спонсора окремих соціальних ініціатив. Натомість бізнес розглядається як повноцінний партнер держави та територіальних громад у відновленні людського потенціалу, розвитку

соціально орієнтованої економіки та формуванні нової моделі взаємодії публічного й приватного секторів.

У межах фундаментального дослідження «Правове забезпечення ринкових відносин в умовах євроінтеграції» ця проблематика набуває особливого значення, оскільки поєднує питання договірного регулювання, господарської відповідальності, соціальної функції підприємництва та адаптації національного правового регулювання до стандартів і підходів ЄС. До втрати чинності Господарський кодекс України визначав підприємництво як господарську діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку [3]. Такий підхід зберігає наукове значення для характеристики соціальної функції підприємництва, оскільки дозволяє розглядати соціальний результат не як зовнішній або факультативний елемент підприємницької діяльності, а як її правомірну та суспільно значущу мету.

Реабілітаційна допомога вже інтегрована до системи державних гарантій медичного обслуговування населення. Програма державних гарантій медичного обслуговування населення на 2026 рік передбачає фінансування пакетів медичних послуг, що охоплюють, зокрема, надання реабілітаційної допомоги [4]. Це створює правові передумови для залучення до надання таких послуг закладів охорони здоров'я різних форм власності, які відповідають установленим вимогам і укладають договори з Національною службою здоров'я України. Відтак сфера надання реабілітаційної допомоги поступово формується як простір поєднання публічного фінансування, приватної ініціативи, договірного регулювання, стандартів якості, а також моніторингу якості та результатів надання послуг.

Участь бізнесу у сфері реабілітаційної допомоги умовно можна систематизувати за кількома основними формами. По-перше, це інфраструктурна участь, що полягає у створенні, реконструкції, модернізації або матеріально-технічному забезпеченні реабілітаційних центрів, відділень, кабінетів фізичної терапії, підрозділів протезування, психологічної підтримки

та соціальної адаптації. По-друге, це сервісна участь, яка охоплює безпосереднє надання або організаційну підтримку медичних, реабілітаційних, психологічних, транспортних, цифрових, освітніх і консультаційних послуг. По-третє, це трудова участь, що проявляється у створенні безбар'єрних робочих місць, адаптації виробничих і офісних приміщень, запровадженні гнучких умов праці, а також у працевлаштуванні ветеранів війни, осіб з інвалідністю та інших осіб, які пройшли реабілітацію. По-четверте, це інвестиційна участь, пов'язана з фінансуванням інноваційних реабілітаційних технологій, телереабілітації, цифрових платформ, підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, а також розвитку нових моделей комплексної підтримки. По-п'яте, це партнерська участь, що реалізується через договірні механізми, зокрема публічно-приватне партнерство, грантові програми, соціальне замовлення, місцеві програми та корпоративні соціальні проєкти.

Саме договірний механізм у цій сфері має ключове значення для правового забезпечення ринкових відносин в умовах євроінтеграції. Держава та територіальні громади не завжди здатні самотійно забезпечити повний цикл реабілітаційної допомоги та супроводу, особливо в умовах додаткового навантаження на бюджет, медичну інфраструктуру та систему соціального захисту, зумовленого воєнним станом. Натомість бізнес може забезпечити ресурси, технології, управлінський досвід, інноваційні рішення та додаткові послуги. Водночас така участь має бути не ситуативною, а юридично оформленою. Йдеться, зокрема, про договори про медичне обслуговування населення за Програмою медичних гарантій, договори публічно-приватного партнерства, договори про закупівлю обладнання, грантові угоди, корпоративні програми підтримки працівників та місцеві програми розвитку реабілітаційної інфраструктури.

Закон України «Про публічно-приватне партнерство» має важливе значення для досліджуваної проблематики, оскільки оновлює правові засади взаємодії публічного та приватного секторів у суспільно значущих сферах [5]. У контексті реабілітаційної допомоги механізм публічно-приватного

партнерства може використовуватися для створення сучасних реабілітаційних центрів, облаштування безбар'єрного простору, впровадження цифрових сервісів, розвитку телереабілітації, підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, придбання, постачання й обслуговування високовартісного обладнання, а також створення мережі комплексної підтримки осіб, які постраждали внаслідок війни. Особливо важливо, щоб такі проєкти не зводилися до одноразового фінансування, а передбачали довгострокові зобов'язання сторін, вимоги до якості, порядок моніторингу, прозорість використання ресурсів і відповідальність за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань.

Водночас участь бізнесу у сфері реабілітації супроводжується низкою проблем, які потребують наукового осмислення та належного нормативного врегулювання. По-перше, така участь часто має фрагментарний характер і залежить від добровільних ініціатив окремих суб'єктів господарювання, а не від сталої правової моделі. По-друге, існує ризик підміни державних гарантій приватною благодійністю, коли соціальна активність бізнесу фактично компенсує недоліки бюджетного фінансування або організаційної спроможності публічної влади. По-третє, недостатньо розвиненими залишаються механізми оцінювання та моніторингу якості реабілітаційних послуг, що фінансуються або організаційно підтримуються за участю бізнесу. По-четверте, зберігається нерівномірність доступу до реабілітаційної допомоги в різних територіальних громадах. По-п'яте, система реабілітації недостатньо інтегрована з політикою зайнятості та ринком праці, хоча саме повернення особи до професійної діяльності є одним із ключових показників соціальної ефективності відповідних програм.

Окремо слід підкреслити, що залучення бізнесу до сфери реабілітаційної допомоги не повинно призводити до надмірної комерціалізації цієї сфери або звуження змісту й обсягу державних гарантій. Реабілітаційна допомога має залишатися елементом реалізації права людини на охорону здоров'я, а не лише сегментом ринку медичних послуг. Тому правове регулювання повинно

забезпечувати баланс між залученням приватної ініціативи, збереженням державних гарантій, контролем і моніторингом якості послуг та захистом прав пацієнтів.

Соціальна відповідальність бізнесу має безпосередній зв'язок із господарською відповідальністю. Якщо суб'єкт господарювання бере участь у наданні реабілітаційних послуг, постачанні обладнання, виконанні робіт із реконструкції реабілітаційного центру або реалізації соціального проєкту, такий суб'єкт повинен відповідати за якість, безпечність, належне виконання зобов'язань і дотримання прав пацієнтів та інших отримувачів реабілітаційних послуг. У цьому аспекті соціальна відповідальність не замінює юридичну відповідальність, а доповнює її. Вона формує підвищений стандарт правомірної та добросовісної поведінки бізнесу, але не звільняє його від обов'язку діяти відповідно до законодавства, договору, професійних стандартів і принципів добросовісності.

Особливого значення набуває питання доступності та безбар'єрності реабілітаційної допомоги. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року передбачає формування умов, за яких кожна особа має можливість безперешкодно реалізовувати свої права та брати участь у різних сферах суспільного життя [6]. Для суб'єктів господарювання це означає, що їхня участь у забезпеченні реабілітаційної допомоги не повинна обмежуватися фінансовою підтримкою. Вона має охоплювати створення безбар'єрних робочих місць, адаптацію приміщень, запровадження гнучких умов праці, підтримку працівників, які повертаються до праці після травм або захворювань, а також недискримінаційне працевлаштування осіб, які пройшли реабілітацію. За такого підходу реабілітаційна підтримка не завершується в межах медичного закладу, а продовжується у площині трудових, господарських і соціальних відносин.

Сучасні підходи ЄС дедалі більше пов'язують підприємницьку діяльність із дотриманням прав людини, соціальною складовою сталого розвитку, корпоративною належною обачністю та відповідальним управлінням.

Директива ЄС 2024/1760 про корпоративну належну обачність щодо сталості орієнтує компанії на виявлення, запобігання та мінімізацію негативного впливу їхньої діяльності на права людини й довкілля [7]. Для України цей акт є важливим не лише як орієнтир для наближення національного правового регулювання до права ЄС, а й як підстава для переосмислення ролі бізнесу в суспільстві. У сфері реабілітаційної допомоги це означає, що суб'єкти господарювання мають оцінювати не лише фінансову ефективність своїх ініціатив, а й їхній вплив на права пацієнтів, ветеранів, осіб з інвалідністю, працівників, членів територіальних громад та інших соціально вразливих груп.

Додатковим методологічним орієнтиром для розуміння соціальної відповідальності може бути ISO 26000:2010 «Guidance on social responsibility». Водночас важливо враховувати, що цей стандарт не є нормативно-правовим актом і не має обов'язкової юридичної сили. Його значення полягає в тому, що він формує загальне розуміння соціальної відповідальності як відповідальної, прозорої та етичної поведінки організації у взаємодії із суспільством і заінтересованими сторонами, а також орієнтує її діяльність на сприяння сталому розвитку [8]. У сфері реабілітації такими заінтересованими сторонами є пацієнти та члени їхніх сімей, медичні працівники й фахівці з реабілітації, роботодавці, органи місцевого самоврядування, держава, громадські об'єднання, страхові компанії та міжнародні донорські організації.

Окремого значення набуває фінансовий аспект забезпечення реабілітаційної допомоги. У звіті Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо фінансування реабілітаційних послуг в Україні наголошено, що реформування механізмів фінансування та надання реабілітаційної допомоги потребує подальшого аналізу й удосконалення, зокрема в частині ефективного використання ресурсів і забезпечення доступності реабілітаційних послуг [9]. Це підтверджує, що державне фінансування саме по собі може бути недостатнім для стабільного функціонування та розвитку системи реабілітаційної допомоги. Відповідно, соціально відповідальний бізнес може відігравати роль додаткового джерела інвестицій, партнера та носія

інноваційних рішень, однак така участь має відбуватися в межах прозорих правових процедур, а не через разові й несистемні форми допомоги.

Отже, соціальна відповідальність бізнесу у сфері забезпечення реабілітаційної допомоги в Україні має розглядатися як один із напрямів правового забезпечення ринкових відносин в умовах євроінтеграції. Її зміст не обмежується добровільною благодійністю, а охоплює участь бізнесу в договірних, інвестиційних, організаційно-сервісних, трудових і партнерських механізмах відновлення людського потенціалу. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення така відповідальність набуває особливого значення, оскільки реабілітаційна допомога безпосередньо пов'язана з реалізацією права на охорону здоров'я, соціальною інтеграцією постраждалих осіб, а також їхнім поверненням до активного соціального життя та професійної діяльності.

#### **Список використаних джерел:**

1. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1053-20>.
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15>.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15>.
4. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2026 році : постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2025 № 1808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1808-2025-%D0%BF>.
5. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4510-20>.
6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80>.

7. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj>.

8. ISO 26000:2010. Guidance on social responsibility. International Organization for Standardization. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>.

9. Financing rehabilitation services in Ukraine: a situation analysis. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2025. URL: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2025-12703-52477-81012>

*Вечірко Ігор Олександрович,  
доцент кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін  
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла  
Коцюбинського, кандидат юридичних наук*

## **ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНИХ ПРОЦЕДУР НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА)**

Інтеграція України до Європейського співтовариства зумовлює необхідність вдосконалення законодавства, що регулює правовідносини неспроможності (банкрутства) з урахуванням відповідних принципів та стандартів ЄС. Основні положення Директиви (ЄС) 2019/1023 передбачають, що законодавство має бути зосереджено зокрема на спрощенні позасудових процедур та процедур банкрутства підприємств, доступності інструментів банкрутства та послуг практикуючих спеціалістів для мікро, малих та середніх підприємств, запобіганні зловживанню процедурами банкрутства[1].

Певні позитивні кроки у реформуванні законодавства про неспроможність пов'язані із запровадженням з 1 січня 2025 року для суб'єктів підприємницької діяльності процедури превентивної реструктуризації, яку більшість дослідників вважають позасудовою процедурою. Разом із тим цю процедуру слід розглядати як *змішану (гібридну) процедуру*, яка включає як позасудові так і судові засоби врегулювання проблеми загрози неплатоспроможності [2, 149-150]. Хоча у даній процедурі значна увага має приділятися інструментам раннього попередження неплатоспроможності, прийняття рішення про її відкриття та затвердження плану превентивної реструктуризації здійснюється господарським судом в межах провадження у справі щодо процедури превентивної реструктуризації. В контексті реформування законодавства особливу увагу привертає необхідність створення сприятливих умов для малих і мікропідприємств, які становлять основу економіки України та найбільше потерпають від складності процедур банкрутства. Впровадження сучасних

підходів у цій сфері ,на думку О. Синегубова ,дозволить підвищити ефективність правових механізмів, сприяючи сталому економічному зростанню [3, 19]. Чинні норми Кодексу України з процедур банкрутства (далі- КУзПБ) надають можливість суб'єктам мікро- та малого підприємництва при зверненні до господарського суду подати замість плану концепцію превентивної реструктуризації [4, 19]. Такий підхід має сприяти оперативному відкриттю процедури, але в подальшому боржник зобов'язаний підготувати повноцінний план превентивної реструктуризації, а розгляд справи здійснюється судом у загальному порядку. Норми ст.33-29 КУзПБ передбачають для суб'єктів підприємницької діяльності можливість у процедурі превентивної реструктуризації поряд із загальним скористатися спрощеним порядком її застосування . При цьому законом визначено вимоги для відкриття спрощеної процедури ,але не міститься окремих правил розгляду відповідної заяви боржника судом. У зв'язку із цим, законодавцем в подальшому має бути визначений відмінний від загального спрощений порядок розгляду, який враховує особливості суб'єктного складу учасників справи.

Поряд із вдосконаленням застосування спрощеної процедури превентивної реструктуризації важливою задачею реформування законодавства про банкрутство є створення умов для спрощення *судових процедур банкрутства*. Законопроектами №15004 та №15024, які у лютому 2026 року зареєстровано для розгляду Верховною Радою України передбачено запровадження спрощених судових процедур до суб'єктів мікро- та малого підприємництва. [5], [6]. Слід звернути увагу, що критерії віднесення юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців до суб'єктів мікро- та малого підприємництва визначають норми господарського законодавства. Видається необґрунтованим як дублювання цих норм в законодавстві про банкрутство, так і запровадження власних критеріїв визначення відповідних суб'єктів для застосування у процедурах банкрутства. Вказані законопроекти зокрема передбачають, що крім встановленого КУзПБ загального порядку застосування судових процедур до суб'єктів мікро- та малого підприємництва може бути застосована спрощена

ліквідаційна процедура. Законопроектом №15004 також передбачено застосування спрощеної процедури санації [5]. Як і при застосуванні традиційного (загального) порядку відкриття справи спрощені процедури згідно із законопроектами можуть бути ініційовані самими боржниками та кредиторами. Проте, за ініціювання кредитора спрощене провадження може здійснюватися лише за умови подання до господарського суду письмової заяви боржника про згоду на його відкриття. Слід звернути увагу, що при відсутності згоди боржника на розгляд справи у спрощеному провадженні такий розгляд має проводитись у загальному порядку, а значить буде більш тривалим із застосуванням процедури розпорядження майном та витратним. В зв'язку із цим доцільно передбачити, що відкриття спрощеної процедури має бути поставлено в залежність від результатів перевірки судом обґрунтованості доводів боржника щодо не застосування до нього спрощеного порядку. Підставами застосування спрощених процедур визначено відповідність боржника встановленим законом вимогам щодо строку здійснення господарської діяльності, розміру заборгованості та кількості кредиторів, а також відсутність заборгованості по заробітній платі. Очевидно подібні критерії, можуть бути визначені законом в якості умов відкриття спрощеного провадження. Разом із тим, відповідні кількісні показники в законі мають ґрунтуватися на дослідженні реального стану економічних відносин та обраховуватися із застосуванням періодично змінюваних величин, наприклад мінімальної заробітної плати. Оскільки умовами законопроектів не передбачено в якості критерію урахування вартості активів боржника на час відкриття справи, то спрощені процедури можуть бути застосовані до більшої частини суб'єктів мікро- та малого підприємництва. За наведених обставин слушною є думка фахівців комітету Національної асоціації арбітражних керуючих України про доцільність доповнення критеріїв застосування спрощеної процедури майновим цензом, зокрема не застосовувати спрощену процедуру якщо балансова вартість активів боржника на дату останньої фінансової звітності

перевищує суму заборгованості більше ніж у три рази, або перевищує 3000 розмірів мінімальної заробітної плати[7, 8].

Спрощення судових процедур може бути досягнуто за рахунок різних факторів, серед яких відсутність обов'язкової попередньої процедури розпорядження майном, скорочення строків та обмеження кола заходів, що мають бути вжиті в межах процедури. До суб'єктів банкрутства - юридичних осіб процедура санації та (або) ліквідаційна процедура застосовується лише після процедури розпорядження майном, за виключенням кредитних спілок, до яких ліквідаційна процедура застосовується одночасно з відкриттям провадження у справі про банкрутство. На думку П. Пригузи такий порядок необхідно поширити на усіх юридичних осіб, які не здатні до відновлення платоспроможності через процедуру санації. Слід погодитися, що з огляду на судову практику процедура розпорядження майном не має застосовуватися до боржників, у яких мала вартість активів та їх завідомо не достатньо для задоволення вимог кредиторів[8, 6]. При цьому необхідні попередні перед застосуванням основних процедур заходи можуть бути вжиті на стадіях відкриття провадження та безпосередньо у процедурах санації та ліквідаційній процедурі. Для цього у спрощених процедурах мають бути передбачені як зміст таких заходів так і механізм їх реалізації. Проте, законопроект №15004 не передбачає відповідних умов для реалізації таких заходів, оскільки управління бізнесом у процедурі санації та ліквідаційній процедурі зберігається за керівником боржника, а участь арбітражного керуючого стає не обов'язковою. Б. Поляков звертає увагу, що в процедурі банкрутства всі дії, які вчинені боржником, підлягають оцінці на предмет можливої недобросовісної поведінки або зловживання правами [9,130]. Необхідний аналіз щодо добросовісності боржника та відсутності зловживання правами має проводитись саме арбітражним керуючим та в подальшому зазначені обставини оцінюються судом. З урахуванням цього, законопроектом № 15024 обґрунтовано передбачена обов'язкова участь у спрощеній ліквідаційній процедурі арбітражного керуючого. Арбітражний керуючий, крім заходів по формуванню

ліквідаційної маси та реалізації майна боржника наділяється, зокрема, повноваженнями щодо підготовки та подання суду висновку про добросовісність боржника та причини його неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності), а також проведення аналізу фінансово-господарського стану боржника. Разом із тим, збереження за керівником боржника функцій з управління підприємством створює підґрунтя для конфліктних ситуацій та гальмування ліквідаційної процедури. Керівник боржника не може бути наділений функціями з управління підприємством, оскільки після визнання боржника банкрутом мають здійснюватися примусові заходи спрямовані на задоволення вимог кредиторів, які проводяться арбітражним керуючим за погодженням з кредиторами та під контролем суду.

Виконання завдання щодо спрощення судових процедур пов'язано також із встановлення скорочених строків їх проведення та умов продовження цих строків. Так, вищезазначеними законопроектами зокрема передбачено, що строк проведення спрощеної ліквідаційної процедури має становити 6 місяців (180 днів). Зазначений строк може бути продовжений господарським судом за обґрунтованим клопотанням сторони у справі. Встановлення скорочених строків здійснення процедур є позитивною рисою вказаних законопроектів. Разом із цим, в умовах відсутності попередньої процедури розпорядження майном боржника такі строки мають бути достатніми для вчинення необхідних дій, зокрема в ліквідаційній процедурі. Обґрунтоване визначення таких строків можливе лише із урахуванням судової практики розгляду відповідних справ.

Запроваджуючи спрощені процедури для суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема мікро- та малих підприємств слід враховувати, що такими суб'єктами являються як юридичні особи так і фізичні особи-підприємці. На даний час законодавство передбачає для цих осіб застосування різних процедур, що потребує узгодження нових норм із нормами, що визначають порядок здійснення загальних процедур з урахуванням суб'єктного складу учасників. Також підлягає перегляду та уніфікації застосована в КУЗПБ термінологія, яка наразі застосовується щодо процедур банкрутства

юридичних та фізичних осіб - підприємців. Наявність наведених проблем свідчить про необхідність виваженого, поетапного запровадження нових спрощених процедур, оскільки це потребуватиме корегування концептуальних основ законодавства про банкрутство. При цьому, на першому етапі слід внести відповідні доповнення до існуючих книг КУЗПБ, щодо особливостей здійснення у спрощеному порядку судових процедур окремих категорій боржників. В подальшому, з урахуванням аналізу судової практики застосування відповідних норм, зокрема і щодо спрощених процедур для суб'єктів мікро- та малого підприємництва можливо буде зробити висновок щодо поширення спрощеного порядку на інших суб'єктів банкрутства.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive(EU).<https://eurx.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L1023> (дата звернення 09.04.2026).
2. Вечірко І.О, Особливості реалізації функцій господарського суду щодо відкриття процедури превентивної реструктуризації боржника. *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine : Scientific monograph*. Riga, Latvia :“Baltija Publishing”, 2025. P.135-165 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-538-9-7>.
3. Синегубов О.В. Міжнародні стандарти та практики у сфері неплатоспроможності: значення для гармонізації українського законодавства. *Нове українське право*. 2024. Вип.5. С.18-25. <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.2>
4. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2018, № 2597-VIII із змін. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення 09.04.2026)

5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо запровадження спрощених процедур для суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва», зареєстрований №15004 blob: <https://itd.rada.gov.ua/52da40f3-287c-4b35-921c-88ae7f918f1b>.

6. Проект Закону України "Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеного провадження у справах про банкрутство(неплатоспроможність) для суб'єктів мікро- та малого підприємництва та особливостей застосування процедур банкрутства для державних підприємств та/або господарських товариств щодо яких прийнято рішення про приватизацію", зареєстрований №15024 <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69593>

7. Висновок Комітету з питань науково – методологічного розвитку НААКУ щодо проекту Закону України "Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеного провадження у справах про банкрутство (неплатоспроможність) для суб'єктів мікро підприємництва та малого підприємництва та особливостей застосування процедур банкрутства для державних підприємств та/або господарських товариств щодо яких прийнято рішення про приватизацію" (реєстровий № 15024). [https://drive.google.com/file/d/1RV4kKiYx0D1fJoRcalPThtprtFGdffRY/view?fbclid=IwY2xjawQ2YeBleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFYdjYyZmxNeHpYUkU0NDFtc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHhN4mf76SZVE-X4nIAaY30cKYmbBV2E1HOA-Kjm0GRsJRblo0Ji8--59imQj\\_aem\\_JxA6TwnxRlGVuy38daM4mg](https://drive.google.com/file/d/1RV4kKiYx0D1fJoRcalPThtprtFGdffRY/view?fbclid=IwY2xjawQ2YeBleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFYdjYyZmxNeHpYUkU0NDFtc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHhN4mf76SZVE-X4nIAaY30cKYmbBV2E1HOA-Kjm0GRsJRblo0Ji8--59imQj_aem_JxA6TwnxRlGVuy38daM4mg)

8. Пригуза Павло. Фаховий висновок стосовно змін до законодавства про банкрутство: Законопроекту № 15004 від КМУ «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо запровадження спрощених процедур для суб'єктів мікропідприємництва та малого підприємництва» <https://drive.google.com/file/d/1IqxpKPh2zkdmI3QKb1xHIzPVfZhM4KfN/view?fbclid=IwY2xjawQ2YTlleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFYdjYyZmxNeHpYUkU0NDFtc>

3J0YwZhchBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHjWfmjYONZ2df0KwT  
aeS95DSCMETJzd1VlAkF2Plujz\_PYcddQ\_qw0vpEr0\_aem\_D5xYx7Y4fiDqalFm  
GOHNBA

9. Поляков Б.М. Зловживання боржником своїми правами в процедурі неплатоспроможності фізичних осіб. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. №2. С.130-135.

*Хоменко Михайло Михайлович,  
доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,  
кандидат юридичних наук, доцент,*

## **ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН І БАНКРУТСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ООНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Оновлення цивільного законодавства України закономірно актуалізує питання про належне місце фразудаторного правочину в системі приватного права. У проєкті нового Цивільного кодексу України ця проблема вперше отримала нормативне вираження: у статті 252 запропоновано конструкцію фразудаторного договору як договору, укладеного боржником всупереч інтересам кредитора [1]. Поява такої норми є важливим кроком, оскільки захист кредитора від недобросовісного виведення активів переводиться з площини фрагментарної судової практики на рівень загальної цивілістичної конструкції.

Ця новела не є ізольованою, вона узгоджується із загальною логікою проєкту, в якому посилено значення добросовісності, розумності, заборони зловживання правом та недопущення одержання переваг зі своєї недобросовісної поведінки [1]. У такому контексті фразудаторний правочин постає не випадковим винятком, а одним із проявів загальної ідеї: приватна автономія не може використовуватися як інструмент завдання шкоди кредиторів.

Саме інститут банкрутства найповніше демонструє практичне значення цієї конструкції. У науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що в основі фразудаторного правочину лежить недобросовісна поведінка боржника, який за допомогою правочину позбувається майна з метою невиконання повністю або частково свого грошового зобов'язання перед кредитором [2, с. 173]. Так само слушно звертається увага на історичний і функціональний зв'язок цієї конструкції з конкурсним процесом, акцією Pauliana та іншими

засобами захисту кредиторів від дій боржника, спрямованих на виведення майна [2, с. 174-176]. Тому проблематика фраздаторного правочину особливо загострюється саме у справах про банкрутство, де наслідки недобросовісної поведінки боржника виходять за межі двостороннього спору між боржником і окремим кредитором та зачіпають інтереси кредиторської спільноти загалом.

Проте з цього не випливає, що фраздаторний правочин має залишатися лише в межах спеціального регулювання у справах про банкрутство. Більш переконливим є інший підхід: загальна цивілістична конструкція повинна бути закріплена в цивільному кодексі, тоді як спеціальні приписи законодавства про банкрутство мають деталізувати особливості її застосування в конкурсному процесі. Саме такий підхід дає змогу, з одного боку, не зводити фраздаторність виключно до спеціального контексту, а з другого – врахувати, що в умовах неплатоспроможності індивідуальне «переслідування» майна боржника неминуче позначається на становищі інших кредиторів [2, с. 178; 4, с. 94-95].

У цьому зв'язку важливо правильно оцінювати формулювання статті 252 через категорію договору. Таке формулювання не слід сприймати надто вузько, оскільки проєкт визначає, що приписи про договір поширюються і на односторонні правочини. Отже, практичне значення статті 252 не вичерпується суто договірною моделлю. Тому головна наукова й прикладна проблема полягає не в терміні «договір» як такому, а у напрацюванні чітких меж застосування фраздаторної конструкції та в її належному узгодженні зі спеціальними приписами законодавства про банкрутство.

Ця обставина має ще один аспект. Кодифікація фраздаторного правочину повинна не лише розширити захисний інструментарій кредитора, а й зберегти належний баланс між захистом кредитора та стабільністю цивільного обороту. У літературі слушно наголошується, що за відсутності чіткої законодавчої регламентації виникає ризик надмірно широкого оспорування правочинів боржника окремими кредиторами [2, с. 178]. Звідси випливає, що у правозастосуванні особливого значення набудуть критерії недобросовісності поведінки боржника, зв'язок правочину із завданням шкоди кредиторів та

межі допустимого втручання в оборот задля відновлення порушеної майнової сфери.

Інститут банкрутства не можна зводити лише до технічного розподілу активів боржника між кредиторами. Його призначення полягає також у виявленні та нейтралізації недобросовісної поведінки боржника, насамперед такої, що спрямована на виведення майна на шкоду кредиторам. У новітній літературі слушно зазначено, що саме процедура банкрутства створює юридичні передумови для виявлення таких дій, оскільки в її межах стає можливим встановлення реального майнового стану боржника, складу його активів і характеру вчинених ним дій [3, с. 357-358]. Окремо звертається увага й на іншу суттєву обставину: виведення майна боржником до відкриття справи про банкрутство, яке завдає шкоди кредиторам, нині не отримує належної законодавчої реакції [3, с. 357]. Це ще раз підтверджує, що цивілістична кодифікація фrawdаторного правочину є необхідною, але її ефективність залежить від належного узгодження із законодавством про банкрутство.

Показовою в цьому сенсі є також дискусія про витрати у процедурі банкрутства. У літературі обґрунтовано підкреслюється, що в конкурсному процесі необхідно відмежовувати витрати конкурсної маси від витрат індивідуального кредитора, а колективний характер процедури не може підмінятися логікою звичайного двостороннього спору [4, с. 94-96]. Ця думка має значення і для проблематики фrawdаторного правочину, оскільки вона ще раз підтверджує: у разі неплатоспроможності боржника захист окремого кредитора повинен оцінюватися також з огляду на його вплив на становище інших кредиторів. Саме тому загальна цивілістична конструкція фrawdаторного правочину і спеціальні приписи законодавства про банкрутство мають діяти узгоджено, а не конкурувати між собою.

Окремої уваги потребує і місце інституту банкрутства у системі нового ЦК України. Так, проєкт містить статтю 62 про банкрутство фізичної особи - підприємця, за якою фізичну особу, не спроможну задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані з її підприємницькою діяльністю, може бути визнано

банкрутом у порядку, визначеному законом [1]. Водночас симетричної окремої рамкової статті про банкрутство юридичної особи проєкт не містить. Із погляду юридичної техніки така асиметрія навряд чи є виправданою, тим більше що саме юридичні особи є класичними учасниками конкурсного процесу. Тому в межах подальшого оновлення цивільного законодавства доцільно доповнити проєкт окремою статтею про банкрутство юридичної особи. Її зміст міг би бути сформульований лаконічно: юридичну особу, не спроможну задовольнити вимоги кредиторів через недостатність її майна, може бути визнано банкрутом у порядку, встановленому законом. Така норма не дублювала б Кодекс України з процедур банкрутства, але створювала б у цивільному кодексі чітку загальну приватноправову опору для відповідного інституту.

Отже, законопроект № 15150 заслуговує на позитивну оцінку в частині нормативного закріплення фразаторної конструкції. Його значення полягає в тому, що він переводить захист кредитора від недобросовісного виведення активів на рівень загальної ідеї приватного права. Водночас повноцінний потенціал цієї новели розкриється лише за умови її системного узгодження із законодавством про банкрутство. Саме тому перспективи оновлення цивільного законодавства у цій частині пов'язані щонайменше з трьома завданнями: чіткішим співвідношенням загальноцивільної фразаторної конструкції зі спеціальними приписами законодавства про банкрутство; виробленням передбачуваних критеріїв її застосування з урахуванням потреб стабільності цивільного обороту; запровадження окремої рамкової статті про банкрутство юридичної особи.

### **Список використаних джерел**

1. Проєкт Цивільного кодексу України: проєкт Закону України від 09.04.2026 № 15150 // Верховна Рада України. Картка законопроект. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Поляков Б. М., Поляков Р. Б. Фразаторні правочини: руйнування міфів // Держава та регіони. Серія: Право. 2025. № 3 (88). С. 173-184.

3. Поляков Р. Б., Поляков Б. М. Зворотна сторона процедури банкрутства (неплатоспроможності) в Україні // Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 10. С. 357-363.

4. Поляков Б. М. Mille-feuille, або відшкодування витрат на професійну правничу допомогу у процедурі банкрутства // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2026. № 79. С. 89-96.

**Цветков Андрій Михайлович,**  
*старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту  
приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН  
України, кандидат юридичних наук, ORCID: 0000-0002-3239-322X*

## **ОСНОВНІ ЗАХОДИ ВПЛИВУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЩОДО ПОРУШЕННЯ БАНКАМИ БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

В українській фінансовій енциклопедії в загальному вигляді визначено, що заходи впливу за порушення банківського законодавства - це встановлені законодавством заходи, які можуть застосовуватись НБУ до комерційних банків у разі порушення останніми вимог банківського законодавства [1; С. 164].

Проте, вчений з банківського права О.П. Орлюк зазначає: «Наглядові органи використовують неофіційні й офіційні заходи впливу на банки. Основними офіційними заходами є попередження, директиви з усунення недоліків, штрафні санкції, накази про усунення з посади керівників банку, передача банку під контроль наглядового органу, організація злиття або поглинання, позбавлення ліцензії на проведення банківських операцій, і як максимально негативний захід – ліквідація кредитної установи». А в подальшому автор, характеризуючи заходи впливу, застосовує термін «санкції», зокрема: «...згідно із чинним законодавством у випадку порушення суб'єктами банківської діяльності законодавства НБУ має право застосовувати до комерційного банку санкції» [2; С. 227-228]. Санкції – «це передбачені законом або договором заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договірних зобов'язання, що застосовуються до винної особи і зумовлюють певні несприятливі (негативні) для неї наслідки» [3; С. 801]. Таким чином, заходи впливу, що зумовлюють настання негативних наслідків для винної особи, автором визначаються як санкції.

Треба констатувати, що у Великому енциклопедичному юридичному словнику визначення поняття заходів впливу не подано. Натомість, є визначення терміну «стягнення» як узагальнюючої правової категорії, що характеризує законодавчо встановлені примусові заходи впливу як міру юридичної відповідальності, яка використовується в разі вчинення правопорушення з метою його припинення, покарання винної особи, а також як загальний засіб запобігання новим порушенням. Стягнення також розглядають як загальний захід примусового впливу на правопорушника в певних однорідних правовідносинах, а також як конкретний вид юридичної відповідальності або як окрему фінансово-правову операцію [3; С. 858]. Таким чином, поняття «стягнення» розкривають через поняття примусових заходів впливу: стягнення є сукупністю законодавчо встановлених примусових заходів впливу, кожен з яких, у свою чергу, є стягненням [4; С. 39].

Отже, ми пропонуємо таку класифікацію заходів впливу, які застосовує НБУ до комерційних банків: ті які мають як непримусовий, так і примусовий характер. До непримусових заходів впливу відповідно до ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [5] можна віднести: письмове застереження; скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку; укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується сплатити визначене грошове зобов'язання та/або вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування системи управління ризиками тощо. В свою чергу, до примусових заходів впливу, які застосовує НБУ можна віднести: накладення штрафів на комерційний банк; тимчасово, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу); відсторонення посадової особи банку від посади; віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних; відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Так, непримусові заходи впливу застосовуються до комерційних банків НБУ при незначному рівні підвищеного ризику та глибини проблем у фінансово-кредитній діяльності комерційного банку і мають добровільний характер вирішення й розуміння наявності проблем з боку комерційного банку [6; С. 249].

До непримусових заходів впливу (запобіжні або попереднього реагування) застосовуються у випадках, коли недоліки в діяльності банку не загрожують інтересам вкладників та кредиторів. Вони можуть бути застосовані за умови відповідального, конструктивного підходу органів управління банку, а в необхідних випадках – і його засновників до усунень порушень [7; С. 198].

Примусові заходи впливу застосовуються до банку у випадках, коли допущені порушення є такими, що застосування тільки непримусових заходів впливу не достатньо та не дасть очікуваних результатів, а також не забезпечить належного коригування діяльності банку [7; С. 199]. Що стосується застосування НБУ примусових заходів впливу, вони приймаються у разі, якщо діяльність комерційних банків та їх установ характеризується високим рівнем ризику, якщо комерційні банки та їх установи порушують банківське, валютне законодавства, законодавство у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, не виконують нормативні акти НБУ тощо.

Найбільш розробленими, на думку вченої Власової Т.М., в науковому плані є положення про підстави різних видів юридичної відповідальності, але юридичну відповідальність і заходи впливу НБУ споріднює той факт, що вони у своїй основі мають державний примус і викликаються різноманітними протиправними діяннями різноманітних суб'єктів. З огляду на таку спорідненість, у дослідженні підстав застосування заходів впливу НБУ можна використовувати підходи, аналогічні тим, що використовуються при дослідженні підстав юридичної відповідальності, в тому числі і адміністративної, тим більш що частина заходів впливу НБУ (наприклад,

накладення штрафів) за своєю правовою природою якраз і є адміністративною відповідальністю [8; С. 159].

Відповідно до зазначеного вище підходу, в науці адміністративного права виділяють фактичні та юридичні (правові) підстави адміністративної відповідальності. Фактичну підставу адміністративної відповідальності складає адміністративне правопорушення (проступок) [9; С. 124]. Юридичні ж підстави адміністративної відповідальності пов'язують з поняттям «склад адміністративного правопорушення (проступку)». Під складом адміністративного правопорушення (проступку) розуміється сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують дію або бездіяльність як адміністративне правопорушення (проступок) [9; С. 124]. Проступок є фактом реальної дійсності. Склад проступку, у свою чергу, це логічна конструкція, правове поняття про нього, що відображає суттєві властивості реальних явищ, тобто певних антисупільних явищ. Законодавець не створює ознак проступків, а лише відбирає з них суттєві, відмінні і конструє склади. Логічна конструкція закріплюється у праві і стає обов'язковою. Перелік закріплених в ній ознак – необхідна і достатня умова для кваліфікації діяння як адміністративного проступку. Реальне діяння тільки тоді вважається проступком, коли воно містить всі названі законом ознаки, відсутність хоча б одного з них означає відсутність складу в цілому. Взагалі, у правовій науці панує думка про те, що універсальною підставою юридичної відповідальності є саме склад правопорушення. Але досить часто виділяють суб'єктивні підстави юридичної відповідальності (зокрема вину) і правосуб'єктні підстави (припускають відповідальність лише по відношенню до певних осіб, що володіють здатністю нести відповідальність за вчинені ними діяння) [8; С. 159]. При цьому слід зазначити, що в кінцевому підсумку все зводиться до елементів складу правопорушення (відповідно суб'єктивної сторони, суб'єкта і т. ін.). Отже, підстави застосування заходів впливу НБУ можна розглянути крізь призму їх характеристики як юридичних, фактичних, суб'єктивних та правосуб'єктних підстав.

### Список використаних джерел:

1. Фінансова енциклопедія. Орлюк О.П., Воронова Л.К., Заверуха І.Б., Кучерявенко М.П., Пришва Н.Ю., Цветков А.М. [та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008, 472 с.
2. Орлюк О.П. Банківська система України. Правові засади організації : монографія / О.П. Орлюк. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 240 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.
4. Чернадчук В.Д. Заходи впливу Національного банку України за порушення банківського законодавства: поняття та види / Держава та регіони. Серія: Право, № 2 (44). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2014. С. 38-43
5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 року № 2121-III. Відомості Верховної Ради України. 09.02.2001 р. №5. Ст. 30.
6. Банківське право України: навчальний посібник. Кол.авт.: Жуков А.М., Іоффе А.Ю., Кротюк В.Л., Пасічник В.В., Селіванов А.О. та ін./ За заг. ред. А.О. Селіванова. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 384 с.
7. Раєвський К.Є. Банківське регулювання та нагляд: Підручник. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2004. 272 с.
8. Власова Т.М. Підстави застосування заходів впливу НБУ / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Суми : УАБС НБУ, 2006. Т. 16. 165 с.
9. Битяк Ю.П., Зуй В.В. Административное право Украины (Общая часть) : Учебное пособие. Харьков : Одиссей, 1999. 127 с.

**Верхогляд Вячеслав Миколайович,**  
*аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7535-2673>*

## **ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТЕЛЕМЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Цифровізація охорони здоров'я в Україні набула критичного значення внаслідок повномасштабної агресії російської федерації. Введення воєнного стану суттєво обмежило фізичний доступ громадян до якісної медичної допомоги, ліків та консультацій вузьких спеціалістів, особливо на деокупованих та прифронтових територіях. За таких умов телемедицина стала не просто технологічним доповненням, а стратегічним інструментом забезпечення конституційного права громадян на охорону здоров'я.

Фундаментальним кроком у врегулюванні дистанційної медицини стало прийняття у 2023 році спеціального Закону № 3301-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування телемедицини». Цей нормативний акт:

- Закріпив на законодавчому рівні поняття «eHealth», «телемедичний інструмент» та «телемедична мережа»;
- Визначив принципи надання телемедичних послуг не лише для консультування, а й для реабілітації пацієнтів;
- Інтегрував телемедицину в загальну структуру державної політики охорони здоров'я.

Законодавство України було адаптовано до викликів війни через запровадження особливих норм:

- Доступ до іноземної допомоги: На період дії воєнного стану та протягом 6 місяців після його припинення пацієнтам дозволено отримувати телемедичні послуги від іноземних фахівців. Це розширює можливості лікування у випадках, коли вітчизняні ресурси обмежені.

- Функціонування eHealth: Централізована система eHealth забезпечує безперервність медичної допомоги через електронні реєстри та декларації, що дозволяє пацієнтам-переміщеним особам зберігати зв'язок із медичною системою.

Ключовим аспектом правових засад телемедицини є гарантія конфіденційності. Навіть за умов цифрової взаємодії діють традиційні стандарти захисту:

- Медична таємниця: Закон гарантує збереження лікарської таємниці під час телемедичних сеансів. Інформація про діагноз та стан здоров'я залишається захищеною від стороннього втручання.

- Інформаційна автономія: Пацієнт визнається власником своєї інформації. Через електронний кабінет він може контролювати, які медичні системи мають доступ до його даних, та скасовувати цей доступ у будь-який момент.

- Адаптація до GDPR: Україна активно впроваджує європейські стандарти захисту даних. У листопаді 2024 року було ухвалено у першому читанні новий проект Закону про персональні дані, що наближає нас до норм Регламенту ЄС (GDPR).

Розвиток телемедицини в Україні орієнтований на вимоги Угоди про асоціацію з ЄС. Важливими орієнтирами є:

- Принцип «явної згоди»: Будь-яке використання даних пацієнта, не пов'язане з лікуванням, потребує окремого дозволу.

- Європейський простір даних (EHDS): Майбутнє приєднання України до EHDS дозволить пацієнтам вільно і безпечно ділитися своїми медичними даними з лікарями по всьому ЄС, забезпечуючи право на "транскордонну" цифрову медицину.

- Право на виправлення та видалення: Впровадження "права бути забутим" та права на виправлення помилок у цифрових записах є необхідною умовою довіри до системи.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває здатність пацієнта дистанційно керувати своїми даними. Чинна архітектура електронної системи

охорони здоров'я (eHealth) базується на принципі, що пацієнт є повноправним власником своєї медичної інформації.

Контроль доступу: Кожен пацієнт через персональний електронний кабінет має право переглядати перелік медичних інформаційних систем, яким надано доступ до його записів.

Право на відкликання доступу: Пацієнт може в будь-який момент скасувати дозвіл на перегляд своїх даних для визначених установ чи осіб, що забезпечує реалізацію права на інформаційне самовизначення.

Управління деклараціями: Система дозволяє онлайн контролювати всі подані декларації про вибір лікаря, що є критичним для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які змушені часто змінювати місце проживання.

Адаптація українського законодавства до стандартів GDPR передбачає закріплення права на видалення цифрових медичних даних (так зване «право бути забутим» відповідно до ст. 17 GDPR).

Обов'язки медичних закладів: У разі звернення пацієнта з вимогою про видалення даних, медичний заклад зобов'язаний забезпечити їх повне вилучення, включаючи контроль за поширенням цієї інформації серед партнерів та сервісів.

Виправлення інформації: Пацієнт має право вимагати негайного виправлення будь-яких помилок у своїх цифрових медичних записах, що гарантує точність даних, які використовуються для прийняття клінічних рішень.

Захист конфіденційності за замовчуванням: Налаштування телемедичних систем мають бути спроектовані таким чином, щоб забезпечувати максимальний рівень приватності автоматично, без додаткових дій з боку користувача.

Ухвалення Регламенту ЄС про Європейський простір даних у 2025 році встановлює нові стандарти, які Україна має імплементувати в межах євроінтеграції.

Транскордонна мобільність даних: Пацієнти отримують право вільно та безкоштовно отримувати цифрові копії всіх своїх медичних даних для передачі їх лікарям в інших країнах (наприклад, у країнах тимчасового прихистку).

Журнал перегляду: Система повинна містити прозорий журнал логів, де пацієнт бачить, хто саме і коли переглядав його медичну картку.

Вторинне використання даних та право на відмову (Opt-out): Регламент передбачає можливість використання знеособлених даних для наукових досліджень. При цьому пацієнт має законодавчо закріплене право відмовитися від участі в такому використанні даних без пояснення причин.

Оновлене законодавство 2023 року приділяє особливу увагу технологічній складовій телемедицини під час війни.

Легітимність засобів: Надання послуг дозволено лише через сертифіковані «телемедичні мережі» та «інструменти», що відповідають стандартам кіберзахисту.

Дистанційна реабілітація: Вперше на рівні закону визначено принципи телереабілітації, що є вкрай важливим для поранених військовослужбовців та цивільних осіб, які перебувають поза межами спеціалізованих центрів.

Інтеграція з іноземними сервісами: Тимчасовий дозвіл на роботу іноземних лікарів через телемедичні платформи створює потребу в узгодженні правових режимів відповідальності за лікарські помилки між Україною та країнами-партнерами.

Правові засади телемедицини в умовах війни трансформувалися від фрагментарних норм до цілісної законодавчої бази, що поєднує захист національної безпеки з дотриманням прав людини. Модернізація законодавства про телемедицину та персональні дані є запорукою того, що цифрова медицина залишатиметься інструментом підтримки гідності та інтересів пацієнта навіть у найскладніші часи.

## **Список використаних джерел:**

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/#Text>](<https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12%23Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування телемедицини : Закон України від 9.08.2023 р. № 3301-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 89. Ст. 336. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3301-20/#Text>](<https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3301-20%23Text>

3. Про захист персональних даних : Закон України від 1.06.2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/#Text>](<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

4. Про внесення змін до Порядку функціонування електронної системи охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 черв. 2024 р. № 756. *Офіційний вісник України*. 2024. № 63. Ст. 3824. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2024-%D0%BF%23Text>](<https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2024-%25D0%25BF%23Text>

5. Шаталова Л. М., Кулага Є. В. Цифровізація послуг у сфері захисту прав пацієнтів: сучасний стан та перспективи розвитку законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 619–624. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/80-ch-1>

6. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*. 2016. L 119. P. 1–88. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>

7. Регламент (ЄС) 2025/327 Європейського Парламенту та Ради від 11 лютого 2025 року про Європейський простір медичних даних та внесення змін до Директиви 2011/24/ЄС і Регламентів (ЄС) 2024/2847 та (ЄС) 2016/679. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L\\_202500327&qid=1741704307107](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202500327&qid=1741704307107)

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. № 984\_011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29>

9. Global Strategy on Digital Health 2020-2025. Geneva: World Health Organization, 2021. 53 p. URL: <https://iris.who.int/items/bd23c952-ac42-4c82-b05d-d86e3228fe5a>

*Зимненко Євгеній Віталійович*

*аспірант Науково-дослідний інститут приватного права і*

*підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака*

*Національної академії правових наук України*

<https://orcid.org/0009-0003-7012-7920>

## **ПРИВАТНИЙ ПРОДАЖ МАЙНА В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Результативність ліквідаційної процедури у справі про банкрутство безпосередньо обумовлена ефективністю реалізації активів боржника. Оскільки саме на етапі продажу майна відбувається його конвертація у грошові кошти, необхідні для розрахунків із кредиторами, правове врегулювання цього механізму набуває критичного значення для досягнення цілей процедури. Хоча конкурсний процес в Україні і формувався за американською моделлю Банкрутства про, що слушно зауважують Р.Б. Поляков та Б.М. Поляков [1, с. 11], але сьогодні в частині продажу майна банкрутів наше законодавство пішло іншим шляхом, залишивши єдиний механізм продажу майна через систему «Прозорро.Продажі». Натомість амереканцька модель демонструє гнучкість наділяючи конкурсного керуючого правом самостійно обрати або приватний продаж, або публічний аукціон.

Саме тому перед нами постало завдання проаналізувати механізм продажу майна в ліквідаційній процедурі США та окреслити можливі напрями вдосконалення української моделі реалізації активів у справах про банкрутство.

Детально аналізуючи положення United States Code, Title 11 Bankruptcy (далі Кодекс про банкрутство США) [2], можна сформулювати логічний висновок, що провідну роль у процесі реалізації майна боржника займає конкурсний керуючий одними із ключових функцій якого на думку Поляков Б.М., є саме пошук майна його оцінка та відповідно реалізація. [3, с. 527]. Ця думка фактично знайшла своє законодавче відображення у §704 Кодексу про

банкрутство США, яким покладено на конкурсного керуючого (trustee) серед іншого обов'язок вжити всіх заходів, що направлені на стягнення та отримання грошових коштів від продажу майна з метою розподілу їх між кредиторами.

Вважаємо за слушне зауважити, що основним інструментом для досягнення цілей які ставляться перед конкурсним керуючим виступає механізм продажу майна, передбачений §363 Кодексу про банкрутство США.

Частина «b» цього параграфу наділяє конкурсного керуючого правом продавати майно поза межами звичайного ведення бізнесу (тобто коли такий продаж прямо не пов'язаний з господарською діяльністю боржника), проте, такий продаж можливий виключно після здійснення належного повідомлення та проведення судового засідання. Але все ж таки відповідно до частини «с» § 363 передбачені певні випадки, коли продаж можливий без здійснення повідомлення та судового розгляду – зокрема, коли дозволено діяльність боржника на стадії ліквідації (за §721), під час реорганізації (§1108), у спрощеній процедурі (§1183-1184) або при продовженні фермерської діяльності (§1203, §1204). Таким чином, §363 виступає універсальним механізмом реалізації майна ліквідаційної маси, який охоплює як продаж активів поза межами звичайного ведення бізнесу, так і операції у звичайному порядку.

Слушно звернути увагу, що найближчим до продажу майна в процедурі банкрутства за законодавством України в американській моделі є саме продаж майна за частиною «b» §363 Кодексу про банкрутство США. Хоча американське законодавство в даному випадку є більш демократичним до порядку продажу майна проте все ж таки ним врегульовані певні процедурні аспекти, що передують продажу майна. Як вже зазначалось вище, реалізація майна за частиною «b» §363 Кодексу про банкрутство США здійснюється за наявності належного повідомлення та проведення судового засідання. Так, у §102 Кодексу про банкрутство США розкритий зміст терміну «після повідомлення та судового засідання» під яким розуміється надання такого повідомлення та такої можливості для проведення судового засідання, які є належними з урахуванням конкретних обставин справи. Для більш детального

розуміння слід звернутись до дослідження Шованек Ф.А. який розкриває суть цих процедурних вимог як можливість що надається кредиторам та будь-яким третім особам, які безпосередньо зацікавлені в долі майна, що продається, переглянути умови пропонуваного конкурсним керуючим продажу та відповідно висунути свої заперечення, якщо вони не згодні з такими умовами. [4, с.498]

Ще більша деталізація процедури повідомлення та судового засідання розкрита у Federal Rules of Bankruptcy Procedure (далі – Федеральні правила процедури банкрутства) [5]. У Федеральних правилах процедури банкрутства №2002 здійснення належного повідомлення поштою кредиторів та заінтересованих третіх осіб здійснюється секретарем суду або особою на яку покладений такий обов'язок судом про пропозицію продажу майна щонайменше за двадцять один день. При цьому саме повідомлення повинно містити загальний опис майна, час і місце публічного продажу або умови приватного продажу, а також час для подання заперечень.

Аналізуючи зазначені положення постає доволі логічне питання, а як саме конкурсний керуючий має обрати спосіб продажу майн? Правилom №6004 Федеральних правил процедури банкрутства, яким визначено дві альтернативи: приватний продаж або публічний аукціон. Проте щоб надати відповідь на поставлене питання доцільно звернутись до Local rules UNITED STATES BANKRUPTCY COURT SOUTHERN DISTRICT OF INDIANA від 01.06.2010 року (далі – Локальні правила суду штату Індіана) за редакцією від 01.12.2025 року [6] як розуміють під приватним продажом - продаж майна конкретній особі на умовах, визначених на момент подання повідомлення до суду, без наявності конкуренції, а аукціон – як продаж з публічних торгів без попередньо визначеного початкового учасника торгів.

Відповідно до судового рішення United States District Court for the Southern District of Florida 10.04.2019 року у справі № No. 9:19-cv. KK-PB Financial LLC v. 160 Royal Palm, LLC, «Обов'язок боржника полягає в максимізації цінності для кредиторів, і ця максимізація включає такі міркування, як остаточність,

стабільність та швидке вирішення процедури банкрутства. Пропозиція LR, хоча й була на 2,5% нижчою за пропозицію ККРВ, забезпечувала таку остаточність та стабільність. На запит Суду під час усних слухань Апелянт не зміг надати жодних інших причин, чому пропозиція ККРВ була найвищою та найкращою пропозицією, окрім нібито додаткової вигоди для майна в розмірі одного мільйона доларів» [7].

Тобто, в американській моделі реалізації майна у справах про банкрутство на відміну від української конкурсний керуючий наділяється правом вільно обирати спосіб реалізації майна боржника і саме на нього покладається обов'язок обрати найкращий варіант продати майно.

Слід зауважити, що в даному випадку приватний продаж може забезпечити швидко цільову реалізацію активів, однак він обмежує можливе збільшення ціни, яке б могло бути досягнене при продажу на відкритому аукціоні в умовах конкуренції. Як зазначають Д.К. Боушер та Г.Дж. Квісторф, «приватні продажі більше залежать від фактів, ніж публічні аукціони, і боржник повинен продемонструвати суду з питань банкрутства, що приватний продаж відповідає правилу належного ділового судження» [8, с. 20].

На противагу приватному продажу, аукціон спрямований на формування конкурентного середовища серед покупців, що має на меті максимізацію кінцевої ціни реалізації активу та досягнення найкращого економічного результату для кредиторів. Ключова відмінність реалізації майна через аукціон полягає в тому, що такий продаж здійснюється не безпосередньо конкурсним керуючим, а за участі спеціалізованого суб'єкта — аукціоніста.

Враховуючи зазначене, ми можемо сформулювати висновок, що американська модель реалізації майна боржника в процедурі банкрутства характеризується двома ключовими особливостями: по-перше, законодавство передбачає альтернативні способи продажу – приватний продаж та публічний аукціон, що надає конкурсному керуючому необхідну гнучкість; по-друге, незалежно від обраного способу, обов'язковими залишаються умови публічності (належне повідомлення кредиторів) та судового нагляду, які

виступають запобіжниками зловживань. Для України цей досвід є безсумнівно корисним, оскільки вітчизняна модель з її виключно аукціонним способом продажу через систему «Прозорро.Продажі» позбавлена гнучкості при реалізації неліквідних або специфічних активів. Запровадження можливості приватних продажів (з одночасним посиленням судового контролю та обов'язком арбітражного керуючого детально обґрунтовувати доцільність такого способу) дозволило б підвищити ефективність ліквідаційних процедур та рівень задоволення вимог кредиторів в Україні [9].

### **Список використаних джерел**

1. Поляков Р.Б., Поляков Б.М. Актуальні проблеми захисту майнових прав та інтересів кредиторів у процедурі банкрутства (неспроможності) в Україні та деяких країнах Європи: монографія / за редакцією Б. М. Полякова. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 252 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1200?show=full>
2. U.S. Code: Title 11 — BANKRUPTCY. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>
3. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Б.М. Поляков. - К : Ін Юре, 2011 - 560 с.
4. Schovanec P. A. Bankruptcy: The Sale of Property under Section 363: The Validity of Sales Conducted without Proper Notice. Oklahoma Law Review Volume 46 Number 3 1993. P. 489-529. URL: <https://digitalcommons.law.ou.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1787&context=olr>.
5. Federal Rules of Bankruptcy Procedure Effective August 1, 1983, as amended to Dec. 1, 2025. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/frbp>
6. Local Rules of the United States Bankruptcy Court for the Southern District of Indiana. Effective June 1, 2010, as amended through December 1, 2025. 83 p. URL: <https://www.insb.uscourts.gov/sites/insb/files/Local-Rules.pdf>

7. Order Affirming Bankruptcy Court's Orders in KK-PB Financial, LLC v. 160 Royal Palm, LLC (In re 160 Royal Palm, LLC), United States District Court for the Southern District of Florida, Case No. 9:19-cv. 10 April, 2019. P. 15. URL: [https://bankruptcy-realestate-insights.com/wp-content/uploads/2019/08/160-royal-palm-uscourts-flsd-9\\_19-cv-80351-0.pdf](https://bankruptcy-realestate-insights.com/wp-content/uploads/2019/08/160-royal-palm-uscourts-flsd-9_19-cv-80351-0.pdf).

8. Bowsher D.K., Quistorff G. J. I Can Use § 363 for That?! American Bankruptcy Institute Journal; Alexandria Vol. 42, Iss. 6, (Jun 2023). P. 20-21. URL: <https://www.proquest.com/openview/c3ba399694c0e3fe64c63015da1fc452/1?pq-origsite=gscholar&cbl=33486>.

9. Зимненко Є.В. Реалізація майна у справах про банкрутство за законодавством США приватний продаж, аукціон та правило ділового судження. «Наука і техніка сьогодні» вип. № 4(58) 2026.

*Остапенко Дмитро Миколайович*

*аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка*

*Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України*

## **КОНЦЕПЦІЇ GOOD LEAVER ТА BAD LEAVER У ВЕСТИНГОВИХ ПРОГРАМАХ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Припинення відносин між інноваційним підприємством та бенефіціаром вестингового опціону є потенційно конфліктогенною стадією вестингового циклу, на якій концентруються ключові правові ризики обох сторін. Міжнародна практика венчурного інвестування виробила усталений інструментарій розподілу таких ризиків – концепції Good Leaver («добросовісний вихід») та Bad Leaver («недобросовісний вихід»), що визначають обсяг прав бенефіціара на частку залежно від підстав та обставин припинення його відносин із Товариством<sup>31</sup>. Законодавство України жодної з цих концепцій прямо не закріплює. Водночас запровадження правового режиму Дія Сіті Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 № 1667-IX<sup>32</sup> (далі – Закон № 1667-IX) створило часткову нормативну основу для їх імплементації – однак без визначення критеріїв класифікації підстав виходу, механізму оцінки частки та мінімальних гарантій для бенефіціара, що суттєво обмежує ефективність правозастосування відповідних норм.

Концепції Good Leaver та Bad Leaver не є самостійними правовими інститутами – це договірні механізми диференціації правових наслідків припинення вестингових відносин залежно від поведінки та волі бенефіціара. У

---

<sup>31</sup> Wynant, L., Manigart, S., & Collewaert, V. (2023). How private equity-backed buyout contracts shape corporate governance. *Venture Capital*, 25(2), 135–160. URL: <https://doi.org/10.1080/13691066.2022.2109224>

<sup>32</sup> Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20>

своїй структурі кожна з концепцій містить три юридично значущі елементи: *по-перше*, перелік підстав, що відносять бенефіціара до відповідної категорії; *по-друге*, правові наслідки для вже набутих прав на частку («завестованої» частини); *по-третє*, правові наслідки для прав, строк набуття яких ще не настав («незавестованої» частини)<sup>33</sup>.

За загальним правилом міжнародної практики, Good Leaver зберігає права на вже завестовану частку або отримує її грошовий еквівалент за ринковою вартістю. Незавестована частина, як правило, анулюється або викуповується Товариством за номінальною ціною. Bad Leaver натомість втрачає права на незавестовану частину повністю, а щодо завестованої – може бути зобов'язаний продати її Товариству за заздалегідь погодженою, як правило заниженою, ціною – а у виняткових випадках, прямо передбачених договором, може бути позбавлений права і на завестовану частину.

Принципово важливо, що в обох випадках йдеться не про санкцію у традиційному розумінні, а про заздалегідь погоджений розподіл ризиків, що є сутнісною ознакою цих конструкцій з точки зору їх правової кваліфікації. Саме ця ознака визначає місце GL/BL у системі господарських договорів та їх нормативну основу в режимі Дія Сіті. Аналіз положень Закону № 1667-IX дозволяє встановити, що GL/BL не реалізуються через єдину норму, а конструюються із сукупності взаємопов'язаних інструментів: правочину з відкладальною або скасувальною умовою щодо частки (ст. 30), механізму компенсації за порушення запевнень (ч. 2 ст. 32), компенсації витрат при виході без вини бенефіціара (ч. 3 ст. 32), а в окремих випадках – договору позики з альтернативним зобов'язанням (ст. 29). При цьому BL-механізм спирається переважно на скасувальну умову у поєднанні з відповідальністю за порушення запевнень, тоді як GL-механізм реалізується через відкладальну умову або альтернативне грошове зобов'язання.

---

<sup>33</sup> Giudici, P., Agstner, P., & Capizzi, A. The Corporate Design of Investments in Startups: A European Experience. European Business Organization Law Review (2022) 23:787–820. URL: <https://doi.org/10.1007/s40804-022-00265-z>

Принципово важливу роль у цій конструкції відіграє стаття 25 Закону № 1667-IX, яка відмежовує компенсацію за BL-умовами від інституту неустойки та штрафних санкцій, убезпечуючи договірну домовленість сторін від судового перегляду в порядку ст. 551 ЦК України (хоча й не виключає його повністю у виняткових випадках, передбачених ч. 4 ст. 25 Закону № 1667-IX).

Незважаючи на наявність описаного нормативного інструментарію, режим Дія Сіті не забезпечує повноцінної правової основи для імплементації концепцій GL/BL. Можна виділити три системні прогалини, що обмежують ефективність відповідного механізму на практиці.

*По-перше*, Закон № 1667-IX не встановлює жодних критеріїв розмежування підстав виходу бенефіціара на «добросовісні» та «недобросовісні». Класифікація повністю віддана на розсуд сторін, що на перший погляд відповідає принципу свободи договору. Однак на практиці це означає, що умови вестингового договору на етапі, коли бенефіціар ще не набув жодних прав і має обмежену переговорну позицію, формулює економічно сильніша сторона – Товариство або його засновники. За відсутності законодавчо визначених мінімальних стандартів це створює широкий простір для включення до договору умов, за яких будь-який вихід бенефіціара фактично кваліфікується як Bad Leaver, незалежно від реальних обставин.

*По-друге*, ані ст. 30, ані будь-яка інша норма Закону № 1667-IX не визначає порядку оцінки частки при реалізації BL-умов. Питання про те, за якою вартістю товариство викупує частку у BL-бенефіціара (номінальною, балансовою чи ринковою) повністю залишається на договірному врегулюванні. На практиці це означає ризик нав'язування бенефіціару завідомо невитідної ціни викупу, оскільки на момент виходу він, як правило, вже не має важелів впливу на умови договору. При цьому Закон № 1667-IX не містить жодного відсилання до стандартів незалежної оцінки майна, передбачених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність

в Україні»<sup>34</sup>, що ставить під питання можливість застосування об'єктивного критерію вартості частки у судовому спорі.

*По-третє*, і це найбільш системна прогалина, дія описаного механізму обмежена виключно резидентами Дія Сіті. Для інноваційних підприємств, що функціонують у формі звичайного ТОВ поза цим режимом, жодної спеціальної нормативної основи для GL/BL не існує. Хоча положення ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»<sup>35</sup> дозволили включати до кола суб'єктів корпоративного договору не лише учасників Товариства, але й третіх осіб<sup>36</sup>, спеціальна норма частини 3 цієї статті, покликана врегулювати умови купівлі-продажу частки у корпоративному договорі, обмежує суб'єктний склад цих правовідносин виключно учасниками Товариства. Бенефіціар вестингового опціону, який ще не набув частки, учасником такого Товариства не є, а отже, залишається поза будь-яким спеціальним захистом.

Виявлені прогалини породжують конкретні правові ризики для всіх учасників вестингових правовідносин. Для бенефіціара найбільш критичним є ризик, що впливає з відсутності законодавчо визначених критеріїв класифікації підстав виходу: добросовісне припинення відносин (зокрема, звільнення за скороченням або вихід за станом здоров'я) може бути договірно кваліфіковане як Bad Leaver, позбавляючи бенефіціара права на належну компенсацію за вже завестовану частку. Особливо показовою є ситуація розірвання гіг-контракту з ініціативи товариства: ця подія є юридично нейтральною за своєю природою і може відповідати як GL-, так і BL-сценарію залежно від реальних обставин, однак за відсутності законодавчих стандартів її

---

<sup>34</sup> Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>

<sup>35</sup> Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

<sup>36</sup> Резнікова В. В., Дорошенко Л. М. Корпоративний договір як ефективний правовий засіб у механізмі корпоративного управління, його сутність і правова природа. Право України. 2022. Вип. №. 4. С. 13-28.

кваліфікація повністю визначається договором, складеним сильнішою стороною.

Така конструкція формально відповідає принципу свободи договору, однак по суті є інструментом зловживання переговорною перевагою. Відсутність об'єктивної методології оцінки частки створює ризики для обох сторін, хоча й різного характеру. Для бенефіціара – це ризик отримання компенсації за штучно заниженою вартістю, визначеною Товариством в односторонньому порядку на етапі укладення договору. Для Товариства та його засновників – це ризик судової тяганини, ініційованої бенефіціаром, який не погоджується із запропонованою оцінкою. Парадоксально, але саме відсутність чіткого критерію вартості, що мала б захищати договірну свободу сторін, на практиці генерує правову невизначеність для обох.

Нарешті, суб'єктна обмеженість режиму Дія Сіті створює ризик системного характеру: переважна більшість українських інноваційних підприємств, що функціонують у формі звичайного ТОВ поза цим режимом, позбавлена будь-якої спеціальної нормативної основи для імплементації GL/BL-механізму. Це означає, що для типової (а не виняткової) ситуації на ринку стартапів правова визначеність у питаннях виходу бенефіціара залишається недосяжною в межах чинного законодавства.

З урахуванням виявлених прогалин вважаємо за доцільне запропонувати такі зміни до чинного законодавства. *По-перше*, доповнити Закон № 1667-IX оціночним принципом розмежування GL/BL-підстав через критерій «доброзвичайної поведінки» бенефіціара як орієнтир для судового тлумачення договірних умов. Такий підхід відповідає природі диспозитивного регулювання у приватноправовій сфері та узгоджується з принципом добросовісності, закріпленим у п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України, який у доктрині визначається як норма нормальної поведінки учасника правовідносин, що презюмується у цивільному

обороті<sup>37</sup>. Запровадження спеціалізованого оціночного стандарту для вестингових відносин є конкретизацією цього принципу на рівні галузевого закону і водночас відповідає загальноєвропейській тенденції закріплення good faith / Treu und Glauben як регулятора договірних відносин між сторонами з нерівною переговорною позицією.

*По-друге*, закріпити у Законі № 1667-IX обов'язковість визначення вартості частки при реалізації BL-умов на підставі незалежної оцінки за ринковою вартістю із заборonoю договірною обмеження права бенефіціара на проведення такої оцінки. Конкретна методологія оцінки має бути визначена на рівні підзаконного акта Кабінету Міністрів України із урахуванням специфіки інноваційних підприємств на ранніх стадіях розвитку, для яких традиційні методи оцінки на основі показників прибутковості є непридатними.

*По-третьє*, доповнити частину третю статті 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» нормою, що дозволяє корпоративному договору встановлювати умови та наслідки припинення вестингових зобов'язань щодо третіх осіб, які ще не набули статусу учасника товариства. Це мінімальна, але системно значуща зміна, що поширить GL/BL-логіку на переважну більшість українських інноваційних підприємств, які функціонують поза режимом Дія Сіті.

---

<sup>37</sup> Спасибо-Фатєєва І. В. Доктрина добросовісності набувача суб'єктивних цивільних прав. Добросовісність: доктрина & судова практика : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 369 с. С. 209-227.

*Рудик Данило Артемович,  
аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і  
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака  
Національної академії правових наук України*

## **ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕПРЯМОЇ РЕКЛАМИ АЗАРТНИХ ІГОР: НОВЕЛИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

Проблема регулювання діяльності із організації та проведення азартних ігор залишається серйозним соціальним, правовим та економічним викликом в Україні. Важливим аспектом правового регулювання азартних ігор є регулювання реклами азартних ігор. Особливої актуальності та соціальної значущості набуло питання регулювання азартних ігор в 2024 році у зв'язку із висвітленням проблеми ігрової залежності (лудоманії) серед військовослужбовців в електронній петиції «Обмеження роботи онлайн казино» від 29 березня 2024 року.<sup>38</sup> Як наслідок, для боротьби із ігровою залежністю та зменшенню негативних наслідків азартних ігор в 2024-2025 роках державними органами України було ухвалено низку нормативно-правових актів, які вносили зміни у наявне правове регулювання діяльності із організації та проведення азартних ігор, в тому числі щодо реклами азартних ігор. Зокрема, 20 квітня 2024 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет»<sup>39</sup>, на виконання якого була ухвалена Постанова Кабінету Міністрів

---

<sup>38</sup> Електронна петиція № 22/223008-еп «Обмеження роботи онлайн казино» від 29.03.2024. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/223008>

<sup>39</sup> Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року, введено в дію Указом Президента України від 20 квітня 2024 року № 234/2024. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-24>

України від 17 травня 2024 р. № 566 «Деякі питання протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет» (далі – «**Постанова №566**»)<sup>40</sup>, якою було повністю заборонено рекламу азартних ігор. Після тривалих обговорень 4 грудня 2024 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) та вдосконалення державного регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей» № 4116-IX (далі – «**Закон №4116**»)<sup>41</sup>, який набрав чинності 1 квітня 2025 року та запровадив комплексні зміни, зокрема в регулюванні реклами азартних ігор.

Метою даного дослідження є аналіз правового регулювання спонсорства як форми непрямой реклами азартних ігор та проблем його правозастосування.

Основним законодавчим актом, який регулює рекламу азартних ігор є Закон України «Про рекламу» від 03 липня 1996 року №270/96-ВР (надалі – «**Закон про рекламу**»)<sup>42</sup>. Важливо відрізнити рекламну інформації від будь-якої іншої інформації. Відповідно до Закону про рекламу, реклама є інформацією про особу, ідею та/або товар, розповсюджена за грошову чи іншу винагороду або з метою самореклами в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена, щоб сформувати або підтримати у прямий (пряма реклама, телепродаж) або непрямий (спонсорство, розміщення товару (проакт-плейсмент) спосіб обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких

---

<sup>40</sup> Деякі питання протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 566. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/566-2024-%D0%BF#n13>

<sup>41</sup> Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) та вдосконалення державного регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей: Закон України від 04.12.2024 №4116-IX. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4116-20>

<sup>42</sup> Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 №270/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

особи, ідеї та/або товару.<sup>43</sup> Таким чином є дві ознаки, які відрізняють рекламу від будь-якої іншої інформації: 1) реклама розповсюджується за винагороду або з метою самореклами, 2) реклама призначена сформувати або підтримати обізнаність та інтерес споживачів реклами щодо особи, ідеї та/або товару, що рекламується.

Варто зазначити, що реклама азартних ігор включає як безпосередньо рекламу азартних ігор, так і рекламу торговельних марок, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими провадиться діяльність з організації та проведення азартних ігор, а також інших позначень, під якими проводяться азартні ігри.<sup>44</sup> Відповідно реклама азартних ігор призначена для формування та підтримки як обізнаності та інтересу споживачів до участі в азартних іграх, так і обізнаності щодо торговельних марок та інших позначень, під якими проводяться азартні ігри.

Із законодавчого визначення поняття реклами можна виділити два основних види реклами, залежно від способу формування або підтримання обізнаності та інтересу споживачів реклами щодо особи, ідеї та/або товару, що рекламується. До першого виду належить пряма реклама (рекламні ролики) та телепродаж, а до другого – непряма реклама, що включає спонсорство та розміщення товару (продакт-плейсмент).

Щодо спонсорства як непрямой реклами азартних ігор, то під спонсорством розуміють добровільну матеріальну, фінансову, організаційну та іншу підтримку фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації виключно власного імені, найменування, комерційного (фірмового) найменування, найменування товару, торговельної марки, яка знаходиться у власності таких осіб або правомірно ними використовується.<sup>45</sup> Основними відмінностями спонсорства від прямої реклами (рекламних роликів) є, по-перше, мета, яка у спонсорстві полягає виключно у популяризації

---

<sup>43</sup> Пункт 15 частини першої статті 1 Закону про рекламу

<sup>44</sup> Частина перша статті 22-1 Закону про рекламу

<sup>45</sup> Пункт 25 частини першої статті 1 Закону про рекламу

власного імені, найменування, комерційного (фірмового) найменування, найменування товару, торговельної марки спонсора. Друга відмінність спонсорства від прямої реклами – це обмеження обсягу інформації, яка може зазначатися у спонсорських матеріалах. А саме, спонсорські матеріали можуть містити лише ім'я та найменування спонсора, комерційне (фірмове) найменування спонсора, найменування товару та/або торговельної марки, яка виступає спонсором.<sup>46</sup>

До прийняття Постанови №466, спонсорство як непрямая реклама азартних ігор дозволялося з деякими виключеннями. Зокрема, у редакції до Закону №4116 дозволяло таке спонсорство та при цьому встановлювала вичерпний перелік випадків, в яких заборонялося таке спонсорство з використанням торговельних марок, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими провадиться діяльність з організації та проведення азартних ігор. З прийняттям Закону №4116 спонсорство як різновид реклами азартних ігор був за загальним правилом заборонений.<sup>47</sup> З набранням чинності Закону №4116 дана частина була викладена в новій редакції, в якій було закріплено лише вичерпний перелік випадків, в яких таке спонсорство дозволяється. А саме, дозволяється спонсорство в сфері фізичної культури і спорту (крім дитячого та дитячо-юнацького спорту) – спонсорство команд, спортсменів, спортивних заходів та спортивних змагань, та їх трансляцій.<sup>48</sup> Таким чином, Закон №4116 змінив метод правового регулювання спонсорства як реклами азартних ігор із диспозитивного (дозволено все, що прямо не заборонено) на імперативний метод (заборонено все, що прямо не дозволено).

Окремої уваги заслуговує питання щодо того, чи поширюються загальні вимоги до реклами азартних ігор, передбачені в частині першій статті 22-1 Закону про рекламу, виключно на пряму рекламу, чи також і на непрямую рекламу. В редакції до 1 квітня 2025 року частина перша статті 22-1 Закону про

---

<sup>46</sup> Частина перша статті 5 Закону про рекламу

<sup>47</sup> Абзац перший частини четвертої статті 22-1 Закону про рекламу

<sup>48</sup> Абзац другий-шостий частини четвертої статті 22-1 Закону про рекламу

рекламу встановлювала вичерпний перелік випадків, в яких забороняється реклама азартних ігор. Наприклад, до 1 квітня 2025 року реклама азартних ігор заборонялася на телеканалах та радіо в денний час з 6 години до 23 години.<sup>49</sup> При цьому, було відкритим питання, чи поширюється дана норма на спонсорство з використанням торговельних марок, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими провадиться діяльність з організації та проведення азартних ігор.

В лютому 2026 року Верховний Суд сформував правову позицію щодо поширення частини першої статті 22-1 Закону про рекламу на будь-яку рекламу азартних ігор, в тому числі непряму рекламу (спонсорство). Так, у постанові від 11 лютого 2026 року у справі 320/33758/24 Верховний Суд прямо зазначив, що частина перша статті 22-1 Закону про рекламу встановлює пряму заборону реклами азартних ігор, а також торговельних марок, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими провадиться діяльність з організації та проведення азартних ігор, засобами зовнішньої реклами, без розмежування залежно від того, чи є така реклама прямою або непрямою.<sup>50</sup> В даній справі організатор азартних ігор виступав спонсором радіопередачі, рекламу якої було розміщено на фасадах будинків засобами зовнішньої реклами. Верховний Суд підтвердив позицію щодо порушення законодавства про рекламу азартних ігор та відхилив аргументи радіокомпанії про незастосування заборони зовнішньої реклами до непрямої реклами у вигляді спонсорства. Відповідно до вищенаведеної позиції Верховного Суду, рекламодавці та розповсюджувачі реклами азартних ігор у вигляді спонсорства зобов'язані дотримуватися не лише положень частини четвертої статті 22-1 Закону про рекламу, але й також частини першої статті 22-1 Закону про рекламу, в якій йде мова про рекламу азартних ігор в цілому.

---

<sup>49</sup> Абзац другий частини першої статті 22-1 Закону про рекламу

<sup>50</sup> Постанова Верховного Суду від 11 лютого 2026 року у справі № 320/33758/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134000698>

Варто зазначити, що обставини справи та правопорушення відбулися під час дії попередньої редакції Закону про рекламу до змін, внесених Законом №4116. В редакції Закону №4116 частина перша статті 22-1 Закону про рекламу забороняє будь-яку рекламу азартних ігор, окрім прямо передбачених випадків. Варто зазначити, що в багатьох випадках формулювання були дзеркально відображені, в тому числі, наприклад, щодо заборони реклами азартних ігор на телеканалах та радіо в денний час. А саме, Закон №4116, який діє з 1 квітня 2025 року, прямо дозволяє рекламу азартних ігор в лінійних аудіовізуальних та аудіальних медіа лише з 23 години до 6 години. Тобто, фактично щодо реклами азартних ігор в лінійних аудіовізуальних та аудіальних медіа нічого не змінилося, оскільки проте змінився загальний підхід до регулювання.

Проте, враховуючи подібність формулювання частини першої статті 22-1 Закону до та після 1 квітня 2025 року, доцільно припустити, що підхід Верховного Суду, викладений у справі 320/33758/24, застосовуватиметься також і поточної редакції Закону про рекламу, яка діє з 1 квітня 2025 року в редакції Закону №4116. Як наслідок, доцільно вважати, що будь-яке спонсорство як непряма реклама азартних ігор (навіть те, що прямо дозволене частиною четвертою статті 22-1 Закону про рекламу) дозволяється в лінійних аудіовізуальних та аудіальних медіа лише з 23 години до 6 години.

Підсумовуючи, не можна применшувати соціальну небезпеку азартних ігор та потенційні негативні наслідки поширення азартних ігор. Проте питання використання спонсорства потребує доопрацювання, в тому числі на думку Уповноваженого органу у сфері азартних ігор, Державного агентства «Плейсіті», яке в квітні 2026 року виступило за розширення поточного регулювання спортивного спонсорства.<sup>51</sup> Враховуючи практику правозастосування та поточне регулювання, використання спонсорства в сфері

---

<sup>51</sup> Голова PlayCity виступив за розширення легального спортивного спонсорства (10 квітня 2026). Інтернет видання Tribuna.com. URL: <https://ua.tribuna.com/uk/betting/1000000334325-holova-playcity-vystupyv-za-rozshyrennya-lehalnoho-sport>

спорту є досить обмеженим і навіть більш суворим ніж пряма реклама азартних ігор. Вважаємо, що використання спонсорства має бути чітко визначеним та прозорим, передусім для фізичних та юридичних осіб у сфері фізичної культури та спорту (спортсмени, спортивні команди, організатори спортивних заходів та змагань, а також медіа, які транслюють спортивні події), яким Законом про рекламу надано можливість отримувати спонсорську підтримку від організаторів азартних ігор.

*Тимчук Віталій Олександрович,  
аспірант Науково-дослідного інституту приватного права і  
підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака  
Національної академії правових наук України*

## **САМОРЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РЕКЛАМИ: АВСТРІЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**

Україна активно продовжує здійснювати імплементацію положень законодавства Європейського Союзу у сфері реклами у національне законодавство, це своєю чергою супроводжується інтенсивною реорганізацією внутрішнього рекламного ринку і зумовлює необхідність розроблення його нової моделі, яка передбачатиме також застосування механізму саморегулювання, у тому числі розвитку організацій саморегулювання у сфері реклами.

Не зважаючи на вже встановлений законодавством України порядок, способи захисту прав споживачів та прав суб'єктів господарювання від поширення на них неправомірної реклами, не менш важливим серед пріоритетних напрямів модернізації господарського законодавства є законодавче окреслення добровільного контролю органами саморегулювання в сфері реклами.

Саме саморегулівні організації на сьогодні можуть відігравати важливу роль не тільки у контролі в сфері використання реклами, а й в поштовху учасників українського рекламного ринку до використання нових рекламних інструментів у власній господарській діяльності так, як це роблять в європейських країнах, зокрема в Австрії.

У законі України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР (далі – Закон № 270/96-ВР) [1] визначено, що держава відповідно до розділу VII Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX (далі – Закон № 2849-IX) [2] заохочує спільне регулювання та сприяє розвитку

саморегулювання у сфері реклами, у тому числі щодо визначення вимог до реклами, шляхом прийняття кодексів (правил) створення та розповсюдження реклами, зокрема: шляхом спільного регулювання та шляхом саморегулювання (ч. 1 ст. 3<sup>-1</sup> Закону № 270/96-ВР).

Також Закон № 270/96-ВР надає виробникам товарів, особам, які здійснюють їх реалізацію, виробникам реклами, рекламодавцям та розповсюджувачам реклами, які не є суб'єктами у сфері медіа, у порядку саморегулювання, тобто на принципах добровільності, самоврядності та невторчання держави, право шляхом прийняття відповідних кодексів (правил) визначати вимоги до виробництва та розповсюдження реклами.

При цьому встановлені вищезазначеними учасниками рекламного ринку вимоги не можуть суперечити чинному законодавству і повинні відповідати встановленим Законом № 270/96-ВР чотирьом критеріям, зокрема:

- 1) враховувати найкращі практики застосування законодавства;
- 2) бути загальноприйнятими основними заінтересованими сторонами, а саме виробниками відповідних товарів, особами, які здійснюють їх реалізацію, рекламодавцями та розповсюджувачами реклами;
- 3) чітко та однозначно визначати цілі, для досягнення яких вони запроваджуються, та забезпечувати можливість здійснення регулярного, прозорого і незалежного моніторингу та оцінювання рівня досягнення поставлених цілей;
- 4) передбачати ефективні та пропорційні заходи реагування органами саморегулювання (ч. 2 ст. 3<sup>-1</sup> Закону № 270/96-ВР).

Таким чином, Закон № 270/96-ВР визначено підґрунтя для саморегулювання рекламного ринку, а Україна продовжує здійснювати імплементацію положень законодавства Європейського Союзу у сфері реклами у національне законодавство.

І поки в Україні тільки зароджуються саморегулювання у сфері реклами, в європейських країнах, таких як Австрія, саморегулювання рекламного ринку вже сформовано та активно доводить свою ефективність.

Аналізуючи досвід Австрії в сфері саморегулювання рекламного ринку, слід зазначити, що в республіці сформована та діє відповідна Асоціація саморегулювання рекламної індустрії (далі – Австрійська Асоціація рекламної індустрії) [3], яка створена з метою саморегулювання, надання допомоги учасникам рекламному ринку, представництво таких учасників у зносинах з державою, досудового врегулювання спорів між її учасниками.

По суті, Австрійська Асоціація рекламної індустрії є об'єднанням різних представників рекламної індустрії, яка має чітку та досить широку структуру, а також власні профільні Кодекси етики рекламної індустрії [4].

Австрійська Асоціація рекламної індустрії, серед інших основних завдань, здійснює й розгляд скарг від споживачів та учасників рекламної індустрії, щодо порушень на рекламному ринку республіки для чого створено відповідну Раду з реклами. Рада з реклами не розглядає скарги в сфері реклами, які стосуються політичної реклами і некомерційної реклами, реклами щодо недобросовісної конкуренції. Рішення Ради з реклами за результатом розгляду скарги бувають трьох типів: про встановлення відсутності підстав для втручання; про необхідність врахування скарги під час створення реклами в майбутньому; рішення про негайне припинення неправомірної реклами, що порушує Кодекси етики рекламної індустрії.

Таким чином, на прикладі Австрійського досвіду саморегулювання рекламного ринку, можна стверджувати що саме саморегулювні організації на сьогодні можуть відігравати важливу роль у контролі в сфері використання реклами. Такі саморегулювні організації можуть встановлювати певні стандарти і правила, які регулюють діяльність рекламодавців, забезпечують чесність і прозорість поширення реклами в індустрії.

Органи саморегулювання у сфері реклами можуть ефективно здійснювати моніторинг рекламної діяльності та швидко реагувати на порушення в сфері використання реклами. Зокрема, на рівні таких організацій є змога встановлювати й визначати механізми розгляду скарг у сфері рекламної індустрії.

Але слід зазначити, що саморегулювання у сфері реклами не може розглядатися як альтернатива зовнішнього (насамперед, державного) контролю. Воно забезпечується добровільним дотриманням професійної етики усіма учасниками рекламного ринку в питаннях, що не регулюються законодавством України [5].

Саморегулювання у сфері реклами, як показує австрійський досвід, є важливим інструментом забезпечення етичності та прозорості рекламної діяльності. Саморегулівні організації здатні оперативно реагувати на порушення та встановлювати професійні стандарти для учасників ринку у випадку детальної регламентації їх діяльності. Таким чином, мова йде про саморегулювання як додаткове до державного регулювання у сфері реклами. Отже, найбільш ефективною є модель поєднання державного регулювання та саморегулювання як взаємодоповнюючих механізмів.

Досвід саморегулювання реклами у Австрії є цінним для України тим, що демонструє ефективну модель поєднання саморегулювання та державного контролю, яка сприяє підвищенню стандартів рекламної діяльності, оперативному реагуванню на порушення та формуванню довіри споживачів до реклами. При запровадженні саморегулювання реклами в Україні важливою є розробка чітких правил такого саморегулювання та дієвих механізмів їх реалізації.

### **Список використаних джерел:**

1. Закон України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.04.2026).
2. Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 23.04.2026).
3. Österreichischer Werbewirrat. URL: <https://www.werberat.at/> (дата звернення: 23.04.2026).

4. Ethik-Kodex der Österreichischen Werbewirtschaft. URL: <https://www.werberat.at/anh%C3%A4nge-zum-ethik-kodex> (дата звернення: 23.04.2026).

5. Стандарти недискримінаційної реклами за ознакою статі: українська практика та міжнародний досвід: монографія / І. Лирик, Л. Магдюк, М. Лирик, О. Грей, О. Давліканова, О. Сулова, Є. Ромат, С. Лерке, Т. Примак, за заг. ред. к.ен., доц. Лирик І.В. – К.: ТОВ «Видавничий Будинок «Аванпост-прим», 2011 - 88 с. URL: <https://vrk.org.ua/docs/98489d68257c1ec66b6eeea763225079.pdf>.

*Бакалінська Ольга Олегівна,  
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту  
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака  
Національної академії правових наук України,  
доктор юридичних наук, професор*

## **СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АКТІВ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС**

Одним із стратегічних напрямів реформування правової системи України є оновлення та модернізація господарського законодавства України і його фундаментального джерела – Господарського кодексу України. В цьому році Господарський кодекс України святкує своє двадцятиріччя. З самого початку, прийняття Цивільного і Господарського кодексів України було свого роду компромісом, який дозволив реалізувати складні наукові концепції та теорії з абсолютно зрозумілим прагненням до справедливості та правової визначеності, сформованим, як в доктрині, так і серед правничої спільноти. Про причини, особливості та проблеми правової регламентації господарських відносин і сьогодні можуть розповісти розробники Господарського кодексу та дослідники. В своєму дослідженні ми хотіли би зупинитися на аналізі сучасної національної стратегії модернізації господарського законодавства та необхідності врахування європейських та євроатлантичних прагнень України при формуванні сучасної моделі уніфікації та систематизації норм господарського законодавства.

Перш за все маємо зазначити, що ми розглядаємо дуалізм регулювання господарських відносин нормами Цивільного і Господарського кодексу України, як одну із переваг та позитивів у розвитку господарських відносин, яка дозволяє суб'єктам господарювання, усвідомлюючи свої потреби та обов'язки обрати ефективну модель побудови відносин та отримати прогнозований відповідний результат. На нашу думку, відмова від дуальної

системи врегулювання господарських відносин або перехід на моністичну модель може завдати шкоди, як наявним господарським правовідносинам, так і сформованим, але спрямованим на майбутнє. Цивільним кодексом не можуть бути врегульовані господарські правовідносини. Варто погодитися з О. П. Подцерковним, який зазначає: «Навіть у тих країнах світу, де традиційно підприємницьке (господарське) право залишається некодифікованим, ці прояви знаходять дедалі більше відображення у спеціальному законодавстві. Наприклад, хоча в Італії, Швейцарії, Нідерландах і деяких інших країнах окремі комерційні (підприємницькі) кодекси відсутні або скасовані, але основна частина законодавчого регулювання підприємницьких відносин виведена за рамки цивільних кодексів. Для цих випадків також важливо пам'ятати, що система права не обов'язково збігається із системою законодавства. А тому цілком можливі випадки, коли окремі підприємницькі (господарські) норми закріплюються в цивільному кодексі. Хоча при такій системі законодавства слабшає узгодження між приватноправовим (горизонтальним) і публічно-правовим (вертикальним) регулюванням економічних відносин.»<sup>52</sup>

Відзначимо, що наявність спеціального кодифікованого акту в сфері господарських правовідносин є певною основою і базою для євроінтеграційного просування України і гарантією усвідомлення відповідальності, та підтвердженням, сформованих відносин взаємодії та взаємовідповідальної між державою, підприємцями та суспільством. Саме тому, будь-які розмови про скасування чи нівелювання положень Господарського кодексу, на наш погляд, є неефективними, а в окремих випадках згубними. Оскільки, *скасування Господарського кодексу не лише не вирішить наявних проблем, а й породить нові – і щодо реалізації прав власників*

---

<sup>52</sup> Подцерковний О. П. Від торгового права до господарського: періодизація галузевого розвитку. URL: Актуальні проблеми держави і права. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14798/2009%20%20%D0%92%1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.05.2024).

*державного та комунального майна, і щодо економічної конкуренції, а також умов та гарантій прав інвесторів та новаторів в процесах відбудови.*

Головним завданням для нас сьогодні є сформувати чітку та зрозумілу модель врегулювання господарських відносин, а також прозору та прогнозовану стратегію її втілення. Поєднання стратегії і моделі модернізації господарського законодавства з європейським поступом України дозволить об'єднати, як внутрішні потреби у сучасному зрозумілому та систематизованому нормативному акті, в якому на основі наукового підходу будуть визначені вихідні засади, роль і принципи взаємодії бізнесу, держави і суспільства, забезпечений не лише вільний доступ, а й сформована сучасна модель збалансування прав і відповідальності в господарській діяльності, враховані зовнішні зобов'язання і прагнення України до європейської та євроатлантичної інтеграції, сформовані запобіжники та заборони, що унеможливлюють незаконний та необґрунтований вплив на господарську діяльність в Україні з боку недружніх або недобросовісних контрагентів.

Ця амбітна мета одночасно є і основою для майбутнього відновлення України. Всі країни-партнери України чекають від нашої держави чіткого прогнозованого та зрозумілого плану відновлення і відбудови України, який може бути заснований і реалізований на принципах прозорого і відповідального управління та сталого регулювання господарських відносин, зокрема в сфері реалізації приватних і публічних інвестиційних проєктів, концесій, державного-приватного партнерства.

Основою для всіх цих проєктів має стати багатовимірне та багатогранне врегулювання господарських правовідносин нормами оновленого Господарського або Економічного кодексу України та узгодження на його основі всіх пластів нормативного регулювання господарських правовідносин.

Відновлення України є критично важливим для захисту міжнародного верховенства права. Притягнення росії з ключовими економічними статистичними даними за 2023 рік до відповідальності та компенсації за порушення міжнародного права та основних прав людини та прав інвесторів –

це наріжний камінь на шляху до більш справедливого та демократичного майбутнього у світі. Водночас загоєння людської та економічної травми війни є критичним проявом солідарності демократичної спільноти.

Відбудова України як процвітаючої країни, члена ЄС і НАТО та опори на континенті є важливою інвестицією в безпеку та добробут у регіоні. Стратегія відновлення України має складатися з трьох частин:

- 1) відновлення найбільш критичних збитків і втрат людей, приватного сектору та громадської інфраструктури;
- 2) заходи стійкості, які роблять український народ, економіку, оборону та критичну інфраструктуру сильнішими, щоб протистояти Росії;
- 3) реформи та інвестиції, що стимулюють зростання, щоб допомогти Україні стати членом ЄС, залучити інвестиції та, зрештою, покращити рівень життя народу України<sup>53</sup>.

Адаптація національного законодавства до законодавства ЄС є визначальним чинником розбудови України та реалізації її статусу - кандидата до вступу в Євросоюз, і забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності та впорядкування змісту господарських відносин в умовах воєнного стану, а особливо, під час поствоєнної відбудови країни, є одними з найважливіх завдань нашої держави.

Для України важливим є створення нових інноваційних та інвестиційних підприємств, технопарків та технополісів з провідними європейськими та світовими компаніями-лідерами для структурної модернізації України та відбудови. Без чітких і зрозумілих «правил гри» майбутня відбудова замість інноваційно-інвестиційного поштовху може стати «нереалізованою мрією». Але це буде не лише наша втрата – це втрата для всього світу. Це може стати «вратою» для всієї Європи. Європи, яка відкрила для нас свої двері і надає нам підтримку щодня і прихисток громадянам України.

---

<sup>53</sup>План для Ukraine Facility: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Наше завдання – діяти ефективно, кожен на своєму місці – в аудиторії, бізнесі, на державній службі та /або суді, щоб та велика ціна, яка платиться щодня за наше право жити, не була марною, а Україна не лише перемогла, а й стала лідером – новим «дивом» оновленої Європи, яка доведе, що прагнення до справедливості, віра та щоденна праця завжди має результат. І цей результат – вільний, безпечний та справедливий світ для всіх.

В цьому аспекті першорядного значення набуває врахування сучасних векторів регулювання економічної діяльності в Європейському Союзі, зокрема цифровізації та зеленого переходів, декарбонізації та інноваційності. За два з половиною роки російсько-української війни європейське економічне законодавство зазнало значних змін, як змістовно так світоглядно. Саме тому, для України дуже важливо не просто імплементувати норми європейського законодавства до законодавства України, а й усвідомити та адаптувати. Зробити так, щоб ці норми не були неприродними та калькованими, а дійсно бути прийнятними, як для розуміння, так і для застосування. З огляду на це, в господарському законодавстві України мають бути сформовані запобіжні механізми, які дозволять швидко коригувати, як норми права, так і правозастосування у разі несприйняття певних норм і принципів європейського права чи колізії правових норм або актів правозастосування.

Інтеграція в ЄС відіграватиме центральну роль у формуванні післявоєнного відновлення та реконструкції України. Антикорупційна та судова реформи є життєво важливими для залучення міжнародного фінансування для відновлення України. Відповідно до прагнень України інтегруватися в єдиний ринок ЄС, Україна повинна буде відповідати стандартам ЄС під час відновлення критичної інфраструктури та відновлення фізичного та людського капіталу.

Процес вступу до ЄС та підготовка до переговорів про членство є стратегічним пріоритетом для України з моменту отримання статусу кандидата в червні 2022 року. Незважаючи на повномасштабну війну, Україна зберігає високу динаміку євроінтеграційних процесів. Наразі Україна досягла значного

прогресу в реформуванні ключових органів судового управління, гармонізації регулювання ЗМІ зі стандартами ЄС.

Україна вже виконала понад 80% зобов'язань за Угодою про асоціацію, яка є важливим елементом інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Разом з тим, важливими залишаються:

- Поступова інтеграція України до Єдиного ринку ЄС та галузевих програм, включаючи доступ до фондів ЄС у відповідних сферах паралельно з переговорами про розширення.
- Подальше покращення зв'язку та взаємодії України з сусідами ЄС та іншими членами ЄС у транспортній, енергетичній та цифровій сферах.
- Забезпечення подальшої лібералізації торгівлі між ЄС та Україною на постійній основі.
- Зміцнення інституційної спроможності України для ефективного діалогу в рамках політики розширення.
- Опрацювання результатів офіційного скринінгу української політики на відповідність праву ЄС для розуміння обсягу завдань з підготовки до членства в ЄС та планування своєчасного впровадження *acquis communautaire*<sup>54</sup>.

Важливим аспектом регулювання господарських правовідносин має стати формування ефективних моделей взаємодії українських та європейських компаній, відкритий доступ до інноваційних програм відновлення і відбудови, формування прозорих правил гри для всіх та достатніх гарантій для новаторів та інвесторів. Пріоритетними сферами співпраці мають стати енергетика, екологія, інформаційні та комунікаційні технології, нові речовини і матеріали, космос, доступність та достатність критичної сировини, екологічно нейтральне промислове виробництво, зокрема товарів військового та подвійного призначення, охорона здоров'я та реабілітація.

---

<sup>54</sup> План для Ukraine Facility: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Всі ці питання можуть і мають знайти своє відображення в оновленому Господарському кодексі України, який має стати законодавчою основою економічного відновлення України.

***Безух Олександр Васильович,***

*провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової*

*економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка*

*Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,*

*доктор юридичних наук*

## **ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

Механізм правового регулювання, як теоретико-правова категорія, є об'єктом дослідження вже тривалий час та досить розробленим в науці теорії права. Як відомо, одним з її засновників є С. С. Алексєєв, але згодом розуміння даного інституту зазнало певну трансформацію: від забезпечення показу руху, функціонування правової форми, до «юридичного механізму управління» тощо. Але досліджень функціонування такого механізму в конкретних галузях права не проводилося.

Розглядаючи особливості механізму правового регулювання приватних економічних відносин (далі – Механізм), слід підкреслити, що він функціонує в умовах економічної конкуренції як об'єктивного економічного механізму регулювання ринкових відносин з власними закономірностями, основними з яких є: закон попиту та пропозиції, закон граничної корисності, закон вартості, закон кількості грошей в обігу та інші. Майнові відносини набувають рис не просто майнових, а товарних відносин, предметом яких є не просто реалізація приватних прав та обов'язків, а, насамперед, товар з його властивостями. Товар – це продукт, вироблений на продаж. Головною відмінністю поняття товару від поняття майна, яке використовується в цивільних правовідносинах, є те, що товар має не лише мінову вартість, а й споживчу цінність для покупця, також мінова цінність для продавця передбачає не просто майновий еквівалент як в цивільних відносинах, а й собівартість, додаткову вартість та отримання прибутку, як складової розширеного виробництва в приватних економічних

(господарських) відносинах. Наведені чинники створюють окремі суперечливі конфліктні інтереси для учасників відносин, вплив яких на виникаючі правовідносини в цивільному праві не досліджується та не враховується. З наведеного доцільно відправною точкою аналізу Механізму взяти правовідносини, як реальний зв'язок між учасниками ринкових відносин з приводу їх прав та обов'язків, що дозволяють реалізовувати їх інтереси. При цьому слід враховувати, що правовідносини виникають як позитивні, так і негативні (порушення та захист прав учасників ринкових відносин). При цьому іноді вони навіть є нерозривними, коли, наприклад, нібито правомірні з точки зору цивільного приватного права договірні відносини суперечать публічному господарському порядку, зокрема, в сфері конкуренції або захисті споживачів. Особливістю правового регулювання в господарській сфері є те, що багато економічних чинників, наприклад, економічний або споживчий інтерес учасників відносин, не можуть бути врегульовані безпосередньо.

Разом з тим, вони безпосередньо впливають на вольову поведінку учасників, процеси та стан ринку, що потребує їх врахування. З одного боку в приватних відносинах такі ситуації можливо було б вирішувати, наприклад, за допомогою принципів добросовісності чи розумності. Але головним економічним стимулом підприємництва та конкуренції є можливість збільшувати додаткову вартість (прибуток) у співвідношенні з витраченим капіталом, яка досягається за допомогою правомірних та неправомірних заходів, застосування яких і підлягає врегулюванню. Безмежна свобода у погоні за отриманням прибутку руйнує чесні і справедливі економічні відносини.

Існує тенденція, що підприємець, який намагається отримати перемогу за рахунок ліпшого співвідношення додаткової вартості і вкладеного капіталу почне контролювати і інші блага (стани та процеси), що існують та виникають на ринку (частка на ринку, інформаційне сприйняття товару споживачем, встановлення бар'єрів, створення перешкод тощо). І було б неправильно співставляти бажання отримувати прибуток із наявністю добросовісності в діях підприємця. Як справедливо зазначив К. Маркс – забезпечте капіталу 10%

прибутку, і капітал згоден на всяке застосування, при 20% він стає жвавим, при 50% позитивно готовий зламати собі голову, при 100% він зневажає всі людські закони, при 300% немає такого злочину, на який він не ризикнув би піти, хоча б під страхом шибениці [1, 2]. У зв'язку з наведеним свобода підприємницької діяльності вимагає встановлення меж та правил її існування, як гарантія існування певного господарського правового порядку. Загальновідомо, що способами правового регулювання є дозволи, зобов'язання та заборони.

Переважаюча кількість фахівців, особливо цивільного права, вважають, що приватні відносини це відносини юридично рівних суб'єктів, що регулюються за допомогою переважно диспозитивного методу регулювання. Тому наголошується про загальнодозвільний режим правового регулювання всіх приватних відносин. Але з таким підходом в ринкових (господарських) відносинах погодитися не можна. Немає загальновизнаного розуміння юридичної рівності. Коли розглядати рівність як фактичну наявність у суб'єктів однакових (рівних) соціальних можливостей для задоволення потреб, реалізації інтересів, досягнення мети, то її де факто на ринку немає. Для приватних економічних відносин притаманна наявність феномену економічної влади, в силу якого певні суб'єкти ринку можуть диктувати іншим учасникам ринкових відносин умови обороту товарів на ринку або здійснювати інший вплив на економічну поведінку учасників ринку. Також існує конфлікт (суперечність) між суб'єктами ринку (продавцями, покупцями, конкурентами тощо) щодо їх економічних інтересів, яким можливо керувати та перманентно вирішувати за допомогою економічної конкуренції (саморегулювання), коли працюють економічні закони, або владними приписами держави з міркувань суспільних інтересів та з проблем спотворення економічної конкуренції та захисту споживачів.

Коли розглядати рівність як рівні права і обов'язки за наявності однакових обставин (юридичних фактів) і юридичних умов (правосуб'єктності), то де факто в економічній сфері її також немає. Тотожні договори купівлі-продажу між фізичними особами та за участі суб'єкта господарювання – продавець

можуть мати різні юридичні наслідки в силу існування регулювання економічної конкуренції, технічного регулювання тощо. Яскравим прикладом асиметричної реакції держави на ситуацію на ринку є закон України «Про захист прав споживачів», яким споживачам фізичним особам надали додаткові права, а на суб'єктів господарювання поклали додаткові обов'язки щодо невизначеного кола споживачів, які існують як реальні зобов'язання, за порушення яких настає юридична відповідальність. Загальновизнаним є те, що метою правового регулювання є усунення перешкод в реалізації прав суб'єктів відносин, яке реалізується через механізм правового регулювання, який є цілним утворенням (правовим явищем).

Наведене свідчить, що усунути існуючі унаслідок різниці економічних інтересів та економічної нерівності учасників перешкоди в приватних економічних відносинах за допомогою лише правових дозволів неможливо. Визначення правил та гарантій існування певного господарського правового порядку передбачає їх імперативне встановлення з використанням правових зобов'язань та заборон, які забезпечать формування волі приватної особи на утримання від заборонених дій. Таким чином правові норми та акти, що визначають модель відносин та юридичні факти, як складові Механізму, не можуть обмежуватися лише диспозитивним методом регулювання та правовими дозволами. Ринкові економічні відносини потребують певного державного регулювання та вибіркового імперативного встановлення правил здійснення господарської діяльності і її контролю в Механізмі з метою забезпечення балансу інтересів у вигляді зобов'язань діяти певним чином та правових заборон, які існують разом з дозволами та створюють правила економічної конкуренції загалом та на певних ринках.

#### **Список використаних джерел:**

1. Dunning T. J., Trade's Unions and Strikes: Their Philosophy and Intention. London: № 5, Raquet court, Fleet street, E.C. 1860. 52 p.,
2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 23, с. 770.

Наукове видання

**Правозастосування законодавчих новел  
господарського права та господарського процесу**

Збірник матеріалів  
Науково-практичного круглого столу  
(м. Київ, 27 березня 2026 р.)

Упорядник – ***В.І. Полюхович***

***Підписано до друку 24.06.2026р. Формат 60х84/16  
Обл.-вид. арк. 7,07. Тираж 300 прим. Зам. № 26-004***

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва  
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,  
вул. Каземира Малевича, 11, корпус 4, поверх 12, м. Київ, 03150

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до  
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої  
продукції, серія ДК № 8470 від 13.10.2025